

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN
EN HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES

Agència
per a la Qualitat
del Sistema Universitari
de Catalunya

La qualitat, garantia de millora.

L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN
EN HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES

Agència
per a la Qualitat
del Sistema Universitari
de Catalunya

.....
© Agència per a la Qualitat
del Sistema Universitari
de Catalunya

Via Laietana, 28, 5a planta
08003 Barcelona

© del primer article, **Joan Manuel del Pozo**.
© del segon article, **Sebastián Rodríguez** (coordinador),
Àngels Sahuquillo, Esteve Arboix i Magda Staniewicz.
© del tercer article, **AQU Catalunya**.

Disseny i maquetació: Josep Turon i Sasha Cristòfol
Correcció lingüística i traducció: Natàlia Morell

Impressió: Treballs Gràfics, SA
Tiratge: 2.800
Primera edició: agost 2010
ISBN: 978 - 84 - 693 - 4100 - 0
Dipòsit legal: B-24.785-2010

Es permet la reproducció total o parcial del document sempre que se citi
el títol de la publicació i l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari
com a editora.

Se permite la reproducción total o parcial del documento siempre que se
cite el título de la publicación y la Agència per a la Qualitat del Sistema
Universitario como editora.

Disponible també en versió electrònica:
Disponible también en versión electrónica:

<www.aqu.cat>

SUMARI

PRESENTACIÓ	7
PRÒLEG	9
L'avaluació del coneixement humanístic i social	13
RESULTATS DE L'ESTUDI SOBRE EL PERFIL DE MÈRITS PER A L'ACREDITACIÓ DEL PROFESSORAT LECTOR I AGREGAT EN LES ÀREES D'HUMANITATS I CIÈNCIES SOCIALS	33
CONCLUSIONS GLOBALS DEL TALLER	53

SUMARIO

PRESENTACIÓN	67
PRÓLOGO	69
LA EVALUACIÓN DEL CONOCIMIENTO HUMANÍSTICO Y SOCIAL	73
RESULTADOS DEL ESTUDIO SOBRE EL PERFIL DE MÉRITOS PARA LA ACREDITACIÓN DEL PROFESORADO LECTOR Y AGREGADO EN LAS ÁREAS DE HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES	93
CONCLUSIONES GLOBALES DEL TALLER	113

PRESENTACIÓ

PRÒLEG

PRESENTACIÓ

Des que vaig accedir a la presidència d'AQU Catalunya, un nombre significatiu dels comentaris i suggeriments que rebia es-taven relacionats amb alguns criteris d'avaluació de la recerca del professorat universitari en els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials. Les crítiques qüestionaven de manera general alguns criteris d'avaluació que s'han anat aplicant en diferents organismes d'avaluació, autònòmics i estatals. Per tant, la problemàtica va més enllà de l'agència que presideixo i, molt probablement, més enllà de l'avaluació mateixa.

Tradicionalment, tot i els esforços per objectivar els criteris d'avaluació, els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials no han gaudit de l'ampli consens que hauria de regir l'avaluació de les disciplines que engloben. Alguns dels motius que ho expliquen són el fet que aquests àmbits no disposen d'indicadors d'impacte tan acceptats internacionalment com altres àmbits científics, i també el difícil encaix entre un enfocament internacio-

nal i una projecció en l'entorn més proper. Finalment, cal dir que la constatació d'un grau d'insatisfacció superior en l'avaluació d'aquests àmbits respecte d'altres havia de ser per si mateixa un motiu de reflexió.

Amb el propòsit de contribuir a aquest debat, es va organitzar, amb la col·laboració de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) i amb el suport de la Universitat de Barcelona, el Taller «**L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials**», que s'emmarcava dins l'XI edició dels Tallers de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes, que va tenir lloc els dies 28 i 29 de gener de 2010.

Aquest Taller ha estat, si més no per a AQU Catalunya, un dels exemples més significatius de reflexió i diàleg de la comunitat científica i acadèmica catalana, en un tema que ha suscitat un gran interès.

L'objectiu del Taller era doble: d'una banda, reflexionar sobre l'avaluació de la recerca en els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials i, de l'altra, identificar propostes que promoguessin un consens més ampli sobre aquesta evaluació.

Des del començament, l'enfocament i l'estructura del Taller perseguien l'humil propòsit de generar un entorn propici per escoltar la veu de la comunitat científica i acadèmica. Més de 300 persones van assistir al Taller i, entre ponències i contribucions, gairebé 60 hi van exposar en veu alta les seves reflexions. Totes les persones que hi van participar van tenir l'oportunitat de parlar, de ser escoltades, de fer aportacions i d'establir un diàleg constructiu amb els seus homòlegs.

La suma de les idees, de les reflexions, en resum, de les intelligençies, va donar com a resultat la identificació d'un seguit d'aportacions assenyades, que pel seu interès i repercussió mereixen ser considerades a favor de la millora d'aquest procés d'avaluació. Les contribucions específiques per àrees de coneixement que es van fer durant el Taller van quedar recollides en les conclusions per grups de treball, disponibles al web d'AQU Catalunya, i les que eren compartides per la majoria de grups es van integrar en el document final d'aportacions del Taller, que aquí es presenta.

Les propostes plantejades van orientades principalment a un perfeccionament de l'avaluació. Per això és indispensable que les agències d'avaluació, d'àmbit català i espanyol, ens posem d'accord a millorar el model, ja que la coherència del sistema és un requisit per al seu bon funcionament.

El compromís que AQU Catalunya ha agafat, prenent com a punt de partida les conclusions del Taller, és promoure un debat més ampli en l'àmbit català i espanyol, per tal d'articular un sistema d'avaluació més ajustat a les especificitats de les àrees humanístiques i socials. Ho devem a totes aquelles persones que han invertit el seu temps desinteressadament a participar en el Taller i que hi han fet aportacions, amb la il·lusió que permetin avançar en la millora de l'avaluació de la recerca en aquests àmbits. //

PRÒLEG

És una característica del sistema universitari espanyol que lesvaluacions prèvies als processos de selecció de professorat i lesvaluacions de mèrits les realitzin les agències per a la qualitat de les universitats. A la resta d'Europa són les universitats les que les assumeixen, ja que consideren que és una funció pròpia gestionar la qualitat del seu professorat. No és la meva intenció obrir ara aquest debat, però tampoc no voldria transmetre que el nostre model és universal.

En tot cas, i a més a més de dur a terme la tasca assignada amb les màximes garanties de qualitat, el valor que podem afe-gir les agències és fer avançar els diferents elements que configuren el procés d'avaluació, per assegurar-ne l'equanimitat en tots els àmbits.

Però parlar de qualitat sense mesurar variables no té sentit. Si no coneixem el que tenim i no disposem de referents, difícilment sabrem cap on hem d'anar i, encara menys, com podem millorar-ho.

El Taller “**L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials**” ha estat una bona experiència on el professorat i els investigadors catalans han pogut compartir i posar en comú propostes per millorar el procés d'avaluació d'unes disciplines que, per la seva pròpia singularitat, no disposen d'uns referents tan parametritzats com altres àmbits científics. En definitiva, per començar un procés de millora que, pel seu abast i la seva complexitat, requereix un consens global entre el professorat, les universitats i totes les agències d'avaluació.

El llibre que teniu a les mans té dos propòsits. El primer és recollir en un document les principals aportacions que s'hi van fer, i el segon és iniciar una reflexió global que condueixi a la implantació de mesures concretes per millorar el procés d'avaluació i per incrementar el consens sobre els criteris i referents utilitzats.

En el primer capítol del llibre trobareu la transcripció de la ponència inaugural feta pel Dr. Joan Manuel del Pozo, que va emmarcar el Taller en una dissertació filosòfica sobre l'avaluació del coneixement humanístic i social.

El segon capítol conté un resum dels resultats globals de l'estudi que està finalitzant AQU Catalunya sobre el perfil de mèrits per a l'acreditació de professorat agregat i lector dels àmbits d'Humanitats i de Ciències Socials. L'Agència ha fet un buidatge de 4.800 currículums, amb l'objectiu d'aportar informació sobre el perfil de les persones sollicitants i, així, contribuir a fer aflorar referents de qualitat existents.

Finalment, el tercer i darrer capítol és el document que sintetitza les principals aportacions que es van recollir en les conclusions dels set grups de treball¹ (que es poden consultar íntegrament al web <http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions.html>). Aquest document estructura les aportacions que s'hi van fer, tot distingint entre les que afecten la política d'avaluació i les que fan referència a la mateixa avaluació. I acaba amb un decàleg de les propostes que s'haurien de dur a terme.

L'acció final que apareix al decàleg és incrementar la coordinació entre les agències que avaluem la recerca. Desitgem que les reflexions d'aquest llibre siguin un bon punt de partida per augmentar la coordinació entre les agències, amb l'objectiu de millorar el procés d'avaluació de les àrees de coneixement humanístiques i socials. //

1 Els assistents al Taller es van distribuir en set grups per reflexionar sobre unes qüestions plantejades prèviament:
Grup 1: Filosofia, Història, Art, Antropologia i Geografia; Grup 2: Filologia, Traducció i Interpretació; Grup 3: Educació; Grup 4: Economia i Empresa, Ciències Polítiques i Sociologia; Grup 5: Psicologia; Grup 6: Dret; Grup 7: Biblioteconomia i Documentació, i Comunicació.

JOAN MANUEL DEL POZO ÁLVAREZ

L'avaluació
del coneixement
humanístic
i social

JOAN MANUEL DEL POZO ÁLVAREZ*

L'avaluació del coneixement humanístic i social

1

PLANTEJAMENT GENERAL

13

L'objectiu d'aquesta ponència és emmarcar el procés de reflexió d'aquestes Jornades d'AQU Catalunya sobre els procediments d'avaluació de la recerca en l'àmbit dels coneixements humanístics i socials. A la funció de marc no li escau presentar un catàleg de criteris d'avaluació o de barems de mesura que poguessin considerar-se plausibles per obtenir un consens sobre l'avaluació de la recerca humanística i social, funció que en tot cas s'ha de considerar derivada o cloenda del conjunt de treballs i debats que aquí s'han de produir. Com a ponència marc, l'objectiu buscat és proporcionar bases de reflexió a partir de les quals es pugui legitimar, per mitjà de totes les altres aportacions, alguna mena de conclusions que estableixin o deixin apuntades línies i principis que, quan serà el moment, puguin ajudar a afinar els processos amb els quals sigui avaluada aquella recerca.

El corpus d'aquesta ponència se centrarà, doncs, en dues reflexions. La primera, destinada a fer-se càrrec del context en què es produeix la nostra ànalisi, per comprendre millor el procés en el qual ens trobem com a responsables de la producció i transmissió de l'anomenat coneixement humanístic i social. Proposo com a epígraf d'aquesta part la interrogació següent: "Crisi de l'universalisme científic i de la seva seguretat epistemològica?" La interrogació no és només

* Doctor en Filosofia per la Universitat de Barcelona i professor de Filosofia a la Universitat de Girona

Per valoració entendré el reconeixement de l'interès i l'acceptació social del treball investigador humanístic i social, mentre que per evaluació entendré el que pertoca: ponderació tècnica de la qualitat més alta o més baixa dels nostres treballs de recerca als efectes legals, administratius i econòmics que corresponguin

.....

retòrica, sinó que es dirigeix sincerament al reconeixement d'un panorama de confusió real sobre el paper d'una suposada *ciència universal* que, arrencant del segle XVIII però especialment des del segle XIX, va actuar com a paradigma legitimador de l'hegemonia intel·lectual i política de l'anomenada societat occidental. Ho faré amb l'ús de la terminologia i en diàleg amb moltes de les idees del sociòleg i historiador Immanuel Wallerstein, de la Universitat de Yale, autor d'un petit assaig de gran interès —també des d'altres perspectives, a més de la nostra— publicat el 2006 i traduït a València el 2008 amb el títol *L'universalisme europeu. La retòrica del poder*.¹

La segona part del corpus central, obviament articulada amb aquesta primera, és una reflexió sobre les característiques que donen valor al coneixement humanisticosocial, valor que encara s'ha de guanyar el reconeixement de la majoria de ciutadans, i la presento sota l'epígraf “Valoració del coneixement humanístic i social”. Precisament amb la idea de **valoració** pretenc fer el pas, perquè són sinònims de gran proximitat, al concepte que centra aquestes Jornades, que no és cap altre que el d'**avaluació**. Per descomptat, tots dos conceptes són sinònims, però els usos d'aquests conceptes són ben diferents. Ja avanço que per **valoració** entendré el reconeixement de l'interès i l'acceptació social del treball investigador humanístic i social —o la seva mancança—, mentre que per **avaluació** entendré, naturalment, el que pertoca: ponderació tècnica de la qualitat més alta o més baixa dels nostres treballs de recerca als efectes legals, administratius i econòmics que corresponguin.

La darrera part de la ponència farà la transició entre tots dos conceptes, valoració i avaliació, amb l'intent d'ofrir, tal com diu literalment l'epígraf que hi poso, “Alguns principis o criteris per a l'avaluació de la recerca humanística i social”.

La meva aspiració és que el conjunt de les tres parts que ara comencen serveixi com a punt de referència per al debat i, en el millor dels casos, com a fonamentació d'algunes de les línies acceptables i àmpliament consensuables dels procediments d'avaluació de la recerca feta en els nostres àmbits de coneixement. //

.....
1 I. Wallerstein, *L'universalisme europeu. La retòrica del poder* (València: Publicacions de la Universitat de València, 2008).

2

CRISI DE L'UNIVERSALISME CIENTÍFIC I DE LA SEVA SEGURETAT EPISTEMOLÒGICA?

Wallerstein situa encertadament l'inici de l'escissió del coneixement humà —el que després s'ha convertit, principalment, en el tòpic de la “separació de les dues cultures” (conferència de Snow a Cambridge, 1959), la humanisticosocial i la científicotècnica— en el segle XIX, quan el que en diem *ciència natural* consolida els seus mètodes empírics i comença a obtenir resultats d'aplicabilitat tècnica cada cop més espectaculars. Això li dóna suport i prestigi social i, de retruc, reconeixement i progressiva assignació de recursos per part dels governs, que hi veuen grans potencialitats de tota mena.

Diu Wallerstein:² “Quin era el debat epistemològic subjacent a aquesta separació [...]? Els científics mantenen que només per mitjà dels seus mètodes —la recerca empírica basada en hipòtesis verificables i/o que hi conduïa— es podia arribar a la ‘veritat’ (una veritat universal). Els estudiosos del camp de les humanitats impugnaven amb força aquesta pretensió. Aquests insistien en el paper de la penetració o intuïció analítica, de la sensibilitat hermenèutica o de l'empatia del *Verstehen* [entendre, comprendre] com a camí cap a la veritat. Els humanistes alegaven que el seu tipus de veritat era més pregona i tan universal com la que és subjacent a les generalitzacions dels científics, que tot sovint veien com a precipitades. Però el que és més important, els estudiosos de les humanitats donaven molta importància al paper central dels valors, del bé i de la bellesa en la recerca del coneixement, mentre que els científics afirmaven que la ciència era neutra respecte dels valors, i que dels valors mai no se'n podia dir que foren vertaders o falsos. Per consegüent, deien, els valors se situaven fora del camp de preocupacions de la ciència.”

La justificació formal i visible, la discussió sobre la major o menor validesa dels mètodes respectius, en realitat amagava una disputa de fons molt rellevant: l'objecte propi i últim dels coneixements respectius. En el cas de la ciència natural, la determinació de regularitats en forma de lleis de la naturalesa, que constituïa la determinació de

² Op. cit., pàg. 89-90.

la veritat; en el cas dels coneixements humanisticosocials, l'establiment del que és bo i bell, del que té valor per a la vida. Es produïa un trencament d'un antic principi filosòfic segons el qual *unum, verum et bonum –et pulchrum– convertuntur*, és a dir, l'ésser i les seves propietats transcendental són intercanviables: la unitat, la veritat, la bondat i la bellesa. I la primera era la unitat, que era tant de valor ontològic —l'ésser és u— com epistemològic —el coneixement de l'ésser, lògicament, també és u. Un principi d'abast ontològic i epistemològic molt respectable —dogmatismes i escolasticismes a part— es deixava de banda i es naturalitzava i normalitzava, sobretot per via de *facto*, una divisió radical entre veritat (cientificonatural) i valor (humanísticosocial). El procés, a partir d'aquí, ha estat una baixada imparable i accelerada pel pendent de la divisió i subdivisió fins a l'infinit d'àrees autoconstituïdes de coneixement, cadascuna de les quals tendeix a l'autarquia existencial amb la corresponent, sovint més suposada que real, autosuficiència epistemològica.

No es tracta de discutir la possibilitat que el coneixement evolucioni autònomament, fins i tot cap a la fragmentació, però justament, si es valoritzà la seva capacitat evolutiva i transformadora, s'ha de prendre nota de les darreres —per ara— de les seves transformacions —la penúltima, podríem dir, la de les anomenades ciències socials—, que, posades en una mena de mig camí equidistant de les velles humanitats i de les més modernes ciències empíriques, s'esperava que optessin per un o un altre dels paradigmes epistemològics. Doncs bé, a grans trets pot afirmar-se que, sense clamoroses unanimitats, l'economia, la ciència política i la sociologia van inclinar-se cap al terreny empíric, mentre que la història, l'antropologia i les ciències jurídiques s'apropaven més clarament al model humanístic. Wallerstein mateix constata³ que, amb tot i això, les fronteres, a partir de la segona meitat del segle XX, es van anar fent progressivament més borroses. L'última fase evolutiva és, des del 1968, la crisi institucional de les estructures del coneixe-

El coneixement tendeix a mesurar-se per la seva capacitat de produir riquesa, cosa que li permet també obtenir-ne de nova, però li fa perdre autonomia; al mateix temps, altres instàncies, empresarials o institucionals, generen cada cop més recerca, amb la qual cosa la universitat va deixant de ser el que semblava que havia de ser sempre, la font gairebé única de producció de coneixement

ment modern paral·lela a la crisi estructural del “sistema-món” —en la seva terminologia—, que porta a qüestionar fortament la divisió entre totes dues cultures, tant des de dins de les ciències naturals com des de les humanitats.⁴ Com a expressió complementària d'aquest qüestionament, les mateixes ciències socials s'esmicolen i es fragmenten i incrementen el panorama general de dubtes i perplexitats.

La institució universitària, per la seva banda, creix intensament durant la segona meitat del segle XX per acollir la gran eclosió de demanda social de formació i coneixement i, alhora, de multiplicació interna d'oferta d'estudis nous i de possibilitats de recerca. Però, com a conseqüència de la insuficiència financera creixent per l'encariment progres-

³ Op. cit., pàg. 93.

⁴ Ibid.

siu dels serveis, necessita entrar en una certa lògica de mercat, i de creació i explotació de patents i fórmules diverses d'explotació del valor econòmic que pot crear, cosa que tendeix a externalitzar la producció i l'explotació del nou coneixement. El coneixement tendeix a mesurar-se per la seva capacitat de produir riquesa, cosa que li permet també obtenir-ne de nova, però sens dubte li fa perdre autonomia; al mateix temps, altres instàncies, empresarials o institucionals, generen cada cop més recerca, amb la qual cosa la universitat va deixant de ser el que semblava que havia de ser sempre, la font gairebé única de producció de coneixement. Cal fer esment de la universitat perquè és quasi exclusivament en ella on encara es conserva l'activitat de recerca i ensenyament humanístic i social; són les àrees on la "mercantilització" de la producció de coneixement és menys fàcil i menys intensiva, tret d'una branca de producció entre literària i artística, que és la dels mitjans de comunicació, que té vida pròpia i un poder creixent completament al marge de les institucions acadèmiques. No ens desvia, però, del fil principal de l'anàlisi.

Justament dèiem que l'"última" fase de l'evolució del coneixement apareix cada cop més fortement lligada a una crisi que inclou, curiosament, un cert qüestionament de la cèlebre "divisió entre les dues cultures". En l'àmbit científiconatural, els estudis sobre la complexitat i, en l'àmbit humanísticosocial, el que Wallerstein en diu "estudis culturals" conviden a revisar la suposada suficiència epistemològica autònoma de cadascun dels dos mons.

En l'àmbit científiconatural els estudis sobre la complexitat apunten cap a un refús del determinisme lineal que prevalia des de Newton fins a Einstein;⁵ la física quàntica seria l'expressió més clara de la superació de la simplicitat causalista i lineal. En l'àmbit humanísticosocial els anomenats "estudis culturals" tendiran a desestabilitzar una vella inèrcia cap als cànons universals de bellesa i de normes eticojurídiques sobre el bé; l'eurocentrisme dels valors humanistes es reconeix cada cop més com una forma intolerable d'universalització impositiva d'un sistema de valors —d'home blanc, occidental i de grups ètnics dominants— que evident-

És que algú pot defensar que una àrea de coneixement especialitzada pot tenir sentit per ella mateixa?, o que la selecció d'un fragment de realitat és alguna cosa més que una estratègia funcional que només es justifica si s'acaba negant per superació, és a dir, reconeixent que, en tant que fragment d'una totalitat, només té sentit referida a la totalitat?, és a dir, vinculada, lligada, articulada, finalment unificada

⁵ Op. cit., pàg. 95.

ment era i és tan legítim com havia d'haver estat entès i sobretot ha de ser entès com a particular.

A més, tant els estudis sobre la complexitat com els estudis culturals arribaven a la conclusió que la distinció epistemològica entre totes dues cultures no té sentit, intel·lectualment parlant, i que va en detriment de la recerca del coneixement útil,⁶ que no és altre que el que serveix unitàriament a la realitat humana i natural única. Edgar Morin, entre molts altres, fa temps que clama pel restabliment

El repte humanisticosocial és gran, almenys fins que un sistema perfecte i tancat —netament indesitjable— no ens resolgui les grans qüestions de la vida: les que afecten l'educació d'éssers que ens creiem lliures, la responsabilitat de viure, l'exercici dels drets i, fins i tot, les possibles conseqüències penals de les nostres accions. Perquè si no hi ha llibertat, no hi ha responsabilitat i, si no hi ha responsabilitat, no hi ha culpa, i, finalment, si no hi ha culpa, no hi ha pena o càstig legítim

d'estructures articuladores i reunificadores de la diversitat fragmentada dels coneixements, que només serveix a la fragmentació de l'autocomprensió i, per tant, a la total incomprendsió dels fenòmens, no tan sols humans i socials, sinó fins i tot naturals; sobretot des que coneixem que la física més avançada ha assumit definitivament el principi de la modificació de l'observació i l'experimentació naturals per la influència indefugible de l'observador, que no és altre que l'ésser humà. Morin sosté raonablement que "les disciplines són plenament justificades intel·lectualment a canvi que assegurin un camp de visió que reconegui i concebi l'existència de vincles i solidaritats".⁷ És que algú pot defensar que una àrea de coneixement especialitzada —sigui de l'àmbit que sigui— pot tenir sentit per ella mateixa?, o que la selecció d'un fragment de realitat és alguna cosa més que una estratègia funcional que només es justifica si s'acaba negant per superació, és a dir, reconeixent que, en tant que fragment d'una totalitat, només té sentit referida a —i

integrada en— la totalitat?, és a dir, vinculada, lligada, articulada, finalment unificada.

En la línia de reconèixer la immensitat del repte sobre la naturalesa del coneixement humà, avui imitat amb gran eficàcia per les màquines d'intel·ligència artificial cada cop més potents, és bo de recordar l'anècdota, reportada per George Steiner, arran d'una jugada d'escacs:⁸ "Fa uns mesos, l'ordinador Deep Blue guanya contra el campió mundial d'escacs Kasparov. [...] Sembla que en les ano-

⁶ Op. cit., pàg. 97.

⁷ E. Morin, *La tête bien faite* (París: Éd. du Seuil, 1999).

⁸ G. Steiner, *La barbarie de la ignorancia* (Madrid: El Taller de Mario Muchnik, 2000), pàg. 9.

tacions de Kasparov sobre aquesta partida hi ha un moment realment extraordinari: la màquina espera dos minuts a fer un moviment, més o menys com uns cent mil anys a l'escala del cervell elèctric! I fa una jugada mai no vista abans, mai entesa, que és la que li dóna la victòria. I Kasparov assenyala: 'Vaig entendre que no calculava, pensava!' És aterrador. Li ho explico a un dels meus col·legues de Cambridge i aquest em replica: 'Qui t'ha dit que el pensament no és un càlcul?' I si tingües raó? Encara més aterrador!"

Sense voler sobrevalorar l'anècdota, la reflexió que conté és interessant pel que apunta: la frontera entre processos neurològics regits per la determinació o processos neurocognitius indeterminats o oberts —lliures, en terminologia fortà— és una frontera cada cop més imprecisa. I té plantejaments i reptes interessants a tres bandes: o tots els processos són determinats, però no els dominem, i la llibertat és una vana illusió (tot és càlcul, no hi ha pensament); o tots els processos són lliures, però ens agrada trobar regularitats estadístiques que convertim precipitadament però erròniament en lleis fixes (tot és pensament i realitat física oberta, no hi ha determinacions fisicomatemàtiques insuperables); o existeix el doble principi, que sembla el més habitualment assumit, de determinació i de llibertat, però cal reconèixer que la imbricació és molt creixent i forta o que la diferenciació no és clara.

Des de la pràctica de la desitjable “socialcientificització” del món científiconatural es pot produir un corrent d'influència inversa igualment desitjable per al saber humanisticosocial, per exemple el del gran rigor metodològic propi dels processos investigadors científiconaturals

En tots tres casos el repte humanisticosocial és gran, almenys fins que un sistema perfecte i tançat —que, d'altra banda, ens sembla netament indesitjable— no ens resolgui inequívocament bé les grans qüestions de la vida: les que afecten l'educació d'éssers que ens creiem lliures —i, per tant, educables de diferents maneres—, la responsabilitat de viure, l'exercici dels drets i, fins i tot, les possibles conseqüències penals —i la legitimitat de les penes mateixes— de les nostres accions, perquè, si no hi ha llibertat, no hi ha responsabilitat i, si no hi ha responsabilitat, no hi ha culpa, i, finalment, si no hi ha culpa, no hi ha pena o càstig legítim.

Aquestes darreres consideracions ens tornen a situar amb més força davant d'aquella darrera fase de l'evolució de tot el coneixement científic: l'extrema complexitat i indeterminació, reconeguda des del sector científic positiu o natural, i el repte dels cànons estables i suposadament universals de valors, quan la mateixa capacitat de pensar-los i la llibertat de practicar-los semblen més radicalment qüestionables.

Els sistemes d'avaluació de la recerca pateixen almenys dos problemes: pretenen tenir una certesa i una seguretat que ja han perdut els fonaments epistemològics mateixos dels àmbits de coneixement respectius i prenen una uniformitat que ja fa temps que han perdut els sistemes de coneixement

Déiem que en la recerca del coneixement realment útil —no només utilitari— per a la vida dels humans, tant en la línia científiconatural com en la humanísticosocial, apareix la necessitat d'una transversalitat epistemològica i una metodologia compartida en la producció i la difusió del saber de totes classes que incorporin factors característics de les ciències socials —a desgrat, fins i tot, de la seva mateixa desorientació i fragmentació—, com ara la contextualització, el reconeixement de la pluralitat d'identitats, el respecte i adaptació a les mentalitats i, finalment, la valoració dels vectors de poder. D'això, Wallerstein en diu la “socialcientificització de tot el coneixement”.⁹ Seria erroni interpretar que es pretén una “reducció” de la ciència natural a la ciència social, com ha estat un error interpretar que la ciència social podia ser reduïda

⁹ Wallerstein, *op. cit.*, pàg. 99.

¹⁰ *Ibid.*

a ciència natural. En aquest esforç de transversalització epistemològica, el corrent d'intercanvi pot ser de gran riquesa: justament des de la pràctica de la desitjable “socialcientificització” del món científiconatural es pot produir un corrent d'influència inversa igualment desitjable per al saber humanísticosocial, per exemple el del gran rigor metodològic propi dels processos investigadors científico-naturals —no tan sols una ridícula imitació superficial de terminologies i formes de presentació, que és el que sovint ha passat quan s'ha volgut sortir de les vies metodològiques pròpies, normalment ben aplicades.

Wallerstein considera que l'universalisme científic ja no és inquestionable; que ha estat l'últim, el més modern dels universalismes de matriu europea, i que com a tal ha servit de legitimador del poder en l'època contemporània, però que, com hem vist, ha estat desbordat des de dins mateix tant per la ciència natural com per les humanitats i les ciències socials, tot fent entrar en crisi les estructures profundes de la producció i difusió del coneixement. En paraules seves,¹⁰ “les estructures del coneixement han entrat en un període d'anarquia i de bifurcació, de la mateixa manera que el modern sistema-món en el seu conjunt. El desenllaç d'aquesta crisi i bifurcació és igualment indeterminat. Crec que l'evolució de les estructures del coneixement és simplement una part —i una part significativa— de l'evolució del modern sistema-món. La crisi estructural de l'un és la crisi estructural de l'altre. La batalla pel futur es lluirà en tots dos fronts”.

Una part, sens dubte mínima si es considera a escala global, de la batalla es reflecteix directament en els sistemes d'avaluació de la recerca. Pateixen almenys dos problemes: prenen tenir una certesa i una seguretat que ja han perdut els fonaments epistemològics mateixos dels àmbits de coneixement respectius i prenen una uniformitat que ja fa temps que han perdut els sistemes de coneixement. //

3

VALORACIÓ DEL CONEIXEMENT HUMANÍSTIC I SOCIAL

Una condició prèvia, obviament no formal, per a la legitimació de l'avaluació acadèmica de la recerca humanísticosocial és precisament la seva valoració social prèvia: encara que *valoració* i *avaluació* són termes sinònims, perquè tots dos signifiquen essencialment “apreciació de valor”, l’ús real de l’un i de l’altre queda fortament marcat per la connotació intel·lectual, ètica i social en el cas de *valoració* i per la connotació més quantitativa, administrativa i econòmica en el cas d'*avaluació*. I ja fa temps que sabem que l’ús del llenguatge és més important que el llenguatge mateix, perquè és el llenguatge dins de la vida, no dins dels diccionaris (tan respectables, útils i fins i tot apassionants, d’altra banda).

Cal reflexionar sobre com el coneixement humanísticosocial mereix ser valorat. Un problema que de segur que ens quedarà pendent és com es difon i es fa arribar a la societat aquesta valoració que, en els espais acadèmics, no necessita una defensa especial

Doncs bé, cal valoritzar l’extraordinària eficàcia —de la qual hem de gaudir i ens hem d’alegrar sense reserves— que ha demostrat la ciència natural en l’obtenció de derivacions tècniques i d’aplicacions útils a mil aspectes de la vida de la gent: això ha carregat de legitimació l’impuls de la seva recerca i l’avaluació dels resultats i les transferències de coneixement que aquella recerca fa constantment per a la millora de la producció econòmica, de la salut i del benestar material de tots nosaltres.

No s’esdevé el mateix amb el coneixement —que en podem i n’hem de dir científic— de naturalesa humanísticosocial, del qual no tan sols no s’aprecien aplicacions gaire útils a la productivitat i el benestar de la gent, sinó que sovint es considera un saber purament ornamental, prestigiat només per antigues connotacions elitistes i probablement malgastador de recursos. La seva valoració social és força més baixa, parlant en termes molt generals, que la valoració social de l’interès de la ciència natural i la tècnica.

Cal, doncs, reflexionar sobre com el coneixement humanísticosocial mereix ser valorat. Un problema que de segur que ens quedarà pendent és com es difon i es fa arribar a la societat aquesta valoració que, en els espais acadèmics, no necessita una defensa especial. Però, si més no, és un punt de partida l’esforç de formular les bases de la seva valoració, que és el que intentem fer tot seguit.

Una consideració prèvia és que cal assumir els inconvenients de la inevitable simplificació que suposa un únic concepte, el de *coneixement humanísticosocial* o de les ciències humanes; els terrenys de les humanitats i les ciències socials són, en alguns casos, notablement diferents, però també és cert que, per sota de les diferències, hi ha un tronc comú molt fort en metodologies, llenguatges i plantejaments —centrats en el fenomen humà i social, que és únic, marcat singularment perquè té com a referent principal la llibertat amb què aquest fenomen es desplega.

Podríem dir, sense afany d'establir cap gran tesi, però sí una delimitació ben neta, que, mentre que el coneixement científiconatural —amb reserva de les evolucions més recents afluïdes anteriorment— es regeix per la cerca de les determinacions que configuraran les esmentades lleis de la naturalesa, el coneixement humanísticosocial es regeix per la comprensió de la naturalesa indeterminada —o poc determinada—, és a dir, lliure, tant de l'individu com de la societat humana i la seva evolució. En un costat, doncs, la naturalesa física i les seves determinacions; en l'altre, la naturalesa humana i la seva indeterminació. Quins són els resultats de la tasca de recerca científica —és a dir, metodològica i crítica— a banda i banda? La descoberta de regularitats naturals en un costat; la comprensió de la complexa obertura i els sentits plurals de l'existència individual i social en l'altre. Conseqüències previsibles per a l'avaluació: distància enorme entre les qualitats d'un producte i l'altre i, per tant, necessària distància entre els procediments per a l'apreciació—reconeixement de valor— de l'un i de l'altre.

Quin és el valor socialment destacable del coneixement humanísticosocial? Justament, com avançàvem, l'*autocomprensió* com a éssers humans en la nostra dimensió constitutiva, lliure: és a dir, la comprensió del llenguatge i la producció literària, del pensament i la producció filosòfica, de la sensibilitat i l'art, dels canvis en el temps i la història,

de l'ús de l'espai i la geografia, del consens normatiu i el dret, de l'organització complexa i variable del moviment econòmic i les articulacions socials. Òbviament, algú pot dubtar del valor d'aquesta comprensió, que és un grau superior de la pura explicació descriptiva perquè tendeix a la captació de sentit; són les persones que es pregunten per què les coses han de tenir sentit, és a dir, que també els preocupa —no tan sols què és, sinó per què— el sentit de les coses, però no ho saben o estan distretes amb el comandament a distància de mil i un aparells.

L'escriptor brasiler Mario Quintana va establir sentenciosament: “Els fets són un aspecte secundari de la realitat.” L'agosarament és notable, però és una lliçó condensada de bona metafísica. Què constitueix la realitat és una pregunta —humanística— de gran profunditat i especial interès —molt “realista”, a més. Una resposta de molt poca profunditat —i poc realista— és que la realitat la constitueixen els fets, tot i que probablement seria majoritàriament signada, i sobretot signada sense pensar-hi gaire. Perquè, si s'hi pensa una mica, resulta que la vida humana es desplega sobretot gràcies a les projeccions simbòliques i interpretatives que fem dels fets; o, dit d'una altra manera, els fets humans —si hem de donar relleu als fets— són fets lingüístics, simbòlics, estètics, eticopolítics, que intenten ordenar i encaixar el conjunt de sensacions subjectives o emocionals i el conjunt no menys magmàtic de “fets” materials o externs en una xarxa de comprensió o de sentit que ens els faci assimilables per viure.

El coneixement humanísticosocial és precisament el que intenta construir les xarxes simbòliques i hermenèutiques per a aquella comprensió. Aquest coneixement es mou principalment en el territori intangible però imprescindible dels símbols, les paraules, les idees, els valors, les normes convencionals o l'habilitat i la potència hermenèutica, i constitueix el que alguns n'han dit un véritable *soft power*, un poder lleuger, que no pesa materialment,

.....

El valor socialment destacable del coneixement humanísticosocial és l'autocomprendsió com a éssers humans en la nostra dimensió constitutiva, lliure: és a dir, la comprensió del llenguatge i la producció literària, del pensament i la producció filosòfica, de la sensibilitat i l'art, dels canvis en el temps i la història, de l'ús de l'espai i la geografia, del consens normatiu i el dret, de l'organització complexa i variable del moviment econòmic i les articulacions socials

però que influeix decisivament en la vida individual i collectiva.

Escoltem algunes opinions ben recents, i no pas d'humanistes de vella escola —dignes humanistes, d'altra banda—, sinó ben contemporanis i compromesos amb els conflictes de l'època. Un autor gens suspecte d'especulativisme simbolista de cap mena, ocupat sobretot en temes d'economia i societat contemporània, Timothy Garton Ash, que es defineix a si mateix com a "historiador del present", deia en un article¹¹ de premsa: "Una tercera presa de consciència fonamental és la que hem de fer en revisar les pautes per les quals ens guiem. Quants diners més, quantes coses més necessitem? És el mateix tenir-ne prou que tenir-ne massa? [...] Podríem passar amb menys? Què és veritablement important per a vostè? Què contribueix més a la seva felicitat individual?" Els mots clau són tres: "presa de consciència" —o comprensió d'un sentit—, "revisar les pautes per les quals ens regulem" —interpretació de la millor norma possible— i "felicitat personal" —l'objectiu últim de la vida humana, segons la primera ratlla de la vella Ètica aristotèlica—; és a dir, problemes de coneixement humanístic que es plantegen sobretot, com diu dramàticament el títol del seu article, quan el món està destrossat.

Diu Christian Salmon,¹² un escriptor molt atent als actuals mitjans de comunicació: "El ressorgiment dels mites en la nostra societat contemporània es confirma molt especialment en períodes d'inseguretat mundialitzada que estimula la nostra recerca de la veritat, de sentit per a la vida, tant de màgia com de misteri." Ho diu en una obra que, en el títol, inclou l'expressió terrible —adoptada de les tecnologies informàtiques— "*formater les esprits*". La seva tesi és que la construcció, obviament simbòlica, de mites i narracions és una poderosa màquina de, ni més ni menys, "formatar els esperits", és a dir, construir-ne els marcs d'intelligibilitat i, a través d'això, determinar-los, controlar-los. I en el text citat destaquem que és precisament en èpoques com la nostra, de forta inseguretat en tots els ordres, quan més "els esperits" necessiten "la recerca de veritat i de sentit per a la vida, tant com de màgia i misteri"; és a dir, o bé ens "formatar l'esperit" la recerca de veritat i sentit o la de màgia i misteri.

.....

¹¹ T. Garton Ash, "La felicidad en un mundo hecho trizas", *El País*, 4 de gener de 2009.

¹² Ch. Salmon, *Storytelling, la machine à fabriquer des histoires et à formater les esprits* (París: La Découverte, 2007), pàg. 41.

És en part el que es dedueix de la contesta que el sociòleg Zygmunt Bauman, que ens ha descobert la *liquiditat* de la condició de la nostra civilització, feia en una entrevista:¹³ “El que fa aquesta aspiració de saber [el futur] encara més acuitant és que la inestabilitat aterradora de tots i cada un dels aspectes de la nostra vida quotidiana coincideix amb el declivi de la confiança en les autoritats. La llista de promeses incomplertes i expectatives frustrades és cada dia més llarga, i de sota les runes de la decepció pocs polítics n’emergeixen il·lesos i sense taca. Però els científics tampoc no es defineixen gaire millor, i quan es produeix una descoberta tots tendim a preguntar qui és que finança aquella recerca, qui hi ha al darrere. Tenint en compte el baix nivell de les idees que els experts generen, no és estrany que la gent miri cap a altres fonts de saber que no han tingut ocasió de provar i de sortir-ne decebuts, és a dir, cap a gurus i altres autoproclamats profetes, cap a predicadors de *coneixement alternatiu*... I em temo que si la gent fa això caurà també en una frustració molt gran.”

El savi analista ens assenyala alguns punts que connecten fortament amb el que estem dient: primer, remarca un vell apotegma filosòfic i humanístic, “per naturalesa tots aspirem a saber”, en relació amb el qual tot seguit constata la decepció contemporània tant de les autoritats polítiques —cap novetat— com de les científiques, la qual cosa ens

interpel·la directament, no tant pel perill que cap laboratori compri amb sumes astronòmiques un humanista que li justifiqui un medicament banal com perquè el coneixement humanísticosocial de qualitat —critica el “baix nivell de les idees que els experts generen”— és el que més singulament, més específicament, més competentment, pot aparèixer —en el context de decepció— per evitar la deriva de la gent cap a la temptació del “coneixement alternatiu” —o, com deia Salmon, “la màgia i el misteri”.

Els falsos formatats, els coneixements alternatius vagament esotèrics, la màgia, al capdavall la *manipulabilitat* de les persones i les societats, només són corregibles per l’aportació intensiva de coneixement humanísticosocial, és a dir, de pensament crític, les característiques bàsiques del qual són: la formació de criteris més que l’acumulació informativa, la capacitat autocorrectiva i modèstia epistemològica i un elevat sentit tant del context com dels processos evolutius de totes les realitats.

El coneixement humanísticosocial es mou principalment en el territori intangible però imprescindible dels símbols, les paraules, les idees, els valors, les normes convencionals o l’habilitat i la potència hermenèutica, i constitueix un poder lleuger, que no pesa materialment, però que influeix decisivament en la vida individual i col·lectiva

¹³ Z. Bauman entrevistat per Carme Vinyoles a *Presència*, núm. 1924, 9-15 de gener de 2009.

És en èpoques com la nostra, de forta inseguretat en tots els ordres, quan més “els esperits” necessiten “la recerca de veritat i de sentit per a la vida, tant com de màgia i misteri”

Aquest coneixement humanísticosocial, les ciències humanes si es vol —perquè com a coneixement metòdic, autocrític i contrastat són ciència de la millor—, pot i ha d'aportar a la societat alguns elements essencials per a la vida individual i col·lectiva. En primer lloc, *sentit de la llibertat, anàlisi de les seves condicions, límits i possibilitats*, perquè justament busca comprendre el fenomen humà, essencialment lliure: estudiar la persona, doncs, és estudiar precisament la seva condició d'ésser lliure. En segon lloc, *claus de sentit i d'interpretació*: s'ha definit la nostra època com l'època de les complexitats més grans i, per tant, la de més necessitat de sentit i de capacitat hermenèutica per no perdre's-hi i per gestionar-les degudament. En tercer lloc, *dotació de sentit crític i autocrític*, com

a derivació de l'anterior, que ens situa justament al costat de les altres ciències —mai en confrontació, perquè tot el saber científic, al final, és un únic saber i ja comença a ser hora de superar l'aberració de les “dues cultures”. I, finalment, *consciència de la construcció necessàriament històrica de l'ésser i la societat, ciència inclosa*: Ken Bain, en un estudi sobre professors universitaris,¹⁴ constatava que els millors professors de totes les àrees de coneixement compartien almenys una característica, la transmissió permanent del sentit històric de la constitució dels coneixements que imparten.

Una de les deficiències més greus del “formatat” dels esperits contemporanis és el *presentisme* o fins i tot l'*instantaneïsme* amb què tendim a percebre els fets, tot associant la noció de passat a la noció de caducat, quan, com deia Javier Cercas fa pocs dies al seu article d'un dominical de diari,¹⁵ “el passat és el present o la matèria de la qual és fet el present”. Això ens hauria de portar a canviar la denominació de la periodificació del temps i sub-

El coneixement humanísticosocial pot i ha d'aportar a la societat alguns elements essencials per a la vida individual i col·lectiva. En primer lloc, sentit de la llibertat, anàlisi de les seves condicions, límits i possibilitats; en segon lloc, claus de sentit i d'interpretació; en tercer lloc, dotació de sentit crític i autocrític; i, finalment, consciència de la construcció necessàriament històrica de l'ésser i la societat, ciència inclosa

¹⁴ K. Bain,

Lo que hacen los mejores profesores de universidad (València: Publicacions de la Universitat de València, 2006).

stituir les dues nocions de passat i de present —el qual es presenta gairebé com a enemic i excloent del passat— per l'única de “present continu”, de manera que s'entengui que en realitat el que sembla “passat” està *passant* i és tan nostre i actual com la respiració que ara mateix estem fent. O que ja és hora de valorar que Platò, Galileu o Marx són estrictament contemporanis nostres, del nostre “present continu”, perquè el nostre present és fet, entre d'altres, de les seves aportacions.

Aquesta és la valoració que fa la societat de les ciències humanes? Lamentablement, almenys d'una manera generalitzada, no. Aquesta és la valoració que hauríem de ser capaços de guanyar-nos, perquè sabem que és vàlida, perquè som capaços de justificar-la acadèmicament, però som també capaços de percebre, justament per sentit històric i de context, el “fora de joc” en què ens ha situat una evolució de la societat, de l'economia, dels mitjans de comunicació i, finalment, de les mateixes estructures acadèmiques que fa que, menystinguda la nostra valoració, tinguem fins i tot dificultats a l'hora de fer la nostra pròpiavaluació. //

¹⁵ J. Cercas,
“¡Otra bendita novela sobre la guerra
civil!”, *El País Semanal*, núm. 1737, 10
de gener de 2010, pàg. 8.

4

ALGUNS PRINCIPIS O CRITERIS PER A L'AVALUACIÓ DE LA RECERCA HUMANÍSTICA I SOCIAL

Valorar i avaluar són sinònims de notable proximitat, dèiem; i hauríem de mirar, com a principi, que la valoració que ens sembla que mereix el coneixement humanísticosocial no es vegi contradita frontalment per la seva submissió a una evaluació on les seves característiques no solament no siguin ben ponderades, sinó que siguin fins i tot ignorades. En cap cas no es tracta de resistir-se ni tan sols de posar en dubte la conveniència de l'avaluació, el respecte a les exigències del servei públic al qual ens devem, la seva justícia i fins i tot necessitat sistèmica. Sí que es tracta, en canvi, de reflexionar i generar processos de diàleg i d'obtenció de procediments tan consensuats com sigui possible perquè l'avaluació no es degradi en un procés dogmàtic o ideològic —que emmascari falsament la realitat— ni en un reduccionisme quantitativista que estigué en neta contradicció amb la naturalesa dels coneixements avaluats.

No era objectiu —i de cap manera no seria recomanable inventar-se'l en aquests moments finals— entrar en l'anàlisi detallada de les modalitats i mesures evaluadores possibles; com a mínim, però, sembla que podríem apuntar principis o criteris mínims i genèrics que emmarquessin d'una manera més concreta el debat sobre els procediments d'avaluació de la recerca humanísticosocial.

Aquests criteris prenen ser coherents i derivats del fil de l'exposició. Els raonaments, doncs, es donen per fets i em limito a fer uns mínims enunciats simples.

L'avaluació de la recerca humanísticosocial no és reductible a altres respectables i respectades formes d'avaluació de recerca; la seva singularitat, fins i tot, ha de permetre una varietat interna notable.

Els criteris de mesura quantitativa i mecànica haurien de ser sempre subordinats a criteris qualitatius i de ponderació argumentada.

En cap cas no es tracta de resistir-se ni tan sols de posar en dubte la conveniència de l'avaluació, el respecte a les exigències del servei públic al qual ens devem, la seva justícia i fins i tot necessitat sistèmica

La necessitat d'entrar en una certa lògica de mercat no obliga a sotmetre la valoració del coneixement produït a criteris mercantils ni a procediments de mesura mecanicista

La valoració de les aportacions individuals ha de ser especialment rellevant, atès que les pràctiques de recerca són essencialment individuals per la naturalesa dels coneixements: reflexius, analítics, crítics i, sovint, fins i tot creatius.

La recerca —i eventualment la transferència— feta en publicacions no homologades internacionalment, sobretot si és vinculada a aspectes territorials o a singularitats culturals determinades, mereix una ponderació del seu contingut que pugui arribar a la màxima puntuació.

Les persones responsables de l'avaluació necessiten tenir un grau elevat de coneixement intrísec o especialista de les matèries que avaluen, perquè se n'espera que valorin qualitats, més que comptin quantitats, dels treballs presentats avaluació.

La necessitat d'entrar en una certa lògica de mercat, a la qual hem fet referència, no obliga a sotmetre la valoració del coneixement produït —ni tan sols el que té relació més directa amb els moviments del mercat— a criteris mercantils ni a procediments de mesura mecanicista. Una cosa és defensar i practicar la transferència de coneixements del món investigador al món productiu i una altra de ben diferent és donar el màxim valor a aquesta acció de transferència que, en rigor, és una simple derivada de la recerca bàsica o no orientada, fona-

mental tant en l'àmbit científiconatural com, no cal dir-ho, en l'humanísticosocial. Un elemental sentit de l'autonomia de la producció de coneixement —de qualsevol classe— ens ha de fer reclamar la ponderació del seu valor, situada a una gran distància del seu rendiment productiu; altrament, estaríem postulant el predomini del mercat sobre la ciència, la qual cosa, evidentment, té molt d'ideologic i res de científic. Conservo uns apunts d'una intervenció del professor Joan Subirats, en unes jornades de política universitària de fa uns anys, en què argumentava que l'increment de la intervenció de criteris de “mercav segons indicadors” dóna com a resultat, com va passar al Regne Unit durant els governs tories, la pèrdua del paper del professorat universitari substituït pel de “treballador de resultats” sense identificació institucional universitària. Tinguem-ho present.

Hem apreciat també, amb Wallerstein, una darrera fase evolutiva de tots els coneixements cap a un cert —i també confús— retrobament d'una certa unitat, després de la tendència a la superació del causalisme linealista en la ciència natural i dels cànon suposadament universals en el món humànic. Aquesta constatació, que podria llegir-se simplificant com una homogeneïtzació, ha de ser llegida, en canvi, al meu parer, com una constatació del “pluralisme” inherent a la producció de coneixement en el món contemporani. En efecte, en la mesura que s'atenua el determinisme

causalista en el món de la ciència natural, s'expressa clarament l'obertura i la diversitat dels seus coneixements, atès que precisament el determinisme causalista actuava com a dogma homogeneitzador de tot aquell àmbit; no hi ha dubte que avui entre la nanotecnologia, la microbiologia i l'astrofísica, per esmentar tres àmbits de recerca que estan progressant enormement, s'han “alliberat” formes de coneixement cada cop més irreductibles les unes a les altres. El mateix passa amb la destrucció dels cànons de l'humanisme i la fragmentació de les ciències socials: és un cant a la pluralitat, la diversitat i la diferència.

En aquest context, és natural l'establiment de procediments avaluadors que respectin no tan sols la gran diferència entre àmbits científiconaturals i humanísticosocials, sinó les grans diferències dins de cadascun d'aquests àmbits.

Després de remarcar que no té sentit la distinció radical epistemològica entre les “dues cultures” —tot és ciència si hi ha mètode i esperit crític—, cal deixar ben clar que —justament en honor de l'esperit metòdic i crític, que evita sobretot la confusió— no té sentit la uniformitat avaluadora si, com hem estat observant, el valor epistemològic de fons s'expressa funcionalment en metodologies molt diverses, objectius distants, pràctiques investigadores heterogènies i canals i formes de difusió completament diferents. Un cop més en la vida humana el repte és engrescador: arribar a gaudir de la unitat de fons per camins diversos en els procediments.

//

Cal deixar ben clar que no té sentit la uniformitat avaluadora si el valor epistemològic de fons s'expressa funcionalment en metodologies molt diverses, objectius distants, pràctiques investigadores heterogènies i canals i formes de difusió completament diferents

SEBASTIÁN RODRÍGUEZ,
ÀNGELS SAHUQUILLO,
ESTEVE ARBOIX,
I MAGDA STANIEWICZ

RESULTATS DE
L'ESTUDI SOBRE EL
PERFIL DE MÈRITS
PER A L'ACREDITACIÓ
DEL PROFESSORAT
LECTOR I AGREGAT EN
LES ÀREES
D'HUMANITATS I
CIÈNCIES SOCIALS

SEBASTIÁN RODRÍGUEZ, ÀNGELS SAHUQUILLO, ESTEVE ARBOIX
I MAGDA STANIEWICZ

RESULTATS DE L'ESTUDI SOBRE EL PERFIL DE MÈRITS PER A L'ACREDITACIÓ DEL PROFESSORAT LECTOR I AGREGAT EN LES ÀREES D'HUMANITATS I CIÈNCIES SOCIALS

1

PRESENTACIÓ

Aquest article presenta el plantejament i els resultats preliminars de l'estudi que AQU Catalunya realitza sobre el perfil de mèrits per a l'acreditació del professorat lector i agregat en les àrees d'Humanitats i Ciències Socials, que es van presentar en el Taller “L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials” que va tenir lloc els dies 28 i 29 de gener de 2010 a la Universitat de Barcelona.

La publicació completa dels resultats es durà a terme els propers mesos, un cop finalitzada l'anàlisi de tots els àmbits estudiats. Tanmateix, s'ha considerat oportú incloure aquest treball a la publicació resultant del Taller, per tal de descriure les característiques i els objectius de l'estudi, la metodologia emprada i alguns resultats preliminars.

1.1. CARACTERÍSTIQUES I OBJECTIU DE L'ESTUDI

L'estudi entronca amb la necessitat de poder valorar adequadament la recerca en els àmbits de Ciències Socials i Humanitats. A diferència del patró de recerca habitual en les disciplines científiques, en aquestes disciplines es posa de manifest:

- La diversitat de tradicions de recerca que hi conviuen, com per exemple Economia, Educació i altres disciplines emergents com ara Treball Social, Didàctica de l'Expressió Musical i Turisme.
- La necessitat de poder mesurar la qualitat entre les diferents disciplines de manera eficient (temps i diners) amb l'impacte més petit possible en el mateix procés de recerca.
- El diferent rol entre articles, llibres i capítols de llibre com a mitjans de difusió de la recerca.
- L'increment de l'ús de publicacions electròniques (augment de bases de dades i repositoris) i la utilització que les generacions més joves d'investigadors fan de l'accés obert a la informació científica.
- Preocupació per l'impacte que l'avaluació de la recerca té en el comportament dels joves investigadors i les estratègies que segueixen.

D'altra banda, des de la posada en marxa dels processos d'acreditació l'any 2003, AQU Catalunya disposa de gairebé 5.000 curriculum vitae (CV) que contenen una informació molt valiosa pel que fa a les fonts i els tipus de publicacions de recerca. Aquesta informació ha de permetre aportar coneixement per tal de reforçar els referents d'avaluació emprats en els processos d'avaluació del professorat.

L'objectiu de l'estudi és, doncs, elaborar els perfils empírics de la recerca i les publicacions de les persones que han demanat l'acreditació a AQU Catalunya (lectors i agregats) en les àrees de Ciències Socials i Humanitats, a partir de l'anàlisi de la informació continguda en els CV.

Aquest treball empíric té l'objectiu d'aportar informació sobre el perfil mitjà de mèrits necessaris per assolir l'acreditació de les persones sol·licitants en el context català, per figures i camps. Les figures que s'han analitzat són les figures de professor lector i agregat, ja que són les figures centrals de la via contractual i on es concentren la majoria de sol·licituds d'acreditació. Tal com es mostra a la taula 1, s'han classificat les sol·licituds en deu camps, d'acord amb el criteri que AQU Catalunya segueix per classificar els CV dels sol·licitants.

L'objectiu de l'estudi és, doncs, elaborar els perfils empírics de la recerca i les publicacions de les persones que han demanat l'acreditació a AQU Catalunya (lectors i agregats) en les àrees de Ciències Socials i Humanitats, a partir de l'anàlisi de la informació continguda en els CV

Ciències Socials	Humanitats
Ciències Polítiques i Sociologia	Filologia
Comunicació i Documentació	Història i Art
Dret	Geografia
Economia i Empresa	Filosofia
Educació	
Psicologia	

TAULA 1. CLASSIFICACIÓ DE CAMPS

1.2. FASES DE L'ESTUDI

L'estudi s'ha plantejat en les fases que es desciulen a continuació. Actualment estan en curs les fases 1 i 2, mentre que la fase 3 portarà a l'anàlisi final de dades per a l'elaboració dels perfils empírics dels candidats.

Fase 1: Obtenció de dades de les diverses dimensions curriculars

En aquesta fase del projecte s'han identificat les dimensions curriculars a analitzar i la grandària de la mostra a estudiar per tal d'assegurar-ne la representativitat. Per a l'obtenció de les dades experimentals, s'ha desenvolupat una base de dades on s'ha carregat tota la informació rellevant continguda als CV. En aquesta fase s'ha extret la informació d'un total de 1.541 currículums.

-
 - 1. Thomson Reuters. *ISI Web of Knowledge* [en línia]. Disponible a: <<http://isitheboknowledge.com>> (consulta: 14 de gener de 2010).
 - *European Science Foundation. European Reference Index for the Humanities (ERIH)* [en línia]. Disponible a: <<http://www.esf.org>> (consulta: 14 de gener de 2010).
- (continua a la pàgina següent)

Fase 2: Identificació de la tipologia de les fonts

L'anàlisi preliminar de les dades experimentals extretes en els primers àmbits estudiats va posar de manifest la necessitat d'abordar una anàlisi detallada de les aportacions per establir la tipologia de les fonts, tant pel que fa a les publicacions científiques d'articles i reviews i a les editorials dels llibres i capítols de llibre com pel que fa a les entitats finançadores de projectes de recerca i contractes de transferència de tecnologia.

Per a l'estudi de la tipologia de les revistes científiques, s'han elaborat *llistes generals* (vegeu l'apartat 2.2.1) de títols de revistes per a cada àmbit, a partir de la informació que apareix als índexs bibliomètrics més habituals com ara ISI, CARHUS+, ERIH, IN-RECS, RESH i MIAR.¹ Per identificar el tipus d'editorials i entitats finançadores de projectes, s'han establert classificacions partint tant de criteris geogràfics (català, nacional, internacional) com de finançament públic i privat.

La classificació de la tipologia de les fonts està permetent l'elaboració d'un mapa empíric del tipus de revistes, editorials i projectes de recerca en el context català, per figures i camps. La seva anàlisi detallada permetrà determinar si hi ha un patró específic dels tipus d'outputs de la recerca a Ciències Socials i Humanitats.

Fase 3: Elaboració de perfils de mèrits per a professors lectors i agregats

La fase final del projecte permetrà avaluar la qualitat de les fonts (articles, llibres i projectes de recerca) i elaborar els perfils mitjans de mèrits necessaris per assolir l'acreditació com a professor lector i agregat.

Així, per a l'avaluació de la qualitat de les revistes, s'ha adreçat una primera enquesta a tots els avaluadors i exavaluadors de les comissions d'avaluació de professorat d'AQU Catalunya d'Humanitats i Ciències Socials, en què se'ls ha demanat que valorin els diversos indicadors de qualitat de les diferents llistes bibliomètriques, per a cadascun dels camps en què AQU Catalunya classifica els CV. Es demana als avaluadors que valorin en tres categories (A/B/C) els diferents tipus de classificació dels índexs bibliomètrics (posició en quartils, classificació A o valor d'un índex). És important destacar que els avaluadors no valoren els títols de les revistes.

La fase final del projecte ha de permetre, d'una banda, que aflorin els referents de qualitat que s'han considerat a l'hora de valorar els CV i, de l'altra, elaborar els perfils empírics de les persones sol·licitants avaluades tant favorablement com desfavorablement.

(ve de la pàgina anterior)

- Universidad de Granada. *Índice de Impacto: Revistas Españolas de Ciencias Sociales (INRECS)* [en línia]. Disponible a: <<http://ec3.ugr.es/in-recs/>> (consulta: 14 de gener de 2010).
- Consejo Superior de Investigaciones Científicas. *Revistas Españolas de Ciencias Sociales y Humanas (RESH)* [en línia]. Disponible a: <<http://resh.cindoc.csic.es/>> (consulta: 14 de gener de 2010).
- Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca. *CARHUS Plus+* [en línia]. Disponible a: <http://www10.gencat.net/agaur_web/AppJava/catala/a_info.jsp?contingut=carhus> (consulta: 14 de gener de 2010).
- Universitat de Barcelona. *Matriu d'Informació per a l'Avaluació de Revistes (MIAR)* [en línia]. Disponible a: <<http://miar.ub.es/>> (consulta: 14 de gener de 2010).

La classificació de la tipologia de les fonts està permetent l'elaboració d'un mapa empíric del tipus de revistes, editorials i projectes de recerca en el context català, per figures i camps. La seva anàlisi detallada permetrà determinar si hi ha un patró específic dels tipus d'*outputs* de la recerca a Ciències Socials i Humanitats

1.3. IMPACTE ESPERAT

Els resultats d'aquest estudi tindran un impacte sobre diferents agents. D'una banda, els avaluadors disposaran d'un coneixement més gran del context de l'avaluació per a cada figura i per a cada camp, com per exemple quines són les fonts principals de publicació, en quines llistes bibliomètriques estan ubicades o el nombre mitjà d'articles que presenten les persones sol·licitants. Les *llistes generals* de títols de revistes elaborades són també una eina de treball útil per conèixer la qualitat i la tipologia de les fonts.

Així mateix, l'estudi ha de permetre disposar de més evidències per poder construir referents comuns i compartits, de la mateixa manera que s'ha aconseguit en altres àmbits científics, i estableix el nombre mínim i la tipologia de treballs que cal aportar per superar l'avaluació.

En el cas de les persones avaluades, l'estudi pot contribuir a disposar de referents més clars respecte dels treballs que cal aportar per superar l'avaluació.

En el cas de les agències i els organismes d'avaluació, l'existència de referents comuns i compartits permet avançar en l'establiment de mecanismes de reconeixement mutu.

Finalment, aquest treball pot contribuir a tenir una millor informació sobre les principals fonts de publicació de llibres i d'altres treballs de recerca. AQU Catalunya no té previst elaborar una llista de classificació de les editorials, però sí que pot identificar quines són les que concentren la majoria de treballs de qualitat. //

2

METODOLOGIA

2.1.

OBTENCIÓ DE DADES DE LES DIVERSES DIMENSIONS CURRICULARS

En primer lloc, es va **identificar la població i la mostra susceptibles de ser estudiades**, considerant les figures de professor lector i de professor agregat per a cadascun dels deu camps esmentats. Per tal que els resultats fossin representatius, es van tenir en consideració els CV del total de la població en el cas dels agregats i una mostra representativa dels de la població de lectors (amb una confiança del 95%), mentre que es van eliminar en tots els casos els CV de candidats repetits. La població d'estudi i la mostra analitzada s'exposen a les taules 2 i 3, respectivament. Tal com es pot observar, s'han buidat les dades de més de 1.500 CV (977 de lector i 564 d'agregat).

Establerta la mostra de treball, es va procedir a **identificar les dimensions curriculars** de les quals s'havia d'extreure la informació de cada expedient, i que són les que s'assenyalen a continuació:

- *Projectes de recerca*: nombre total de projectes de recerca, amb indicació del nombre de projectes on era investigador principal o participant, l'entitat finançadora i la seva freqüència.
- *Contractes de recerca i transferència*: nombre total de contractes de recerca, amb indicació dels que corresponen a investigador principal o participant, l'entitat finançadora i la seva freqüència.
- *Publicacions*: nombre total d'articles i reviews, tot diferenciant les publicacions en què el sol·licitant era autor únic.
- *Llibres i capítols de llibre*: nombre total, amb indicació dels que corresponen a autor únic, les editorials on s'han publicat i la seva freqüència.
- *Altres publicacions*: nombre de publicacions en revistes no indexades, informes, dictàmens, *working papers*, ressenyes, traduccions, monografies, etc.

- Congressos: nombre de congressos amb ponències i les publicacions resultants.
- *Estades de recerca*: nombre de mesos i la seva naturalesa (doctorals o postdoctorals).
- *Direcció d'activitat investigadora*: treballs fi de carrera, tesines, màsters, tesis doctorals.

Com a eina de treball per recollir la informació del buidatge dels CV, es va dissenyar i assajar una plantilla de buidatge dels CV que va permetre **construir la base de dades final amb la informació més rellevant** de cada individu. L'assaj a petita escala d'aquesta plantilla va permetre, d'una banda, la validació de les dimensions curriculars identificades per a tots els camps i, de l'altra, establir els criteris de buidatge dels CV per assegurar l'homogeneïtat del procés en el temps, considerant i/o rebutjant el mateix tipus d'informació en tots els camps estudiats.

D'aquesta etapa del projecte cal destacar la dificultat que ha representat el fet que el CV sigui un document relativament obert, de manera que la informació continguda no sempre respon a les instruccions estableties i, a més, no se subministra de manera completa. Així, per exemple, no sempre és possible distingir els projectes competitius dels no competitius, que en molts CV apareixen barrejats, i en molts casos hi ha revistes no indexades a l'apartat de les publicacions indexades. Això va fer

necessari l'adopció de criteris interns de classificació, per tal que l'extracció de la informació fos un procés com més consistent millor. Sovint, les persones sol·licitants no inclouen el nombre de pàgines de les seves contribucions, l'ISBN, etc. En aquest sentit, des d'AQU Catalunya es planteja la possibilitat que els CV que els sol·licitants presenten siguin els mateixos de què les universitats disposen en els seus aplicatius institucionals. Per poder arribar a aquest estadi, s'ha iniciat un projecte de col·laboració amb les universitats.

L'**anàlisi de la informació obtinguda durant el buidatge dels CV** va posar de manifest que no hi havia diferències significatives, en nombres absoluts, entre el volum d'aportacions d'expedients evaluats favorablement i desfavorablement. Així doncs, va ser necessari abordar una anàlisi més detallada de les aportacions per tal de poder determinar-ne la qualitat i la tipologia, com per exemple publicacions en revistes indexades en alguna base de dades internacional o articles publicats en revistes sense indexar.

Com a eina de treball per recollir la informació del buidatge dels CV, es va dissenyar i assajar una plantilla de buidatge dels CV que va permetre construir la base de dades final amb la informació més rellevant de cada individu

Àmbit	Lectors			Agregats			Total per àmbit
	FAV.	DESF.	TOTAL	FAV.	DESF.	TOTAL	
Comunicació i Documentació	37	28	65	8	18	26	91
Ciència Política i Sociologia	30	39	69	10	15	25	94
Dret	82	30	112	33	22	55	167
Economia i Empresa	83	79	162	47	38	85	247
Educació	74	68	142	15	19	34	176
Psicologia	80	47	127	18	25	43	170
Filologia	186	51	237	84	53	137	374
Història i Art	195	34	229	90	46	136	365
Filosofia	8	2	10	8	22	30	40
Geografia	40	9	49	9	9	18	67
TOTAL	815	387	1.202	322	267	589	1.791

TAULA 2. POBLACIÓ SUSCEPTIBLE DE SER ANALITZADA

40

Àmbit	Lectors			Agregats			Total per àmbit
	FAV.	DESF.	TOTAL	FAV.	DESF.	TOTAL	
Comunicació i Documentació	37	28	65	8	15	23	88
Ciència Política i Sociologia	30	39	69	10	15	25	94
Dret	69	28	97	33	21	54	151
Economia i Empresa	66	65	131	46	38	84	215
Educació	64	55	119	15	18	33	152
Psicologia	60	47	107	18	25	43	150
Filologia	126	45	171	77	49	126	297
Història i Art	135	32	162	88	45	133	295
Filosofia	8	2	10	8	17	25	35
Geografia	39	7	46	9	9	18	64
TOTAL	634	348	977	312	252	564	1.541

TAULA 3. MOSTRA ANALITZADA

l'anàlisi de la tipologia de les fonts s'ha dut a terme amb la construcció de les anomenades llistes generals, que, per a cada camp estudiat, contenen tots els títols de les revistes incloses en diferents índexs bibliomètrics

2.2.

IDENTIFICACIÓ DE LA TIPOLOGIA DE LES FONTS

2.2.1. Publicacions en revistes científiques

En aquest cas, l'anàlisi de la tipologia de les fonts s'ha dut a terme amb la construcció de les anomenades llistes generals, que, per a cada camp estudiat, contenen tots els títols de les revistes incloses en diferents índexs bibliomètrics.

El procés que s'ha seguit per a l'elaboració de les llistes ha estat el següent:

- Determinar els índexs bibliomètrics (bé d'impacte, com ara ISI, IN-RECS, RESH o ERIH, o bé de difusió, com MIAR) a considerar i els àmbits o àrees de cadascun associats a cada camp en què AQU Catalunya classifica els CV.
- Fusionar, en una única llista alfabètica i sense repeticions, els títols de les revistes considerades i la seva categorització a cada àmbit i índex considerat. Així, per a cada títol la *llista general* permet conèixer els seus indicis de qualitat, com per exemple quin quartil ocupa a l'ISI, IN-RECS i/o RESH, la seva classificació al CAR-HUS+ i ERIH, i quin és el seu valor de l'índex compost de difusió secundària (ICDS) del MIAR.

Cal destacar que aquestes *llistes generals*, amb un nombre total de títols que oscil·la entre 1.145 i 5.780 segons els camps, són una bona eina que AQU Catalunya pot posar a la disposició dels avaluadors.

Per poder conèixer en quins àmbits s'ubiquen les revistes en què estan publicant les persones sol·licitants, s'han comparat les llistes experimentals de la mostra (agrupant les revistes de lectors i agregats) amb les llistes generals del seu camp. Les revistes no ubicades en el camp corresponent s'han comparat amb les llistes generals d'altres camps d'AQU Catalunya afins, en funció dels títols de les revistes que quedaven sense classificar, i així successivament. Després d'aquest procés, les revistes sense classificar o bé corresponen a títols que no estan inclosos en les llistes generals dels camps comparats (no apareixen a l'ISI, ERIH, CARHUS+, IN-RECS, RESH, MIAR), o bé pertanyen a altres àmbits, o bé són revistes que els sol·licitants han ubicat incorrectament a la secció "articles en revistes amb evaluació externa" en comptes de l'apartat "altres publicacions". A la secció de resultats es mostra com a exemple l'anàlisi de la tipologia de les revistes científiques per al camp de Psicologia.

Per al cas dels projectes i contractes de recerca, s'ha analitzat el tipus d'entitats finançadores. Així, s'han combinat dos criteris de classificació: en primer lloc, si els projectes de recerca eren finançats per entitats públiques o privades i, en segon lloc, d'acord amb un criteri geogràfic, si l'entitat finançadora és catalana, estatal o internacional

2.2.2. Editorials

Pel que fa a la tipologia d'editorials de llibres i capítols de llibre, s'ha dut a terme la classificació següent:

- *Editorials internacionals*: s'han dividit segons criteris geogràfics en europees (països de la Unió Europea), llatinoamericanes, el grup format per països anglosaxons (EUA, Canadà, Austràlia) i, finalment, altres. La categoria de les editorials internacionals inclou tant editorials d'institucions públiques com privades. No s'inclouen en aquest apartat les editorials universitàries internacionals, ja que es va optar per fer una categoria específica d'editorials universitàries.

- *Editorials estatals*: s'han tractat separadament les públiques i les privades. Entre les públiques hi ha tant les editorials de les institucions estatals (i. e. Ministeri) com de les comunitats autònomes (sense incloure Catalunya). Igual que en el cas anterior, les editorials universitàries s'han classificat a part. El criteri que s'ha seguit per determinar si una editorial és estatal o catalana, quan no hi havia la informació al CV, ha estat la ubicació de la seu editorial.
- *Editorials catalanes*: anàlogament, s'ha diferenciat entre públiques i privades.
- *Editorials universitàries*: tant públiques com privades i d'acord amb les subcategories següents: internacionals, estatals i catalanes.
- Finalment, el grup d'editorials “sense classificar” correspon a editorials que no s'han pogut classificar, bé per manca d'informació per part dels sol·licitants o perquè amb el mateix nom hi ha dues editorials diferents o més.

2.2.3. Projectes i contractes de recerca

Per al cas dels projectes i contractes de recerca, s'ha analitzat el tipus d'entitats finançadores. Així, s'han combinat dos criteris de classificació: en primer lloc, si els projectes de recerca eren finançats per entitats públiques o privades i, en segon lloc, d'acord amb un criteri geogràfic, si l'entitat finançadora és catalana, estatal o internacional. //

3 RESULTATS

En aquest apartat es presenten, a tall d'exemple, alguns resultats preliminars que s'han obtingut. Preval una aproximació descriptiva, atès que en el moment d'escriure aquest article encara no es disposa de l'anàlisi dels resultats de l'enquesta als avaluadors.

Es presenten resultats en quatre grans àrees: una descripció del patró dels outputs de la recerca en alguns dels àmbits estudiats, l'anàlisi del tipus de publicacions en revistes científiques en l'àmbit de Psicologia, la tipologia d'editorials de llibres i capítols de llibre en l'àmbit de Filologia, i l'anàlisi del tipus de projectes de recerca en l'àmbit d'Educació.

3.1.

PATRÓ DELS OUTPUTS DE PUBLICACIONS DE LA RECERCA

La figura 1 mostra la distribució en percentatge dels *outputs* de la recerca en els àmbits de Psicologia, Educació i Filologia pel que fa referència a publicacions (articles científics, llibres i capítols de llibre, informes i dictàmens, altres publicacions, publicacions a congressos). Per a cadascun dels àmbits s'indiquen les distribucions obtingudes per professors lectors i agregats avaluats favorablement i desfavorablement de manera separada.

Mentre que en l'àmbit de Psicologia els articles representen el 50% dels outputs per als professors avaluats positivament i el 30-40% per als professors avaluats negativament, en el cas de Filologia el percentatge és inferior al 40% en tots dos casos, i en Educació és inferior al 25%. En aquest últim àmbit el total de publicacions en llibres, capítols de llibre i altres publicacions, on s'inclouen *working papers*, articles no indexats, monografies, ressenyes i traduccions, oscilla entre el 44 i el 62% del total dels *outputs* de la recerca. Aquestes aportacions representen entre el 42 i el 54% en l'àmbit de Filologia i entre el 27 i el 53% en l'àmbit de Psicologia.

Aquestes dades posen de manifest la diversitat existent entre les disciplines, ja que, si bé els articles en revistes científiques són el principal mitjà de difusió de la recerca en els àmbits científics, en el camp de les Ciències Socials i les Humanitats cal considerar també els llibres, capítols de llibre i altres publicacions.

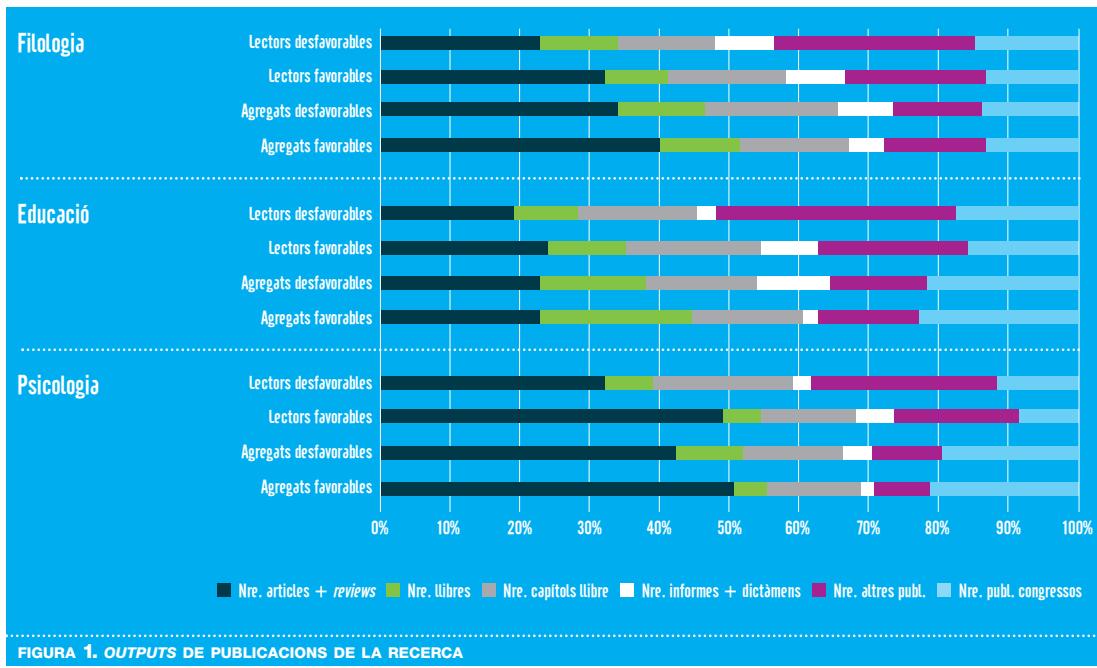
3.2.

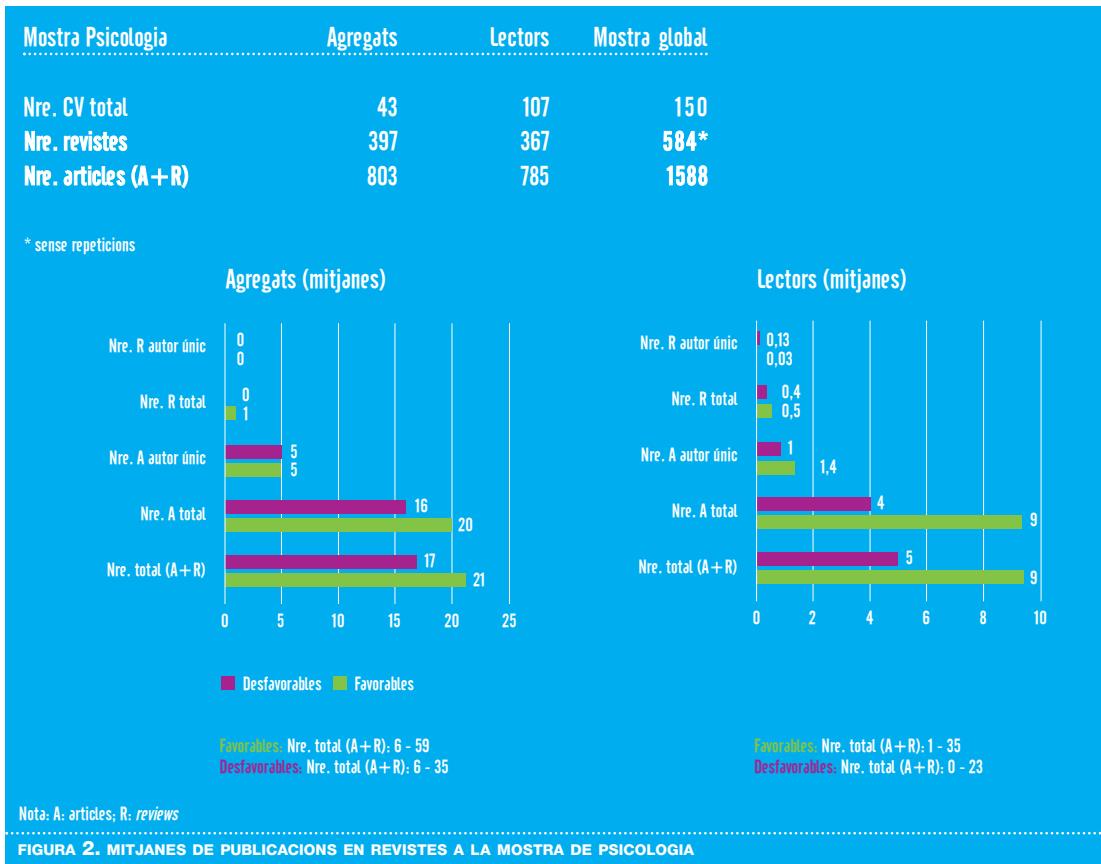
TIPOLOGIA DE LES PUBLICACIONS D'ARTICLES A PSICOLOGIA

A la figura 2 es presenta una descripció quantitativa pel que fa al volum de publicacions dels professors lectors i dels agregats (favorables i desfavorables) en el camp de la Psicologia. Tal com es mostra a la taula superior de la figura, s'han analitzat 150 CV, on s'han identificat 584 revistes diferents amb un total de 1.588 articles i reviews publicats.

Els dos gràfics indiquen, per a agregats i lectors, els valors mitjans del total d'articles i reviews i quants corresponen a publicacions d'autors únics. Les barres de color verd corresponen avaluacions favorables i les de color morat avaluacions desfavorables.

Tant per al cas dels agregats com dels lectors, es pot observar que no hi ha diferències significatives entre els expedients favorables i desfavorables pel que fa al nombre d'articles i reviews com a autor únic.

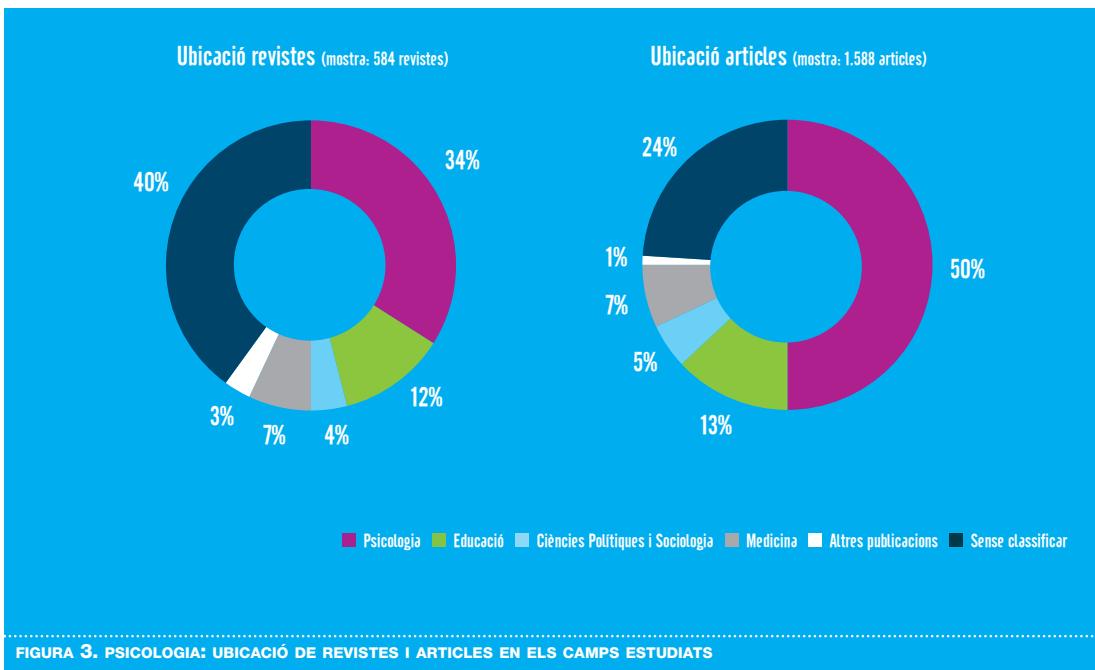

Pel que fa al nombre total d'articles i reviews, la mitjana per als agregats és de 17 en els expedients desfavorables i de 21 en els favorables. La part inferior dels gràfics mostra el rang d'aportacions (valors mínims i màxims), que per al cas dels favorables oscil·la entre 6 i 59 i per al cas dels desfavorables entre 6 i 35. Així doncs, en algun cas 6 aportacions han comportat una avaluació favorable i 35 aportacions han comportat una avaluació desfavorable. El mateix comportament es pot observar en el cas de la mostra de lectors, tot i que, com s'esperava, el nombre mitjà d'aportacions és inferior. El que es desprèn d'aquesta anàlisi és que, si bé amb un volum més gran de publicacions hi ha més possibilitats de superar l'avaluació, la quantitat de mèrits no és una qüestió determinant i cal analitzar-ne la

qualitat; per tant, és imprescindible conèixer la tipologia de les fonts de publicació.

La comparació de la llista experimental de les revistes de la mostra de Psicologia amb les diferents llistes generals elaborades per als camps estudiats (vegeu l'apartat de metodologia) ha permès obtenir la distribució percentual de la ubicació de revistes i articles que es mostra a la figura 3. El 34% de les revistes pertanyen al camp de Psicologia, el 12% al camp d'Educació i el 7% a l'àmbit de Medicina de l'ISI. Per al cas de Psicologia també es va elaborar una llista amb les 1.090 revistes de les àrees de Medicina incloses a l'ISI. Pel que fa als articles, el 46% estan publicats en revistes del camp de la Psicologia, el 12% en revistes d'Educació i el

7% en revistes de Medicina. Les revistes ubicades en el camp de Ciències Polítiques i Sociologia corresponen només al 4% del total de publicacions. Es pot observar també que el 40% de les revistes (el 25% dels articles) no s'han pogut classificar. Aquest grup de publicacions abraça tant revistes no incloses en els índexs bibliomètrics considerats com revistes ubicades incorrectament a l'apartat de publicacions rellevants per part de les persones sol·licitants.

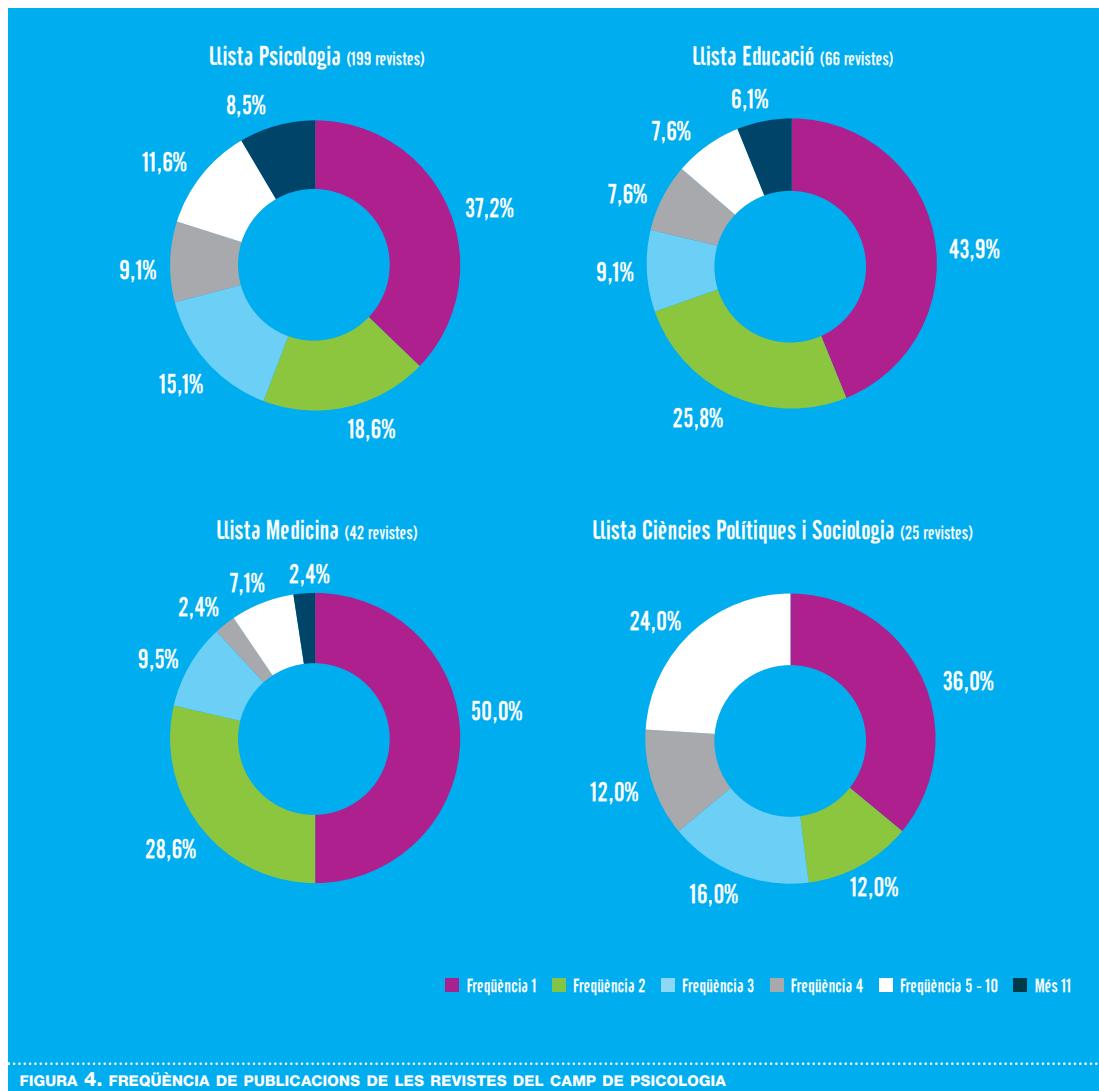
S'han analitzat també les freqüències de publicació de cadascun dels títols de revistes; i la distribució obtinguda per les revistes ubicades en els camps de Psicologia, Educació, Medicina i Ciències Polítiques i Sociologia es mostra a la figura 4. Per a les revistes ubicades en el camp de Psicologia, s'observa que la majoria de títols (55,8%) recullen tan sols un o dos articles, mentre que les revistes que presenten freqüències superiors a 11 articles són només el 8,5%. En aquest últim grup

es troben, per exemple, les revistes *Psicothema*, *Anuario de Psicología* i *Revista de Psiquiatría de la Facultad de Medicina de Barcelona*.

Una situació similar s'observa en les revistes ubicades en el camp d'Educació (66 revistes), Medicina (42 revistes) i Ciències Polítiques i Sociologia (25 revistes). En aquests casos, el nombre de revistes amb freqüències de publicació d'un o dos articles constitueix el 69,7%, el 78,6% i el 48%, res-

pectivament. D'altra banda, només el 6,1% de les revistes ubicades en el camp d'Educació presenten freqüències superiors a 11. Entre les revistes d'aquest grup es troben *Cuadernos de Pedagogía*, *Aula de Innovación Educativa*, *Guix Elements d'Acció Educativa* i *Revista de Educación (Madrid)*.

Globalment, aquesta anàlisi dóna una idea del grau d'atomització de les revistes on publiquen els sol·licitants del camp de Psicologia. En finalitzar l'estudi es podrà veure si aquest patró també és similar en els altres camps. A més, l'anàlisi del resultat de l'enquesta als avaluadors sobre la qualitat de les fonts permetrà obtenir el perfil final del professorat del camp.

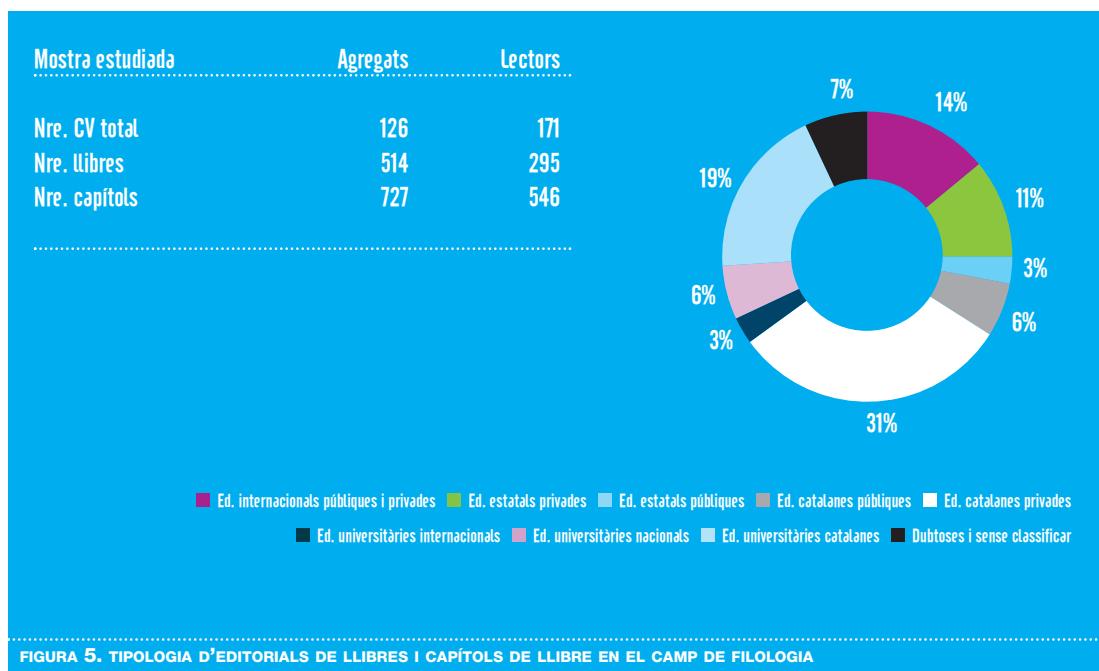
3.3.

ANÀLISI DEL TIPUS D'EDITORIALS EN EL CAMP DE FILOLOGIA

De la mostra de CV d'aquest àmbit (297 CV) s'han identificat 2.082 llibres i capítols de llibre publicats. En primer lloc, d'acord amb els criteris de classificació esmentats a l'apartat de metodologia, i tal com es mostra a la figura 5, el tipus d'editorial on es troben més publicacions dels sol·licitants en l'àmbit de Filologia són editorials privades catalana-

nes, que engloben el 31% de tots els llibres i capítols de llibre. És també significatiu que un de cada quatre llibres o capítols s'ha editat en una universitat catalana o estatal (sobretot a les primeres). Així doncs, tenint en compte la distribució geogràfica de les editorials, les dades mostren que el 55% correspon a editorials catalanes (tant públiques com privades), el 21% a editorials estatals públiques o privades i, finalment, el 17% a editorials internacionals públiques o privades. El 7% d'editorials no s'han pogut classificar, sovint per manca d'informació als expedients de la mostra.

Una anàlisi de les freqüències de publicacions indica que tres universitats barcelonines (UAB, UB i UPF) són les que més llibres i capítols de llibre han editat, seguides per editorials catalanes privades, com per exemple Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Proa i Salvat Editores. Dins del grup de les editorials internacionals, el 80% el constitueixen les editorials de països de la Unió Europea, i John Benjamins és l'editorial internacional més freqüent en les publicacions dels sol·licitants de Filologia.

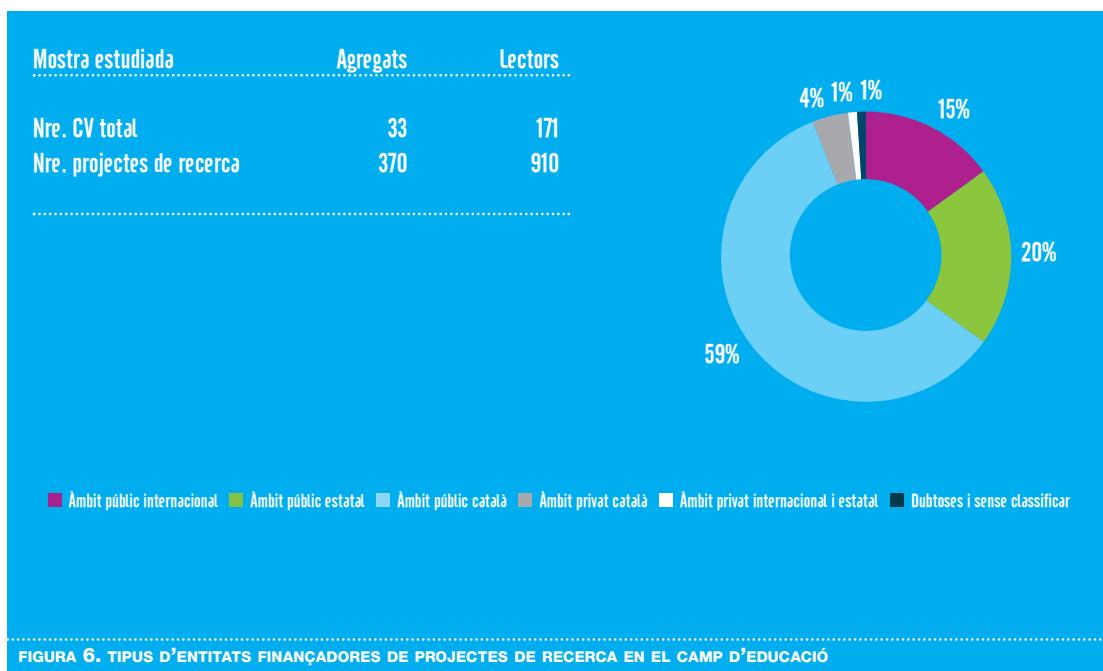

3.4.

ANÀLISI DEL TIPUS DE PROJECTES DE RECERCA EN EL CAMP D'EDUCACIÓ

D'acord amb les dades analitzades que es mostren a la figura 6, gairebé tots els projectes de recerca en l'àmbit d'Educació han estat finançats per institucions públiques, la majoria institucions públiques catalanes (59%), seguides per les estatales (20%) i les internacionals (15%).

Dins de l'àmbit internacional, el 60% dels projectes han estat finançats per la Unió Europea, que també a escala global es troba entre les institucions que més projectes han finançat. Altres entitats a destacar serien el Ministeri d'Educació i Ciència, l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya i l'AGAUR. //

4

CONCLUSIONS PRELIMINARS

Cal dir que les conclusions que es presenten a continuació són de caràcter general. Les conclusions específiques per a cada camp s'elaboraran al final del projecte, quan s'hagin analitzat tots els camps de les Ciències Socials i les Humanitats. Com a conclusions generals destaquen els punts següents:

- **Necessitat de reflexionar sobre criteris i estàndards per poder disposar d'un marc de referència més explícit**

Un marc de referència més explícit, fruit d'un consens més ampli en els criteris d'avaluació, permetrà a una persona sol·licitant d'informe de lector o d'acreditació de recerca saber amb menys grau d'incertesa les seves possibilitats de superar l'avaluació, i pot donar més seguretat als processos d'avaluació de la qualitat.

- **Conveniència de desenvolupar una sistemàtica d'acumulació empírica de dades que permeti l'ajust periòdic dels criteris**

El fet de disposar d'informació actualitzada sobre el patró de recerca (per figures de professorat i camps) és una eina molt útil per anar ajustant els criteris d'avaluació, de manera que es puguin prendre decisions sobre la modificació dels criteris a partir de dades experimentals concretes, i que de forma gradual i raonable augmenti el nivell d'exigència, si és el cas. En aquest sentit, són moltes les comissions d'avaluació de professorat d'AQU Catalunya que constaten el canvi i la millora en l'activitat de la recerca de les persones sol·licitants, considerant la funció pedagògica que els criteris d'avaluació han tingut en els set anys de funcionament del procés d'avaluació externa del professorat. //

►

Un marc de referència més explícit, fruit d'un consens més ampli en els criteris d'avaluació, permetrà a una persona sol·licitant d'informe de lector o d'acreditació de recerca saber amb menys grau d'incertesa les seves possibilitats de superar l'avaluació, i pot donar més seguretat als processos d'avaluació de la qualitat

AQU CATALUNYA

CONCLUSIONS GLOBALES DEL TALLER

CONCLUSIONS GLOBAL·S DEL TALLER

1

INTRODUCCIÓ

53

L'XI edició dels Tallers de reflexió i debat d'AQU Catalunya amb les universitats catalanes es va dedicar a “**L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials**”. L'objectiu del Taller era crear un espai de reflexió general sobre la recerca, que permetés identificar propostes de millora de l'avaluació, amb la voluntat de generar un consens més ampli dins de la comunitat científica i acadèmica catalana.

Les més de 300 persones que van participar-hi es van organitzar en grups de treball (Grup 1: Filosofia, Història, Art, Antropologia i Geografia; Grup 2: Filologia i Traducció i Interpretació; Grup 3: Educació; Grup 4: Economia i Empresa, Ciències Polítiques i Sociologia; Grup 5: Psicologia; Grup 6: Dret; Grup 7: Biblioteconomia i Documentació i Comunicació), cadascun dels quals va arribar a conclusions sobre com millorar l'avaluació de la recerca en la seva àrea de coneixement. Aquestes conclusions es poden consultar al web d'AQU Catalunya (http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions.html).

Les aportacions més significatives i transversals, que han estat compartides per la majoria de grups de treball, s'han recollit en aquest document final, que té la voluntat de ser el punt de partida per proponer-

sar els canvis necessaris pel que fa a l'enfocament, el model i l'operativa d'avaluació.

Les propostes plantejades van orientades, sobretot, a un perfeccionament de l'avaluació. Per això és indispensable que les agències d'avaluació, d'àmbit català i espanyol, ens posem d'acord a millorar el model, ja que la coherència del sistema (que no uniformitat) és un requisit per al seu bon funcionament. //

Les conclusions sobre com millorar l'avaluació de la recerca en cada una de les àrees de coneixement que van participar en el taller, es poden consultar al web d'AQU Catalunya:

http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions.html

2

EL MARC DE REFLEXIÓ¹

ALGUNS PRINCIPIS O CRITERIS PER A L'avaluació DE LA RECERCA HUMANÍSTICA I SOCIAL

Valorar i avaluar són sinònims de notable proximitat; i hauríem de mirar, com a principi, que la valoració que ens sembla que mereix el coneixement humanístic i social no es vegi contradita frontalment per la seva submissió a una evaluació on les seves característiques no solament no siguin ben ponderades, sinó que siguin fins i tot ignorades. En cap cas no es tracta de resistir-se ni tan sols de posar en dubte la conveniència de l'avaluació, el respecte a les exigències del servei públic al qual ens devem, la seva justícia i fins i tot necessitat sistèmica. Sí que es tracta, en canvi, de reflexionar i generar processos de diàleg i d'obtenció de procediments tan consensuats com sigui possible perquè l'avaluació no es degradi en un procés dogmàtic o ideològic —que emmascari falsament la realitat— ni en un reduccionisme quantitatista que estigui en neta contradicció amb la naturalesa dels coneixements evaluats.

Es poden apuntar principis o criteris mínims i genèrics que emmarquin d'una manera més concreta el debat sobre els procediments d'avaluació de la recerca d'aquests àmbits.

L'avaluació de la recerca humanística i social no és reductible a altres respectables i respectades formes d'avaluació de recerca; la seva singularitat, fins i tot, ha de permetre una varietat interna notable.

Els criteris de mesura quantitativa haurien de ser sempre subordinats a criteris qualitatius de *peer review* en els quals es pugui fer una valoració.

La valoració de les aportacions individuals ha de ser especialment rellevant, atès que les pràctiques de recerca són essencialment individuals per la naturalesa dels coneixements: reflexius, analítics, crítics i, sovint, fins i tot creatius.

¹ Aquest apartat és una adaptació del fragment final de la intervenció del Dr. Joan Manuel del Pozo, titulada *L'avaluació del coneixement humanístic i social*, dins del Taller “L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials”, a qui es va proposar que en la seva ponència inaugural elaborés un marc teòric per als debats posteriors dels grups de treball.

La recerca –i eventualment la transferència– feta en publicacions no homologades internacionalment, sobretot si és vinculada a aspectes territorials o a singularitats culturals determinades, mereix una valoració significativa del seu contingut.

Les persones responsables de l'avaluació necessiten tenir un grau elevat de coneixement intrísec o especialista de les matèries que avaluuen, perquè se n'espera que valorin qualitats, més que comptin quantitats, dels treballs presentats a avaluació.

Una cosa és defensar i practicar la transferència de coneixements del món investigador al món productiu i una altra de ben diferent és donar el màxim valor a aquesta acció de transferència que, en rigor, és una simple derivada de la recerca bàsica o no orientada, fonamental tant en els àmbits científics i naturals com, no cal dir-ho, en les humanitats i les ciències socials. Un elemental sentit de l'autonomia de la producció de coneixement —de qualsevol classe— ens ha de fer reclamar la ponderació del seu valor, situada a una gran distància del seu rendiment productiu; altrament, s'estaria postulant el predomini del mercat sobre la ciència, la qual cosa, evidentment, té molt d'ideològic i res de científic.

Es constata el “pluralisme” inherent a la producció de coneixement en el món contemporani. En efecte, en la mesura que s'atenua el determinisme causalista en el món de la ciència natural, s'expressa clarament l'obertura i la diversitat dels seus coneixements. El mateix passa amb la destrucció dels cànons de l'humanisme i la fragmentació de les ciències socials: és un cant a la pluralitat, la diversitat i la diferència.

En aquest context, és natural l'establiment de procediments avaluadors que respectin no tan sols la gran diferència entre àmbits científics i naturals i humanístics i socials, sinó les grans diferències dins de cadascun d'aquests àmbits.

Després de remarcar que no té sentit la distinció radical epistemològica entre les “dues cultures” —tot és ciència si hi ha mètode i esperit crític—, cal deixar ben clar que —justament en honor de l'esperit metòdic i crític, que evita sobretot la confusió— no té sentit la uniformitat avaluadora si, com hem estat observant, el valor epistemològic de fons s'expressa funcionalment en metodologies molt diverses, objectius distants, pràctiques investigadores heterogènies i canals i formes de difusió completament diferents. Un cop més en la vida humana el repte és engrescador: arribar a gaudir de la unitat de fons per camins diversos en els procediments.

//

3

APORTACIONS PER MILLORAR L'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials

INTRODUCCIÓ²

És una opinió compartida que l'aplicació mimètica dels criteris i de la metodologia d'avaluació dels àmbits científics i tecnològics genera disfuncions en els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials. És necessari, doncs, reconèixer el pluralisme i l'especificitat d'aquestes àrees i construir criteris d'avaluació adequats a aquesta diversitat

Els assistents al Taller no qüestionen la conveniència de ser avaluats. Ho consideren un requisit, atès el necessari repartiment de recursos, la garantia dels nivells de qualitat de la recerca i el rendiment de comptes de l'activitat desenvolupada. Malgrat això, és una opinió compartida que l'aplicació mimètica dels criteris i de la metodologia d'avaluació dels àmbits científics i tecnològics genera disfuncions en els àmbits de les Humanitats i les Ciències Socials.

Diversos són els motius que expliquen aquests desajustos:

- Aquestes disciplines contenen una àmplia diversitat d'àrees de coneixement i de tradicions d'investigació, amb nivells de consolidació diferents dins de les mateixes àrees.
- Sovint la recerca parteix d'una delimitació territorial clara.
- No han consensuat mecanismes d'avaluació i referents comuns.
- El llibre o la monografia, un dels principals instruments de difusió en aquestes àrees, no ha aconseguit el nivell d'identitat merescut atesa l'absència d'un sistema d'avaluació més clar i precís.
- Sovint i generalment, els ritmes i els temps de la recerca són força més llargs, com ho són també els períodes de vigència dels treballs que en resulten.

És necessari, doncs, reconèixer el pluralisme i l'especificitat d'aquestes àrees i construir criteris d'avaluació adequats a aquesta diversitat.

A continuació es detallen les **aportacions principals**, transversals per al conjunt de les Humanitats i les Ciències Socials, que fonamenten la possible introducció de modificacions pel que fa a l'enfocament, el model i l'operativa d'avaluació. Abans, però, en l'a-

² Entenem per àrea disciplinària les Humanitats, les Ciències Socials, etc.; per *disciplina*, la Història, la Filosofia, etc.; i per àrea de coneixement, les àrees d'adscripció del professorat post-LRU, com ara la Didàctica de les Ciències Socials, etc.

partat Política d'avaluació, s'hi recullen altres aspectes més generals que, tot i que no siguin competència d'AQU Catalunya, s'han tractat en el Taller i cal tenir-los en compte, ja que els processos d'avaluació indefectiblement s'emmarquen en un context polític i estratègic del professorat del sistema universitari català.

POLÍTICA D'AVALUACIÓ

Globalment, i en totes les ciències, s'adverteix que la introducció dels processos d'avaluació de la recerca, i les conseqüències que se'n deriven, poden modificar les pautes de treball i els objectius dels investigadors i investigadores. Fins i tot, es pot arribar a confondre que la finalitat de la recerca sigui publicar, en comptes d'avançar-se al coneixement o millorar les condicions socials i/o econòmiques de l'entorn.

Cal que les autoritats competents siguin especialment **curoses, coherents i flexibles** en el plantejament de polítiques i processos d'avaluació (tant pel que fa a grups com a persones), per garantir el difícil equilibri que representa incentivar la recerca.

Les polítiques d'avaluació haurien de tenir en compte el context d'oportunitats per dur a terme la recerca. Les polítiques de finançament existents i la inserció en grups d'investigació potents són aspectes que poden condicionar les oportunitats de fer-ne. Pertànyer a un grup amb molta productivitat, on sovint el nombre d'autors dels treballs és elevat, incrementa la possibilitat de rebre citacions posteriors.

Si parlem de qualitat en la recerca, es determina que el criteri fonamental rau en l'**originalitat i la rellevància del coneixement que genera**. Altres factors que l'emmarquen poden ser la interdisciplinarietat, la idiosincràsia dels equips de re-

En totes les ciències s'adverteix que la introducció dels processos d'avaluació de la recerca, i les conseqüències que se'n deriven, poden modificar les pautes de treball i els objectius dels investigadors i investigadores.

Fins i tot, es pot arribar a confondre que la finalitat de la recerca sigui publicar, en comptes d'avançar-se al coneixement o millorar les condicions socials i/o econòmiques de l'entorn

cerca, la seva experiència i la capacitat per formar investigadors novells, la capacitat per fomentar la formació de xarxes i l'intercanvi de coneixements i estratègies.

El grup de recerca, com a estructura objecte d'avaluació (grups consolidats, etc.), és singular del nostre sistema universitari, i facilita el treball col·lectiu i interdisciplinari, i també la inserció d'investigadors novells en el sistema de recerca, la captació de recursos i la seva optimització. Tanmateix, tot i que el sistema actual es vertebrava per mitjà dels grups de recerca, caldrà no oblidar que hi ha altres unitats d'investigació, com són **els investigadors individuals**, que encara treballen més o menys en solitari per les especificitats pròpies de la seva àrea de coneixement, o bé **formes més col·lectives de fer recerca** i publicar, com per exemple les xarxes. Les polítiques que es posin en marxa **haurien de tenir en compte aquestes altres unitats de recerca**, també importants.

En el cas dels projectes que desenvolupen els investigadors i investigadores, i a banda de criteris de valoració purament tècnics (com ara la distinció entre projectes competitius i no competitius o l'organisme finançador, entre d'altres), s'entén que caldria una evaluació no solament dels resultats publicats, sinó també d'altres aspectes del mateix procés de la recerca, i que s'hauria de tenir en compte com a factor important l'originalitat i la interdisciplinarietat del treball. Caldria afegir, en relació amb l'evaluació de projectes de recerca, la ne-

En el cas dels projectes que desenvolupen els investigadors i investigadores, s'entén que caldria una evaluació no solament dels resultats publicats, sinó també d'altres aspectes del mateix procés de la recerca, i que s'hauria de tenir en compte com a factor important l'originalitat i la interdisciplinarietat del treball

cessitat d'ampliar els terminis per a l'evaluació de resultats publicats, per l'especificitat pròpia dels ritmes i els temps de recerca.

Finalment, es considera **imprescindible avançar la postinvestigació**, el retorn de la recerca, sobretot la que s'ha finançat amb fons públics.

Durant el Taller s'ha posat en relleu que s'hauria de **millorar la definició de les tipologies de professorat que necessita la universitat catalana**. En concordança amb aquestes tipologies, i atès que l'evaluació estableix un sistema d'incentius que condiciona l'activitat científica i acadèmica, s'entén que caldria **establir millor la finalitat de l'avaluació**. Seria positiu concretar si les agències han d'avaluar nivells d'excellència o bé s'han de centrar en una acreditació de míxims.

L'avaluació

El sistema d'avaluació

El sistema

De forma pràcticament unànime s'ha expressat l'opinió que **el sistema d'avaluació hauria de ser complementari entre la valoració per mecanismes indirectes i mecanismes directes**. Per tant, s'aposta clarament per un sistema mixt, en el qual l'avaluació es basi principalment en la valoració indirecta, i la valoració directa només s'apliqui en els casos de dubte o en els casos en què la persona avaluada, amb l'objectiu de superar l'avaluació, vulgui sotmetre a evaluació directa algun treball significatiu de la seva recerca.

La llengua

Els sistemes d'avaluació haurien de permetre valorar la qualitat de la recerca **sens perjudici de la llengua en la qual està escrita** ni del seu caràcter territorial. S'haurien d'arbitrar les me-

En bona part de les disciplines humanístiques i socials, les monografies no són substituïbles per articles. Per tant, els processos d'avaluació haurien de ser sensibles a aquesta realitat

sures necessàries perquè aquestes recerques no pateixin cap mena de discriminació.

L'objecte d'avaluació

Llibres, monografies i la seva evaluació

Es posa en relleu **el paper de la monografia com a instrument molt significatiu sobre el qual es vehicula una bona part de la recerca** d'aquests àmbits. Els llibres, les monografies i els capítols de llibres haurien de ser valorats en funció dels diversos camps i seguint criteris de qualitat. S'entén que, en bona part de les disciplines humanístiques i socials, les monografies no són substituïbles per articles. Per tant, els processos d'avaluació haurien de ser sensibles a aquesta realitat.

Aquest reconeixement comporta la necessitat d'establir criteris que fixin la qualitat de les editorials universitàries o privades d'orientació acadèmica. Caldria definir una llista d'editorials que compleixin mecanismes i criteris de qualitat en el procés editorial. Alguns dels criteris que caldria tenir en compte poden ser la utilització d'avaluadors independents en processos com el de peer reviewing, consells editorials de nivell, internacionalització, etc.

Criteris de qualitat dels articles

Durant el Taller s'ha subratllat **la importància que els articles estiguin publicats en revistes amb índexs d'impacte**. Si bé no es discuteix el valor dels índexs com ara el JCR, hi ha prou evidències empíriques de les seves limitacions en els àmbits humanístics i socials. Així mateix, s'ha constatat que no és fàcil jerarquitzar les revistes en aquests índexs, i que fins i tot n'hi ha algunes que no hi estan recollides, la qual cosa dificulta la valoració de la recerca realitzada pels investigadors.

Per això es considera necessari que les bases de dades compleixin uns criteris de qualitat objectius i clars, per tal que **les revistes que s'hi incloguin puguin ser valorades**. També caldria que hi hagués una **revisió periòdica dels índexs/criteris de qualitat** com a conseqüència dels resultats de lesvaluacions. Se suggereix anar avançant en la incorporació de criteris que tinguin en compte la ràpida expansió de les publicacions digitals i les dinàmiques d'Open Access.

Per tal d'establir referents per a períodes de temps determinats, es considera útil disposar d'estudis empírics que analitzin la realitat del personal investigador.

També s'entén que en el moment d'avaluar **caldria tenir en compte diferents índexs**, com poden ser ISI, SCOPUS, etc., per disposar d'una visió de conjunt de l'avaluació.

I, finalment, es fa una referència explícita al sistema de classificació de revistes científiques **CARTHUS+, que es demana que es revisi i finalitzi** tot tenint en compte els criteris abans esmentats, i també a altres índexs de l'Estat espanyol (RESH, IN-RECS o MiAR) i internacionals (ISI o SCOPUS).

El procediment, el procés de selecció d'avaluadors, els drets de la persona avaluada i els criteris d'avaluació haurien de ser precisos, objectius i transparents i haurien d'estar disponibles amb anterioritat suficient a l'avaluació

El procediment d'avaluació

Hi ha hagut unanimitat a l'hora de considerar que el procediment, el procés de selecció d'avaluadors, els drets de la persona avaluada i els criteris d'avaluació haurien de ser precisos, objectius i transparents i haurien d'estar disponibles amb anterioritat suficient a l'avaluació. Justament, la transparència i l'objectivitat del procés haurien de permetre facilitar una aproximació prèvia sobre el resultat de l'avaluació, amb el propòsit de reduir el grau d'incertesa respecte de les possibilitats de superar-la.

En el cas dels criteris d'avaluació, es demana que tinguin una **continuïtat en el temps**.

La transferència del coneixement

Es constata que **s'hauria de definir què s'entén per transferència del coneixement** en el camp de les Humanitats i les Ciències Socials, ja que és un concepte sobre el qual no hi ha un consens generalitzat. Cal avançar, doncs, en la seva conceptualització, per **reconèixer el valor social del coneixement generat** i per poder articular els mecanismes que l'avaluïn.

Els criteris que es podrien tenir en compte a l'hora de definir-ho són: l'impacte social, l'aplicabilitat, la relació amb la recerca realitzada amb independència del format... Finalment, s'hauria de poder valorar la **recerca feta per encàrrec** en empreses, organismes, etc. com a transferència de coneixement, **sempre que la recerca es pogués difondre** totalment o en part, ja que aquests àmbits difícilment poden tenir patents.

Si bé la composició d'una comissió d'avaluació ha de ser necessàriament pluridisciplinària dins de les Humanitats i les Ciències Socials, es demana que en el cas de l'avaluació indirecta **les persones evaluadores siguin de la mateixa disciplina** que la persona avaluada. Quan es parla d'avaluació directa, **els evaluadors i evaluadores haurien de tenir un perfil tan proper com sigui possible a l'àrea de coneixement**.

També es remarcà **la importància de motivar suficientment les resolucions d'avaluació**, amb l'objectiu que orientin millor les persones evaluades sobre com superar l'avaluació.

Finalment, **es demana una coordinació més gran entre agències que avaluen la recerca**. Concretament, es considera que les agències haurien de fer un esforç per utilitzar criteris similars i fer equivalències pel que fa a evaluacions.

//

4

DECÀLEG FINAL

A continuació es resumeixen les deu accions principals que caldria dur a terme:

1. S'hauria d'establir un **sistema d'avaluació mixt**. L'avaluació s'hauria de basar principalment en una avaluació per mecanismes indirectes, complementada en els casos en què se sol·liciti amb una avaluació per mecanismes directes d'algun treball significatiu.
2. La valoració de la qualitat de la recerca s'hauria de fer **sens perjudici de la llengua** en la qual està escrita ni del seu caràcter territorial.
3. S'hauria de **recuperar el paper del llibre, la monografia i el capítol de llibre** com a instruments molt significatius sobre els quals es vehicula la recerca en aquestes àrees disciplinàries.
4. Caldria fixar els **criteris de la qualitat de les editorials** universitàries o privades d'orientació acadèmica.
5. Les bases de dades haurien de complir uns criteris de qualitat objectius i clars, per tal que **les revistes que s'hi incloguin puguin ser valorades**.
6. S'hauria de definir què **s'entén per transferència de coneixement**.
7. **El procediment, el procés de selecció d'avaluadors, els drets de la personavaluada i els criteris d'avaluació haurien de ser precisos, objectius i transparents** en tots els seus apartats.
8. En el cas de l'avaluació indirecta, **les persones evaluadores haurien de ser de la mateixa disciplina** que la personavaluada. En l'avaluació directa, **els evaluadors i evaluadores haurien de tenir un perfil tan proper com sigui possible a l'àrea de coneixement**.
9. S'hauria de **millorar la motivació de les resolucions** d'avaluació.
10. S'hauria d'incrementar la **coordinació entre les agències** que avaluen la recerca. //

LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN EN HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES

PRESENTACIÓN

PRÓLOGO

PRESENTACIÓN

Desde que accedí a la presidencia de AQU Catalunya, un significativo número de los comentarios y sugerencias que recibía estaban relacionados con algunos criterios de evaluación de la investigación del profesorado universitario en los ámbitos de las Humanidades y las Ciencias Sociales. Las críticas cuestionaban de forma general algunos criterios de evaluación que se han ido aplicando en distintos organismos de evaluación, autonómicos y estatales. Por lo tanto, la problemática va más allá de la agencia que presido y, muy probablemente, más allá de la propia evaluación.

Tradicionalmente, pese a los esfuerzos por objetivar los criterios de evaluación, los ámbitos de las Humanidades y las Ciencias Sociales no han disfrutado del amplio consenso que debería regir la evaluación de las disciplinas que engloban. Algunos de los motivos que lo explican son que estos ámbitos no cuentan con indicadores de impacto tan aceptados internacionalmente como otros ámbitos cién-

tíficos, así como el difícil encaje entre un enfoque internacional y una proyección en el entorno más cercano. Por último, hay que decir que la constatación de un grado de insatisfacción superior en la evaluación de estos ámbitos respecto a otros debía ser por sí misma un motivo de reflexión.

Con el propósito de contribuir a este debate, se organizó, con la colaboración de la AGAUR (Agencia de Gestión de Ayudas Universitarias y de Investigación) y con el apoyo de la Universitat de Barcelona, el **Taller sobre la evaluación de la investigación en Humanidades y Ciencias Sociales**, que se enmarcaba dentro de la XI edición de los Talleres de reflexión y debate de AQU Catalunya con las universidades catalanas, que tuvo lugar los días 28 y 29 de enero de 2010.

Este Taller ha sido, cuando menos para AQU Catalunya, uno de los ejemplos más significativos de reflexión y diálogo de la comunidad científica y acadé-

mica catalana, en un tema que ha suscitado gran interés.

El objetivo del Taller era doble: por un lado, reflexionar sobre la evaluación de la investigación en los ámbitos de las Humanidades y las Ciencias Sociales y, por otro, identificar propuestas que promovieran un mayor consenso sobre esta evaluación.

Desde su inicio, el enfoque y la estructura del Taller perseguían el humilde propósito de generar un entorno propicio para escuchar la voz de la comunidad científica y académica. Más de 300 personas asistieron al Taller y, entre ponencias y contribuciones, casi 60 expusieron en voz alta sus reflexiones. Todas las personas que participaron tuvieron la oportunidad de hablar, ser escuchadas, realizar aportaciones y establecer un diálogo constructivo con sus homólogos.

La suma de las ideas, de las reflexiones, en resumen, de las inteligencias, dio como resultado la identificación de una serie de sensatas aportaciones, que por su interés y repercusión merecen ser consideradas a favor de la mejora de este proceso de evaluación. Las contribuciones específicas por áreas de conocimiento que se hicieron durante el Taller quedaron recogidas en las conclusiones por grupos de trabajo, disponibles en la web de

AQU Catalunya, y aquellas que eran compartidas por la mayoría de los grupos se integraron en el documento final de aportaciones del Taller, que aquí se presenta.

Las propuestas planteadas van orientadas principalmente a un perfeccionamiento de la evaluación. Por eso es indispensable que las agencias de evaluación, de ámbito catalán y español, nos pongamos de acuerdo en mejorar el modelo, puesto que la coherencia del sistema es un requisito para su buen funcionamiento.

El compromiso que ha contraído AQU Catalunya, tomando como punto de partida las conclusiones del Taller, es el de promover un debate más amplio en el ámbito catalán y español, a fin de articular un sistema de evaluación más ajustado a las especificidades de las áreas humanísticas y sociales. Se lo debemos a todas aquellas personas que desinteresadamente han invertido su tiempo en participar en el Taller y que han efectuado aportaciones al mismo, con la ilusión de que permitan avanzar en la mejora de la evaluación de la investigación en estos ámbitos. //

PRÓLOGO

Es una característica del sistema universitario español que las evaluaciones previas a los procesos de selección de profesorado y las evaluaciones de méritos las realicen las agencias para la calidad de las universidades. En el resto de Europa son las universidades las que las asumen, puesto que consideran que es una función propia el gestionar la calidad de su profesorado. No es mi intención abrir ahora este debate, pero tampoco querría transmitir que nuestro modelo es universal.

En cualquier caso, y además de llevar a cabo la tarea asignada con las máximas garantías de calidad, el valor que podemos añadir las agencias es hacer avanzar a los distintos elementos que configuran el proceso de evaluación, asegurando su equanimidad en todos los ámbitos.

Pero hablar de calidad sin medir variables no tiene sentido. Si no conocemos lo que tenemos y no disponemos de referentes, difícilmente sabremos hacia dónde debemos ir y, aún

menos, cómo podemos mejorarlo.

El Taller sobre la evaluación de la investigación en Humanidades y Ciencias Sociales ha sido una buena experiencia donde el profesorado y los investigadores catalanes han podido compartir y poner en común propuestas para mejorar el proceso de evaluación de unas disciplinas que, por su propia singularidad, no cuentan con unos referentes tan parametrizados como otros ámbitos científicos. En definitiva, para empezar un proceso de mejora que, por su alcance y complejidad, requiere de un consenso global entre el profesorado, las universidades y todas las agencias de evaluación.

El libro que tiene en las manos persigue dos propósitos. El primero es recoger en un documento las principales aportaciones que se realizaron, y el segundo es iniciar una reflexión global que conduzca a la implantación de medidas concretas para mejorar el proceso de eva-

luación y para incrementar el consenso sobre los criterios y referentes utilizados.

En el primer capítulo del libro encontrará la transcripción de la ponencia inaugural realizada por el Dr. Joan Manuel del Pozo, que enmarcó el Taller en una disertación filosófica sobre la evaluación del conocimiento humanístico y social.

El segundo capítulo contiene un resumen de los resultados globales del estudio que está finalizando AQU Catalunya sobre el perfil de méritos para la acreditación de profesorado agregado y lector de los ámbitos de Humanidades y Ciencias Sociales. La agencia catalana ha efectuado un vaciado de 4.800 currículos, con el objetivo de aportar información sobre el perfil de las personas solicitantes y, de ese modo, contribuir a hacer aflorar referentes de calidad existentes.

Finalmente, el tercer y último capítulo es el documento que sintetiza las principales aportaciones que se recogieron en las conclusiones de los siete grupos de trabajo¹ (que pueden consultarse íntegramente en la web <http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions.html>). Este documento estructura las aportaciones que se realizaron, distinguiendo entre aquellas que afectan a la política de evaluación y aquellas que hacen referencia a la propia evalua-

ción. Por último, acaba con un decálogo de las propuestas que deberían llevarse a cabo.

La acción final que aparece en el decálogo es incrementar la coordinación entre las agencias que evaluamos la investigación. Deseamos que las reflexiones del presente libro sean un buen punto de partida para aumentar la coordinación entre las agencias, con el objetivo de mejorar el proceso de evaluación de las áreas de conocimiento humanísticas y sociales. //

.....
¹ Los asistentes al Taller se distribuyeron en siete grupos para reflexionar sobre unas cuestiones previamente planteadas: Grupo 1: Filosofía, Historia, Arte, Antropología y Geografía; Grupo 2: Filología, Traducción e Interpretación; Grupo 3: Educación; Grupo 4: Economía y Empresa, Ciencias Políticas y Sociología; Grupo 5: Psicología; Grupo 6: Derecho; Grupo 7: Biblioteconomía y Documentación, y Comunicación.

JOAN MANUEL DEL POZO ÁLVAREZ

LA EVALUACIÓN DEL CONOCIMIENTO HUMANÍSTICO Y SOCIAL

JOAN MANUEL DEL POZO ÁLVAREZ*

LA EVALUACIÓN DEL CONOCIMIENTO HUMANÍSTICO Y SOCIAL

1

PLANTEAMIENTO GENERAL

El objetivo de la presente ponencia es enmarcar el proceso de reflexión de estas Jornadas de AQU Catalunya sobre los procedimientos de evaluación de la investigación en el ámbito de los conocimientos humanísticos y sociales. A la función de marco no le es propio presentar un catálogo de criterios de evaluación o baremos de medida que pudieran considerarse plausibles para obtener un consenso sobre la evaluación de la investigación humanística y social, función que en todo caso debe considerarse derivada o conclusión de la serie de trabajos y debates que aquí deben producirse. Como ponencia marco, el objetivo buscado es el de proporcionar bases de reflexión a partir de las cuales pueda legitimarse, a través de todas las demás aportaciones, algún tipo de conclusiones que establezcan o dejen apuntadas líneas y principios que, en su momento, puedan ayudar a precisar los procesos con que sea evaluada aquella investigación.

El corpus de esta ponencia se centrará, pues, en dos reflexiones. La primera, destinada a hacerse cargo del contexto en el que se produce nuestro análisis, para comprender mejor el proceso en el que nos encontramos como responsables de la producción y transmisión del denominado conocimiento humanístico y social. Propongo como epígrafe de esta parte la siguiente interrogación: “¿Crisis del universo?”

* Doctor en Filosofía por la Universitat de Barcelona y profesor de Filosofía en la Universitat de Girona

Por *valoración* entenderé el reconocimiento del interés y la aceptación social del trabajo investigador humanístico y social, mientras que por *evaluación* entenderé lo que procede: ponderación técnica de la mayor o menor calidad de nuestros trabajos de investigación a los efectos legales, administrativos y económicos que correspondan

salismo científico y de su seguridad epistemológica?" La interrogación no es sólo retórica, sino que apunta sinceramente al reconocimiento de un panorama de confusión real sobre el papel de una supuesta *ciencia universal* que, arrancando del siglo XVIII pero especialmente desde el siglo XIX, actuó como paradigma legitimador de la hegemonía intelectual y política de la denominada sociedad occidental. Lo haré con el uso de la terminología y en diálogo con muchas de las ideas del sociólogo e historiador Immanuel Wallerstein, de la Universidad de Yale, autor de un pequeño ensayo de gran interés —también desde otras perspectivas, además de la nuestra— publicado en 2006 y traducido en Valencia en 2008 con el título *L'universalisme europeu. La retòrica del poder*.¹

.....
¹ I. Wallerstein, *L'universalisme europeu. La retòrica del poder* (Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2008).

La segunda parte del corpus central, obviamente articulada con esta primera, es una reflexión sobre las características que dan valor al conocimiento humanístico-social, valor que todavía debe ganarse el reconocimiento de la mayoría de los ciudadanos, y la presento bajo el epígrafe "Valoración del conocimiento humanístico y social". Precisamente con la idea de **valoración** pretendo dar el paso, porque son sinónimos de gran proximidad, al concepto que centra estas Jornadas, que no es otro que el de **evaluación**. Por supuesto, ambos conceptos son sinónimos, pero los usos de los mismos son bien distintos. Ya adelanto que por **valoración** entenderé el reconocimiento del interés y la aceptación social del trabajo investigador humanístico y social —o su carencia—, mientras que por **evaluación** entenderé, naturalmente, lo que procede: ponderación técnica de la mayor o menor calidad de nuestros trabajos de investigación a los efectos legales, administrativos y económicos que correspondan.

La última parte de la ponencia realizará la transición entre ambos conceptos, valoración y evaluación, con el intento de ofrecer, tal y como dice literalmente el epígrafe que le pongo, "Algunos principios o criterios para la evaluación de la investigación humanística y social".

Mi aspiración es que el conjunto de las tres partes que ahora empiezan sirva como punto de referencia para el debate y, en el mejor de los casos, como fundamentación de algunas de las líneas aceptables y ampliamente consensuables de los procedimientos de evaluación de la investigación realizada en nuestros ámbitos de conocimiento. //

2

¿CRISIS DEL UNIVERSALISMO CIENTÍFICO Y DE SU SEGURIDAD EPISTEMOLÓGICA?

Wallerstein sitúa acertadamente el inicio de la escisión del conocimiento humano —lo que después se ha convertido, principalmente, en el tópico de la “separación de las dos culturas” (conferencia de Snow en Cambridge, 1959), la humanístico-social y la científico-técnica— en el siglo XIX, cuando lo que llamamos *ciencia natural* consolida sus métodos empíricos y empieza a obtener resultados de aplicabilidad técnica cada vez más espectaculares. Esto le da apoyo y prestigio social y, de paso, reconocimiento y progresiva asignación de recursos por parte de los gobiernos, que ven en ella grandes potencialidades de todo tipo.

Dice Wallerstein:² “¿Cuál era el debate epistemológico subyacente a esta separación [...]? Los científicos mantenían que sólo a través de sus métodos —la investigación empírica basada en hipótesis verificables y/o que conducía a ellas— se podía llegar a la ‘verdad’ (una verdad universal). Los estudiosos del campo de las humanidades impugnaban con fuerza esta pretensión. Éstos insistían en el papel de la penetración o intuición analítica, de la sensibilidad hermenéutica o de la empatía del *Verstehen* [entender, comprender] como camino hacia la verdad. Los humanistas alegaban que su tipo de verdad era más profunda y tan universal como la que subyace a las generalizaciones de los científicos, que a menudo veían como precipitadas. Pero lo que es más importante, los estudiosos de las humanidades daban mucha importancia al papel central de los valores, del bien y de la belleza en la investigación del conocimiento, mientras que los científicos afirmaban que la ciencia era neutra respecto a los valores, y que de los valores nunca podía decirse que fueran verdaderos o falsos. Por consiguiente, decían, los valores se situaban fuera del campo de preocupaciones de la ciencia.”

La justificación formal y visible, la discusión sobre la mayor o menor validez de los respectivos métodos, en realidad escondía una disputa de fondo muy relevante: el objeto propio y último de los res-

² Op. cit., pág. 89-90.

pectivos conocimientos. En el caso de la ciencia natural, la determinación de regularidades en forma de leyes de la naturaleza, que constitúa la determinación de la *verdad*; en el caso de los conocimientos humanístico-sociales, el establecimiento de lo bueno y lo bello, de lo que tiene *valor* para la vida. Se producía una ruptura de un antiguo principio filosófico según el cual *unum, verum et bonum –et pulchrum– convertuntur*, es decir, el ser y sus propiedades trascendentales son intercambiables: la unidad, la verdad, la bondad y la belleza. Y la primera era la unidad, que era tanto de valor ontológico —el ser es uno— como epistemológico —el conocimiento del ser, lógicamente, también es uno. Un principio de alcance ontológico y epistemológico muy respetable —dogmatismos y escolasticismos aparte— se dejaba de lado y se *naturalizaba y normalizaba*, sobre todo por vía de *facto*, una división radical entre verdad (científico-natural) y valor (humanístico-social). El proceso, a partir de ahí, ha sido un descenso imparable y acelerado por la pendiente de la división y subdivisión hasta el infinito de áreas autoconstituidas de conocimiento, cada una de las cuales tiende a la autarquía existencial con la correspondiente, a menudo más supuesta que real, autosuficiencia epistemológica.

No se trata de discutir la posibilidad de que el conocimiento evolucione autónomamente, incluso hacia la fragmentación, pero justamente, si se valoriza su capacidad evolutiva y transformadora, debe tomarse nota de las últimas —por ahora— de sus transformaciones —la penúltima, podríamos decir, la de las denominadas *ciencias sociales*—, que, puestas en una especie de medio camino equidistante de las viejas humanidades y de las más modernas ciencias empíricas, se esperaba que optaran por uno u otro de los paradigmas epistemológicos. Pues bien, a grandes rasgos puede afirmarse que, sin clamorosas unanimidades, la economía, la ciencia política y la sociología se inclinaron hacia el terreno empírico, mientras que la historia, la antropología y las ciencias jurídicas se

El conocimiento tiende a medirse por su capacidad de producir riqueza, lo que le permite también obtener nueva riqueza, pero le hace perder autonomía; al mismo tiempo, otras instancias, empresariales o institucionales, generan cada vez más investigación, con lo cual la universidad va dejando de ser lo que parecía que debía ser siempre, la fuente casi única de producción de conocimiento

acerchan más claramente al modelo humanístico. El propio Wallerstein constata³ que, con todo, las fronteras, a partir de la segunda mitad del siglo XX, se fueron haciendo progresivamente más borrosas. La última fase evolutiva es, desde 1968, la crisis institucional de las estructuras del conocimiento moderno paralela a la crisis estructural del “sistema-mundo” —en su terminología—, que lleva a cuestionar fuertemente la división entre ambas culturas, tanto desde dentro de las ciencias naturales como desde las humanidades.⁴ Como expresión complementaria de este cuestionamiento, las propias ciencias sociales se desmenuzan y fragmentan e incrementan el panorama general de dudas y perplejidades.

³ Op. cit., pág. 93.

⁴ Ibid.

La institución universitaria, por su parte, crece intensamente durante la segunda mitad del siglo XX para acoger la gran eclosión de demanda social de formación y conocimiento y, al mismo tiempo, de multiplicación interna de oferta de nuevos estudios y de posibilidades de investigación. Pero, como consecuencia de la creciente insuficiencia financiera por el progresivo encarecimiento de los servicios, necesita entrar en una cierta lógica de mercado, y de creación y explotación de patentes y fórmulas diversas de explotación del valor económico que puede crear, lo que tiende a externalizar la producción y la explotación del nuevo conocimiento. El conocimiento tiende a medirse por su capacidad de producir riqueza, lo que le permite también obtener nueva riqueza, pero sin duda le hace perder autonomía; al mismo tiempo, otras instancias, empresariales o institucionales, generan cada vez más investigación, con lo cual la universidad va dejando de ser lo que parecía que debía ser siempre, la fuente casi única de producción de conocimiento. Hay que mencionar a la universidad porque es casi exclusivamente en ella donde todavía se conserva la actividad de investigación y enseñanza humanística y social; son las áreas donde la “mercantilización” de la producción de conocimiento es menos fácil y menos intensiva, salvo una rama de producción entre literaria y ar-

tística, que es la de los medios de comunicación, que tiene vida propia y un creciente poder completamente al margen de las instituciones académicas. No nos desvía, sin embargo, de la principal línea del análisis.

Precisamente decíamos que la “última” fase de la evolución del conocimiento aparece cada vez más fuertemente ligada a una crisis que incluye, curiosamente, cierto cuestionamiento de la célebre “división entre las dos culturas”. En el ámbito científico-natural, los estudios sobre la complejidad y, en el ámbito humanístico-social, lo que Wallerstein llama “estudios culturales” invitan a revisar la supuesta suficiencia epistemológica autónoma de cada uno de los dos mundos.

En el ámbito científico-natural los estudios sobre la complejidad apuntan hacia un rechazo del determinismo lineal que prevalecía desde Newton hasta Einstein;⁵ la física cuántica sería la expresión más clara de la superación de la simplicidad causalista y lineal. En el ámbito humanístico-social los denominados “estudios culturales” tenderán a desestabilizar una vieja inercia hacia los cánones universales de belleza y de normas ético-jurídicas sobre el bien; el eurocentrismo de los valores humanistas se reconoce cada vez más como una

.....
¿Puede alguien defender que un área de conocimiento especializada puede tener sentido por sí misma? ¿o que la selección de un fragmento de realidad es algo más que una estrategia funcional que sólo se justifica si se acaba negando por superación, es decir, reconociendo que, en cuanto que fragmento de una totalidad, sólo tiene sentido referida a la totalidad?, es decir, vinculada, ligada, articulada, finalmente unificada

.....
⁵ Op. cit., pág. 95.

forma intolerable de universalización impositiva de un sistema de valores —de hombre blanco, occidental y de grupos étnicos dominantes— que evidentemente era y es tan legítimo como debía haber sido entendido y sobre todo debe ser entendido como particular.

Además, tanto los estudios sobre la complejidad como los estudios culturales llegaban a la conclusión de que la distinción epistemológica entre las dos culturas no tiene sentido, intelectualmente hablando, y que va en detrimento de la investiga-

El reto humanístico-social es grande, al menos hasta que un sistema perfecto y cerrado —netamente indeseable— no nos resuelva las grandes cuestiones de la vida: las que afectan a la educación de seres que nos creemos libres, la responsabilidad del vivir, el ejercicio de los derechos e, incluso, las posibles consecuencias penales de nuestras acciones. Porque, si no hay libertad, no hay responsabilidad y, si no hay responsabilidad, no hay culpa, y, por último, si no hay culpa, no hay pena o castigo legítimo

ción del conocimiento útil,⁶ que no es otro que el que sirve unitariamente a la realidad humana y natural única. Edgar Morin, entre otros muchos, hace tiempo que clama por el restablecimiento de estructuras articuladoras y reunificadoras de la diversidad fragmentada de los conocimientos, que sólo sirve a la fragmentación de la autocomprendión y, por lo tanto, a la total incomprendición de los fenómenos, no sólo humanos y sociales, sino incluso naturales; sobre todo desde que conocemos que la física más avanzada ha asumido definitivamente el principio de la modificación de la observación y la experimentación naturales por la influencia insoslayable del observador, que no es otro que el ser humano. Morin sostiene razonablemente que “las disciplinas son plenamente justificadas intelectualmente a cambio de que aseguren un campo de visión que reconozca y conciba la existencia de vínculos y solidaridades”.⁷ ¿Puede alguien defender que un área de conocimiento espe-

cializada —sea del ámbito que sea— puede tener sentido por sí misma?, ¿o que la selección de un fragmento de realidad es algo más que una estrategia funcional que sólo se justifica si se acaba negando por superación, es decir, reconociendo que, en cuanto que fragmento de una totalidad, sólo tiene sentido referida a —e integrada en— la totalidad?, es decir, vinculada, ligada, articulada, finalmente unificada.

⁶ Op. cit., pág. 97.

⁷ E. Morin, *La tête bien faite* (París: Éd. du Seuil, 1999).

⁸ G. Steiner, *La barbarie de la ignorancia* (Madrid: El Taller de Mario Muchnik, 2000), pág. 9.

En la línea de reconocer la inmensidad del reto sobre la naturaleza del conocimiento humano, hoy imitado con gran eficacia por las máquinas de inteligencia artificial cada vez más potentes, es bueno recordar la anécdota, reportada por George Steiner, a raíz de una jugada de ajedrez:⁸ “Hace unos meses, el ordenador Deep Blue gana contra el campeón mundial de ajedrez Kasparov. [...] Parece ser que en las anotaciones de Kasparov sobre esta partida hay un momento realmente extraordinario: la máquina espera dos minutos en hacer un movimiento, ¡más o menos como unos cien mil años en la escala del cerebro electrónico! Y hace una jugada nunca vista antes, nunca entendida, que es la que le da la victoria. Y Kasparov señala: ‘Entendí que no calculaba, ¡pensaba!’ Es aterrador. Se lo explico a uno de mis colegas de Cambridge y éste me replica: ‘¿Quién te ha dicho que el pensamiento no es un cálculo?’ ¿Y si tuviera razón? ¡Todavía más aterrador!”

Sin querer sobrevalorar la anécdota, la reflexión que contiene es interesante por lo que apunta: la frontera entre procesos neurológicos regidos por la determinación o procesos neurocognitivos indeterminados o abiertos —libres, en terminología fuerte— es una frontera cada vez más imprecisa. Y tiene planteamientos y retos interesantes a tres bandas: o todos los procesos son determinados, pero no los dominamos, y la libertad es una vana ilusión (todo es cálculo, no hay pensamiento); o todos los procesos son libres, pero nos gusta encontrar regularidades estadísticas que convertimos precipitada pero erróneamente en leyes fijas (todo es pensamiento y realidad física abierta, no hay determinaciones físico-matemáticas insuperables); o existe el doble principio, que parece ser lo más habitualmente asumido, de determinación y de libertad, pero hay que reconocer que la imbricación es muy creciente y fuerte o que la diferenciación no es clara.

En los tres casos el reto humanístico-social es grande, al menos hasta que un sistema perfecto y

Desde la práctica de la deseable “social-cientificización” del mundo científico-natural se puede producir una corriente de influencia inversa igualmente deseable para el saber humanístico-social, por ejemplo la del gran rigor metodológico propio de los procesos investigadores científico-naturales

.....

◀

cerrado —que, por otro lado, nos parece netamente indeseable— no nos resuelva inequívocamente bien las grandes cuestiones de la vida: las que afectan a la educación de seres que nos creamos libres —y, por lo tanto, educables de distintas maneras—, la responsabilidad del vivir, el ejercicio de los derechos e, incluso, las posibles consecuencias penales —y la legitimidad de las propias penas— de nuestras acciones, porque, si no hay libertad, no hay responsabilidad y, si no hay responsabilidad, no hay culpa, y, por último, si no hay culpa, no hay pena o castigo legítimo.

Estas últimas consideraciones nos vuelven a situar con más fuerza ante aquella última fase de la evolución de todo el conocimiento científico: la extrema complejidad e indeterminación, reconocida desde el sector científico positivo o natural, y el reto de los cánones estables y supuestamente universales de valores, cuando la propia capacidad de pensarlos y la libertad de practicarlos parecen más radicalmente cuestionables.

Los sistemas de evaluación de la investigación sufren al menos dos problemas: pretenden tener una certeza y una seguridad que ya han perdido los propios fundamentos epistemológicos de los respectivos ámbitos de conocimiento y pretenden una uniformidad que ya hace tiempo que han perdido los sistemas de conocimiento

Decíamos que en la investigación del conocimiento realmente útil —no sólo utilitario— para la vida de los humanos, tanto en la línea científico-natural como en la humanístico-social, aparece la necesidad de una transversalidad epistemológica y una metodología compartida en la producción y difusión del saber de todas las ciencias que incorporen factores característicos de las ciencias sociales —pese, incluso, a su propia desorientación y fragmentación—, tales como la contextualización, el reconocimiento de la pluralidad de identidades, el respeto y adaptación a las mentalidades y, por último, la valoración de los vectores de poder. A esto, Wallerstein lo llama la “social-cientificización de todo el conocimiento”.⁹ Sería erróneo interpretar que se pretende una “reducción” de la ciencia natural a la ciencia social, como ha sido un error interpretar que la ciencia social podía ser reducida a ciencia natural. En este esfuerzo de transversalidad

⁹ Wallerstein, *op. cit.*, pág. 99.

¹⁰ *Ibid.*

zación epistemológica, la corriente de intercambio puede ser de gran riqueza: precisamente desde la práctica de la deseable “social-cientificización” del mundo científico-natural se puede producir una corriente de influencia inversa igualmente deseable para el saber humanístico-social, por ejemplo la del gran rigor metodológico propio de los procesos investigadores científico-naturales —no sólo una ridícula imitación superficial de terminologías y formas de presentación, que es lo que a menudo ha pasado cuando se ha querido salir de las vías metodológicas propias, normalmente bien aplicadas.

Wallerstein considera que el universalismo científico ya no es incuestionable; que ha sido el último, el más moderno de los universalismos de matriz europea, y que como tal ha servido de legitimador del poder en la época contemporánea, pero que, como hemos visto, ha sido desbordado desde dentro tanto por la ciencia natural como por las humanidades y las ciencias sociales, haciendo entrar en crisis las estructuras profundas de la producción y difusión del conocimiento. Según sus propias palabras,¹⁰ “las estructuras del conocimiento han entrado en un período de anarquía y de bifurcación, del mismo modo que el moderno sistema-mundo en su conjunto. El desenlace de esta crisis y bifurcación es igualmente indeterminado. Creo que la evolución de las estructuras del conocimiento es simplemente una parte —y una parte significativa— de la evolución del moderno sistema-mundo. La crisis estructural de uno es la crisis estructural del otro. La batalla por el futuro se librará en ambos frentes”.

Una parte, sin duda mínima si se considera a escala global, de la batalla se refleja directamente en los sistemas de evaluación de la investigación. Sufren al menos dos problemas: pretenden tener una certeza y una seguridad que ya han perdido los propios fundamentos epistemológicos de los respectivos ámbitos de conocimiento y pretenden una uniformidad que ya hace tiempo que han perdido los sistemas de conocimiento. //

3

VALORACIÓN DEL CONOCIMIENTO HUMANÍSTICO Y SOCIAL

Una condición previa, obviamente no formal, para la legitimación de la evaluación académica de la investigación humanístico-social es precisamente su previa valoración social: aunque *valoración* y *evaluación* son términos sinónimos, porque ambos significan esencialmente “apreciación de valor”, el uso real de uno y otro queda fuertemente marcado por la connotación intelectual, ética y social en el caso de *valoración* y por la connotación más cuantitativa, administrativa y económica en el caso de *evaluación*. Y ya hace tiempo que sabemos que el uso del lenguaje es más importante que el propio lenguaje, porque es el lenguaje dentro de la vida, no dentro de los diccionarios (tan respetables, útiles e incluso apasionantes, por otro lado).

Hay que reflexionar, pues, sobre cómo el conocimiento humanístico-social merece ser valorado. Un problema que a buen seguro nos quedará pendiente es cómo se difunde y se hace llegar a la sociedad esta valoración que, en los espacios académicos, no necesita especial defensa

Pues bien, hay que valorizar la extraordinaria eficacia —de la cual tenemos que disfrutar y debemos alegrarnos sin reservas— que ha demostrado la ciencia natural en la obtención de derivaciones técnicas y aplicaciones útiles a mil aspectos de la vida de la gente: esto ha cargado de legitimación el impulso de su investigación y la evaluación de los resultados y las transferencias de conocimiento que aquella investigación realiza constantemente para la mejora de la producción económica, de la salud y del bienestar material de todos nosotros.

No ocurre lo mismo con el conocimiento —que podemos y debemos llamar científico— de naturaleza humanístico-social, del cual no sólo no se aprecian aplicaciones demasiado útiles a la productividad y el bienestar de la gente, sino que a menudo se considera un saber puramente ornamental, prestigiado sólo por antiguas connotaciones elitistas y probablemente malgastador de recursos. Su valoración social es bastante más baja, hablando en términos muy generales, que la valoración social del interés de la ciencia natural y la técnica.

Hay que reflexionar, pues, sobre cómo el conocimiento humanístico-social merece ser valorado. Un problema que a buen seguro nos

quedará pendiente es cómo se difunde y se hace llegar a la sociedad esta valoración que, en los espacios académicos, no necesita especial defensa. Pero, como mínimo, es un punto de partida el esfuerzo de formular las bases de su valoración, que es lo que intentamos hacer a continuación.

Una consideración previa es que hay que asumir los inconvenientes de la inevitable simplificación que supone un único concepto, el de *conocimiento humanístico-social* o de las *ciencias humanas*; los terrenos de las humanidades y las ciencias sociales son, en algunos casos, notablemente distintos, pero también es cierto que, por debajo de las diferencias, hay un tronco común muy fuerte en metodologías, lenguajes y planteamientos —centrados en el fenómeno humano y social, que es único, marcado singularmente porque tiene como principal referente la libertad con la que este fenómeno se despliega.

Podríamos decir, sin afán de establecer ninguna gran tesis, pero sí una delimitación bien neta, que, mientras que el conocimiento científico-natural —con reserva de las evoluciones más recientes anteriormente aludidas— se rige por la búsqueda de las determinaciones que configurarán las mencionadas leyes de la naturaleza, el conocimiento humanístico-social se rige por la comprensión de la naturaleza indeterminada —o poco determinada—, es decir, libre, tanto del individuo como de la sociedad humana y su evolución. En un lado, pues, la naturaleza física y sus determinaciones; en el otro, la naturaleza humana y su indeterminación. ¿Cuáles son los resultados de la tarea de investigación científica —es decir, metodológica y crítica— a uno y otro lado? El descubrimiento de regularidades naturales en un lado; la comprensión de la compleja apertura y los sentidos plurales de la existencia individual y social en el otro. Consecuencias previsibles para la evaluación: distancia enorme entre las calidades de uno y otro producto y, por lo tanto, necesaria distancia entre los procedimientos para la apreciación —reconocimiento de valor— de uno y otro.

¿Cuál es el valor socialmente destacable del conocimiento humanístico-social? Precisamente, como adelantábamos, la *autocomprepción* como seres humanos en nuestra dimensión constitutiva, libre: es decir, la comprensión del lenguaje y la producción literaria, del pensamiento y la producción filosófica, de la sensibilidad y el arte, de los cambios en el tiempo y la historia, del uso del espacio y la geografía, del consenso normativo y el derecho, de la organización compleja y variable del movimiento económico y las articulaciones sociales. Obviamente, alguien puede dudar del valor de esta *comprensión*, que es un grado superior de la pura explicación descriptiva porque apunta a la captación de sentido; son las personas que se preguntan por qué las cosas deben tener sentido, es decir, que también les preocupa —no sólo qué es, sino por qué— el sentido de las cosas, pero no lo saben o están distraídas con el mando a distancia de mil y un aparatos.

El escritor brasileño Mario Quintana estableció sentenciosamente: “Los hechos son un aspecto secundario de la realidad.” La osadía es notable, pero es una lección condensada de buena metafísica. Qué constituye la realidad es una pregunta —humanística— de gran profundidad y especial interés —muy “realista”, además. Una respuesta de muy poca profundidad —y poco realista— es que la realidad la constituyen los hechos, aunque probablemente sería mayoritariamente firmada, y sobre todo firmada sin pensar demasiado. Porque, si se piensa un poco, resulta que la vida humana se despliega sobre todo gracias a las proyecciones simbólicas e interpretativas que hacemos de los hechos; o, dicho de otro modo, los hechos humanos —si debemos dar relieve a los hechos— son hechos lingüísticos, simbólicos, estéticos, ético-políticos, que intentan ordenar y encajar el conjunto de sensaciones subjetivas o emocionales y el conjunto no menos magmático de “hechos” materiales o externos en una red de comprensión o de sentido que nos los haga asimilables para vivir.

.....

El valor socialmente destacable del conocimiento humanístico-social es la *autocomprepción* como seres humanos en nuestra dimensión constitutiva, libre: es decir, la comprensión del lenguaje y la producción literaria, del pensamiento y la producción filosófica, de la sensibilidad y el arte, de los cambios en el tiempo y la historia, del uso del espacio y la geografía, del consenso normativo y el derecho, de la organización compleja y variable del movimiento económico y las articulaciones sociales

El conocimiento humanístico-social es precisamente el que intenta construir las redes simbólicas y hermenéuticas para aquella comprensión. Este conocimiento se mueve principalmente en el territorio intangible pero imprescindible de los símbolos, las palabras, las ideas, los valores, las normas convencionales o la habilidad y potencia hermenéutica, constituyendo lo que algunos han llamado un verdadero *soft power*, un poder ligero, que no pesa materialmente, pero que influye decisivamente en la vida individual y colectiva.

Escuchemos algunas opiniones recientes, y no de humanistas de vieja escuela —dignos humanistas, por otro lado—, sino contemporáneos y comprometidos con los conflictos de la época. Un autor nada sospechoso de especulativismo simbolista de ningún tipo, ocupado sobre todo en temas duros de economía y sociedad contemporánea, Timothy Garton Ash, que se define a sí mismo como “historiador del presente”, decía en un artículo¹¹ de prensa: “Una tercera toma de conciencia fundamental es la que debemos hacer al revisar las pautas por las que nos guiamos. ¿Cuánto más dinero, cuántas más cosas necesitamos? ¿Es lo mismo tener suficiente que tener demasiado? [...] ¿Podríamos arreglárnoslas con menos? ¿Qué es lo verdaderamente importante para usted? ¿Qué contribuye más a su felicidad individual?” Las palabras clave son tres: “toma de conciencia” —o comprensión de un sentido—, “revisar las pautas por las que

nos regulamos” —interpretación de la mejor norma posible— y “felicidad personal” —el objetivo último del vivir humano, según la primera línea de la vieja Ética aristotélica—; es decir, problemas de conocimiento humanístico que se plantean sobre todo, como dice dramáticamente el título de su artículo, cuando el mundo está destrozado.

Dice Christian Salmon,¹² un escritor muy atento a los actuales medios de comunicación: “El resurgimiento de los mitos en nuestra sociedad contemporánea se confirma muy especialmente en períodos de inseguridad mundializada que estimula nuestra búsqueda de la verdad, de sentido para la vida, tanto de magia como de misterio.” Lo dice en una obra que, en su título, incluye la expresión terrible —adoptada de las tecnologías informáticas— “*formater les esprits*”. Su tesis es que la construcción, obviamente simbólica, de mitos y narraciones es una poderosa máquina de, ni más ni menos, “formatear los espíritus”, es decir, construir sus marcos de inteligibilidad y, a través de eso, de-

.....
¹¹ T. Garton Ash, “La felicidad en un mundo hecho trizas”, *El País*, 4 de enero de 2009.

¹² Ch. Salmon, *Storytelling, la machine à fabriquer des histoires et à formater les esprits* (París: La Découverte, 2007), pág. 41.

terminarlos, controlarlos. Y en el citado texto destacamos que es precisamente en épocas como la nuestra, de fuerte inseguridad en todos los órdenes, cuando más “los *espíritus*” necesitan “la búsqueda de verdad y de sentido para la vida, tanto como de magia y misterio”; es decir, o bien nos “formatea el espíritu” la búsqueda de verdad y sentido o la de magia y misterio.

Es en parte lo que se deduce de la contestación que el sociólogo Zygmunt Bauman, que nos ha descubierto la *liquidez* de la condición de nuestra civilización, daba en una entrevista:¹³ “Lo que hace esta aspiración de saber [el futuro] más acuciante es que la inestabilidad que abate todos y cada uno de los aspectos de nuestra vida cotidiana coincide con el declive de la confianza en las autoridades. La lista de promesas incumplidas y expectativas frustradas es cada día más larga, y bajo los escombros de la decepción pocos políticos emergen ileños y sin mancha. Pero los científicos tampoco se definen mucho mejor, y cuando se produce un descubrimiento todos tendemos a preguntar quién financia aquella investigación, quién está detrás. Teniendo en cuenta el bajo nivel de las ideas que los expertos generan, no es extraño que la gente mire hacia otras fuentes de saber que no han tenido ocasión de probar y de salir decepcionados, es decir, hacia gurús y otros autoproclamados profetas, hacia predicadores de *conocimiento alternativo*... Y me temo que si la gente hace eso caerá también en una frustración muy grande.”

¹³ Z. Bauman entrevistado por Carme Vinyoles en *Presència*, n° 1924, 9-15 de enero de 2009.

El sabio analista nos señala algunos puntos que conectan fuertemente con lo que estamos diciendo: primero, remarca un viejo apotegma filosófico y humanístico, “por naturaleza todos aspiramos a saber”, en relación con el cual a continuación constata la decepción contemporánea tanto de las autoridades políticas —ninguna novedad— como de las científicas, lo cual nos interpela directamente, no tanto por el peligro de que ningún laboratorio combre con sumas astronómicas a un humanista que le justifique un medicamento banal como porque el conocimiento humanístico-social de calidad —critica el “bajo nivel de las ideas que los expertos generan”— es el que más singularmente, más específicamente, más competentemente, puede aparecer —en el contexto de decepción— para evitar la deriva de la gente hacia la tentación del “conocimiento alternativo” —o, como decía Salmon, “la magia y el misterio”.

◀

.....

El conocimiento humanístico-social se mueve principalmente en el territorio intangible pero imprescindible de los símbolos, las palabras, las ideas, los valores, las normas convencionales o la habilidad y potencia hermenéutica, constituyendo un poder ligero, que no pesa materialmente, pero que influye decisivamente en la vida individual y colectiva

Es en épocas como la nuestra, de fuerte inseguridad en todos los órdenes, cuando más “los espíritus” necesitan “la búsqueda de verdad y de sentido para la vida, tanto como de magia y misterio”

Los falsos formateados, los conocimientos alternativos vagamente esotéricos, la magia, en definitiva la *manipulabilidad* de las personas y las sociedades, sólo son corregibles por la aportación intensiva de conocimiento humanístico-social, es decir, de pensamiento crítico, cuyas características básicas son: la formación de criterios más que la acumulación informativa, la capacidad autocorrectiva y modestia epistemológica y un elevado sentido tanto del contexto como de los procesos evolutivos de todas las realidades.

Este conocimiento humanístico-social, las ciencias humanas si se quiere —porque como conocimiento metódico, autocrítico y contrastado son *ciencia* de la mejor—, puede y debe aportar a la sociedad algunos elementos esenciales para la vida individual y colectiva. En primer lugar, *sentido de la libertad, análisis de sus condiciones, límites y posibilidades*, porque precisamente busca com-

prender el fenómeno humano, esencialmente libre: estudiar a la persona, pues, es estudiar precisamente su condición de ser libre. En segundo lugar, *claves de sentido y de interpretación*: se ha definido nuestra época como la época de las mayores complejidades y, por lo tanto, la de mayor necesidad de sentido y de capacidad hermenéutica para no perdernos y para gestionarlas debidamente. En tercer lugar, *dotación de sentido crítico y autocrítico*, como derivación de lo anterior, que nos sitúa precisamente junto a las otras ciencias —nunca en confrontación con ellas, porque todo el saber científico, al final, es un único saber y ya empieza a ser hora de superar la aberración de las “dos culturas”. Y, por último, *conciencia de la construcción necesariamente histórica del ser y la sociedad, ciencia incluida*: Ken Bain, en un estudio sobre profesores universitarios,¹⁴ constataba que los mejores profesores de todas las áreas de conocimiento compartían al menos una característica, la transmisión permanente del sentido histórico de la constitución de los conocimientos que impartían.

El conocimiento humanístico-social puede y debe aportar a la sociedad algunos elementos esenciales para la vida individual y colectiva. En primer lugar, sentido de la libertad, análisis de sus condiciones, límites y posibilidades; en segundo lugar, claves de sentido y de interpretación; en tercer lugar, dotación de sentido crítico y autocrítico; y, por último, conciencia de la construcción necesariamente histórica del ser y la sociedad, ciencia incluida

¹⁴ K. Bain,

Lo que hacen los mejores profesores de universidad (Valencia: Publicacions de la Universitat de València, 2006).

Una de las deficiencias más graves del “formato teado” de los espíritus contemporáneos es el *presentismo* o incluso el *instantaneísmo* con el que tendemos a percibir los hechos, asociando la noción de pasado a la noción de caducado, cuando, como decía Javier Cercas hace pocos días en su artículo de un dominical de periódico,¹⁵ “el pasado es el presente o la materia de la que está hecho el presente”. Esto debería llevarnos a cambiar la denominación de la periodificación del tiempo y sustituir las dos nociones de pasado y de presente —el cual se presenta casi como enemigo y excluyente del pasado— por la única de “presente continuo”, de modo que se entienda que en realidad lo que parece “pasado” *está pasando* y es tan nuestro y actual como la respiración que ahora mismo estamos haciendo. O que ya es hora de valorar que Platón, Galileo o Marx son estrictamente contemporáneos nuestros, de nuestro “presente continuo”, porque nuestro presente está hecho, entre otras, de sus aportaciones.

¿Ésta es la valoración que hace la sociedad de las ciencias humanas? Lamentablemente, al menos de manera generalizada, no. Ésta es la valoración que deberíamos ser capaces de ganarnos, porque sabemos que es válida, porque somos capaces de justificarla académicamente, pero somos también capaces de percibir, precisamente por sentido histórico y de contexto, el “fuera de juego” en el que nos ha situado una evolución de la sociedad, de la economía, de los medios de comunicación y, por último, de las propias estructuras académicas que hace que, menoscambiada nuestra valoración, tengamos incluso dificultades a la hora de realizar nuestra propia evaluación. //

¹⁵ J. Cercas,

“¡Otra bendita novela sobre la guerra civil!”, *El País Semanal*, nº 1737, 10 de enero de 2010, pág. 8.

4

ALGUNOS PRINCIPIOS O CRITERIOS PARA LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN HUMANÍSTICA Y SOCIAL

Valorar y evaluar son sinónimos de notable proximidad, decíamos; y deberíamos mirar, como principio, que la valoración que nos parece que merece el conocimiento humanístico-social no se vea contradicha frontalmente por su sumisión a una evaluación donde sus características no sólo no sean bien ponderadas, sino que sean incluso ignoradas. En ningún caso se trata de resistirse ni siquiera de poner en duda la conveniencia de la evaluación, el respeto a las exigencias del servicio público al que nos debemos, su justicia e incluso necesidad sistémica. Sí se trata, en cambio, de reflexionar y generar procesos de diálogo y obtención de procedimientos lo más consensuados posible para que la evaluación no se degrade en un proceso dogmático o ideológico —que enmascare falsamente la realidad— ni en un reduccionismo cuantitativista que esté en neta contradicción con la naturaleza de los conocimientos evaluados.

No era objetivo —y de ningún modo sería recomendable inventárselo en estos momentos finales— entrar en el análisis detallado de las modalidades y medidas evaluadoras posibles; como mínimo, sin embargo, parece que podríamos apuntar principios o criterios mínimos y genéricos que enmarcaran de forma más concreta el debate sobre los procedimientos de evaluación de la investigación humanístico-social.

Dichos criterios pretenden ser coherentes y derivados del hilo de la exposición. Los razonamientos, pues, se dan por hechos y me limito a efectuar unos mínimos simples enunciados.

La evaluación de la investigación humanístico-social no es reducible a otras respetables y respetadas formas de evaluación de investigación; su singularidad, incluso, debe permitir una notable variedad interna.

En ningún caso se trata de resistirse ni siquiera de poner en duda la conveniencia de la evaluación, el respeto a las exigencias del servicio público al que nos debemos, su justicia e incluso necesidad sistémica

La necesidad de entrar en una cierta lógica de mercado no obliga a someter la valoración del conocimiento producido a criterios mercantiles ni a procedimientos de medida mecánicista

Los criterios de medida cuantitativa y mecánica deberían estar siempre subordinados a criterios cualitativos y de ponderación argumentada.

La valoración de las aportaciones individuales debe ser especialmente relevante, dado que las prácticas de investigación son esencialmente individuales por la naturaleza de los conocimientos: reflexivos, analíticos, críticos y, a menudo, incluso creativos.

La investigación —y eventualmente la transferencia— realizada en publicaciones no homologadas internacionalmente, sobre todo si está vinculada a aspectos territoriales o a singularidades culturales determinadas, merece una ponderación de su contenido que pueda llegar a la máxima puntuación.

Las personas responsables de la evaluación necesitan tener un elevado grado de conocimiento intrínseco o especialista de las materias que evalúan, porque se espera de ellas que valoren calidades, más que contar cantidades, de los trabajos presentados a evaluación.

La necesidad de entrar en una cierta lógica de mercado, a la que hemos hecho referencia, no obliga a someter la valoración del conocimiento producido —ni siquiera el que tiene relación más directa con los movimientos del mercado— a criterios mer-

cantiles ni a procedimientos de medida mecánicista. Una cosa es defender y practicar la transferencia de conocimientos del mundo investigador al mundo productivo y otra bien distinta es dar el máximo valor a esta acción de transferencia que, en rigor, es una simple derivada de la investigación básica o no orientada, fundamental tanto en el ámbito científico-natural como, desde luego, en el humanístico-social. Un elemental sentido de la autonomía de la producción de conocimiento —de cualquier tipo— nos debe hacer reclamar la ponderación de su valor, situada a gran distancia de su rendimiento productivo; de lo contrario estaríamos postulando el predominio del mercado sobre la ciencia, lo que, evidentemente, tiene mucho de ideológico y nada de científico. Conservo unos apuntes de una intervención del profesor Joan Subirats, en unas jornadas de política universitaria de hace unos años, en la que argumentaba que el incremento de la intervención de criterios de “mercado según indicadores” da como resultado, como pasó en el Reino Unido durante los gobiernos *tories*, la pérdida del papel del profesorado universitario sustituido por el de “trabajador de resultados” sin identificación institucional universitaria. Tengámoslo presente.

Hemos apreciado también, con Wallerstein, una última fase evolutiva de todos los conocimientos hacia un cierto —y también confuso— reencuentro de una cierta unidad, tras la tendencia a la supera-

ción del causalismo linealista en la ciencia natural y de los cánones supuestamente universales en el mundo humanístico. Dicha constatación, que podría leerse simplificadamente como una homogeneización, debe ser leída, en cambio, en mi opinión, como una constatación del “pluralismo” inherente a la producción de conocimiento en el mundo contemporáneo. En efecto, en la medida que se atenúa el determinismo causalista en el mundo de la ciencia natural, se expresa claramente la apertura y diversidad de sus conocimientos, dado que precisamente el determinismo causalista actuaba como dogma homogeneizador de todo aquel ámbito; no hay duda de que hoy entre la nanotecnología, la microbiología y la astrofísica, por citar tres ámbitos de investigación que están progresando enormemente, se han “liberado” formas de conocimiento cada vez más irreducibles unas a otras. Lo mismo pasa con la destrucción de los cánones del humanismo y la fragmentación de las ciencias sociales: es un canto a la pluralidad, la diversidad y la diferencia.

En este contexto, es natural el establecimiento de procedimientos evaluadores que respeten no sólo la gran diferencia entre ámbitos científico-naturales y humanístico-sociales, sino las grandes diferencias dentro de cada uno de ellos.

Hay que dejar bien claro que no tiene sentido la uniformidad evaluadora si, como hemos estado observando, el valor epistemológico de fondo se expresa funcionalmente en metodologías muy diversas, objetivos distantes, prácticas investigadoras heterogéneas y canales y formas de difusión completamente distintos.

.....

◀

Tras remarcar que no tiene sentido la radical distinción epistemológica entre las “dos culturas”—todo es ciencia si existe método y espíritu crítico—, hay que dejar bien claro que —precisamente en honor del espíritu metódico y crítico, que evita sobre todo la confusión— no tiene sentido la uniformidad evaluadora si, como hemos estado observando, el valor epistemológico de fondo se expresa funcionalmente en metodologías muy diversas, objetivos distantes, prácticas investigadoras heterogéneas y canales y formas de difusión completamente distintos. Una vez más en la vida humana el reto es estimulante: llegar a disfrutar de la unidad de fondo a través de variados caminos en los procedimientos. //

SEBASTIÁN RODRÍGUEZ,
ÀNGELS SAHUQUILLO,
ESTEVE ARBOIX,
Y MAGDA STANIEWICZ

**RESULTADOS DEL
ESTUDIO SOBRE EL
PERFIL DE MÉRITOS
PARA LA
ACREDITACIÓN DEL
PROFESORADO
LECTOR Y AGREGADO
EN LAS ÁREAS DE
HUMANIDADES Y
CIENCIAS SOCIALES**

SEBASTIÁN RODRÍGUEZ, ÀNGELS SAHUQUILLO, ESTEVE ARBOIX
Y MAGDA STANIEWICZ

RESULTADOS DEL ESTUDIO SOBRE EL PERFIL DE MÉRITOS PARA LA ACREDITACIÓN DEL PROFESORADO LECTOR Y AGREGADO EN LAS ÁREAS DE HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES

1

PRESENTACIÓN

El presente artículo presenta el planteamiento y los resultados preliminares del estudio que AQU Catalunya realiza sobre el perfil de méritos para la acreditación del profesorado lector y agregado en las áreas de Humanidades y Ciencias Sociales, que se presentaron en el Taller sobre la evaluación de la investigación en Humanidades y Ciencias Sociales que se celebró los días 28 y 29 de enero de 2010 en la Universitat de Barcelona.

La publicación completa de los resultados se llevará a cabo en los próximos meses, una vez finalizado el análisis de todos los ámbitos estudiados. Sin embargo, se ha considerado oportuno incluir este

trabajo en la publicación resultante del Taller, a fin de describir las características y los objetivos del estudio, la metodología empleada y algunos resultados preliminares.

1.1. CARACTERÍSTICAS Y OBJETIVO DEL ESTUDIO

El estudio entraña con la necesidad de poder valorar adecuadamente la investigación en los ámbitos de Ciencias Sociales y Humanidades. A diferencia del patrón de investigación habitual en las disciplinas científicas, en aquellas se pone de manifiesto:

- La diversidad de tradiciones de investigación que conviven en estas áreas, como por ejemplo Economía, Educación y otras disciplinas emergentes como Trabajo Social, Didáctica de la Expresión Musical y Turismo.
- La necesidad de poder medir la calidad entre las distintas disciplinas de forma eficiente (tiempo y dinero) con el menor impacto posible en el propio proceso de investigación.
- El distinto rol entre artículos, libros y capítulos de libro como medios de difusión de la investigación.
- El incremento del uso de publicaciones electrónicas (aumento de bases de datos y repositorios) y la utilización que las generaciones más jóvenes de investigadores hacen del acceso abierto a la información científica.
- Preocupación por el impacto que la evaluación de la investigación tiene en el comportamiento de los jóvenes investigadores y las estrategias que siguen.

Por otro lado, desde la puesta en marcha de los procesos de acreditación en el año 2003, AQU Catalunya dispone de casi 5.000 currículum vitae (CV) que contienen una información muy valiosa con respecto a las fuentes y los tipos de publica-

ciones de investigación. Esta información debe permitir aportar conocimiento para reforzar los referentes de evaluación empleados en los procesos de evaluación del profesorado.

El objetivo del estudio es, pues, elaborar los perfiles empíricos de la investigación y las publicaciones de las personas que han pedido la acreditación a AQU Catalunya (lectores y agregados) en las áreas de Ciencias Sociales y Humanidades, a partir del análisis de la información contenida en los CV.

Este trabajo empírico tiene el objetivo de aportar información sobre el perfil promedio de méritos necesarios para alcanzar la acreditación de las personas solicitantes en el contexto catalán, por figuras y campos. Las figuras que se han analizado son las figuras de profesor lector y agregado, puesto que son las figuras centrales de la vía contractual y donde se concentran la mayoría de las solicitudes de acreditación. Tal y como se muestra en la tabla 1, se han clasificado las solicitudes en diez campos, de acuerdo con el criterio que AQU Catalunya sigue para clasificar los CV de los solicitantes.

El objetivo del estudio es, pues, elaborar los perfiles empíricos de la investigación y las publicaciones de las personas que han pedido la acreditación a AQU Catalunya (lectores y agregados) en las áreas de Ciencias Sociales y Humanidades, a partir del análisis de la información contenida en los CV

Ciencias Sociales	Humanidades
Ciencias Políticas y Sociología	Filología
Comunicación y Documentación	Historia y Arte
Derecho	Geografía
Economía y Empresa	Filosofía
Educación	
Psicología	

TABLA 1. CLASIFICACIÓN DE CAMPOS

1.2. FASES DEL ESTUDIO

El estudio se ha planteado en las fases que se describen a continuación. Actualmente están en curso las fases 1 y 2, mientras que la fase 3 conducirá al análisis final de datos para la elaboración de los perfiles empíricos de los candidatos.

Fase 1: Obtención de datos de las diversas dimensiones curriculares

En esta fase del proyecto se han identificado las dimensiones curriculares a analizar y el tamaño de la muestra a estudiar para asegurar su representatividad. Para la obtención de los datos experimentales, se ha desarrollado una base de datos donde se ha cargado toda la información relevante contenida en los CV. En esta fase se ha extraído la información de un total de 1.541 currículos.

-
- 1. Thomson Reuters. *ISI Web of Knowledge* [en línea]. Disponible en: <<http://isiwebofknowledge.com>> (consulta: 14 de enero de 2010).
- European Science Foundation. *European Reference Index for the Humanities (ERIH)* [en línea]. Disponible en: <<http://www.esf.org>> (consulta: 14 de enero de 2010).

(continúa en la siguiente página)

Fase 2: Identificación de la tipología de las fuentes

El análisis preliminar de los datos experimentales extraídos en los primeros ámbitos estudiados puso de manifiesto la necesidad de abordar un análisis detallado de las aportaciones para establecer la tipología de las fuentes, tanto con respecto a las publicaciones científicas de artículos y reviews y a las editoriales de los libros y capítulos de libro como con respecto a las entidades financieras de proyectos de investigación y contratos de transferencia de tecnología.

Para el estudio de la tipología de las revistas científicas, se han elaborado *listados generales* (ver el apartado 2.2.1) de títulos de revistas para cada ámbito, a partir de la información que aparece en los índices bibliométricos más habituales como por ejemplo ISI, CARHUS+, ERIH, IN-RECS, RESH y MIAR.¹ Para identificar el tipo de editoriales y entidades financieras de proyectos, se han establecido clasificaciones partiendo tanto de criterios geográficos (catalán, nacional, internacional) como de financiación pública y privada.

La clasificación de la tipología de las fuentes está permitiendo la elaboración de un mapa empírico del tipo de revistas, editoriales y proyectos de investigación en el contexto catalán, por figuras y campos. Su análisis detallado permitirá determinar

si existe un patrón específico de los tipos de *outputs* de la investigación en Ciencias Sociales y Humanidades.

Fase 3: Elaboración de perfiles de méritos para profesores lectores y agregados

La fase final del proyecto permitirá evaluar la calidad de las fuentes (artículos, libros y proyectos de investigación) y elaborar los perfiles promedio de méritos necesarios para alcanzar la acreditación como profesor lector y agregado.

Así, para la evaluación de la calidad de las revistas, se ha dirigido una primera encuesta a todos los evaluadores y ex evaluadores de las comisiones de evaluación de profesorado de AQU Catalunya de Humanidades y Ciencias Sociales, en la que se les ha pedido que valoren los diferentes indicadores de calidad de los distintos listados bibliométricos, para cada uno de los campos en los que AQU Catalunya clasifica los CV. Se pide a los evaluadores que valoren en tres categorías (A/B/C) los distintos tipos de clasificación de los índices bibliométricos (posición en cuartiles, clasificación A o valor de un índice). Es importante destacar que los evaluadores no valoran los títulos de las revistas.

La fase final del proyecto debe permitir, por un lado, que afloren los referentes de calidad que se han considerado a la hora de valorar los CV y, por otro, elaborar los perfiles empíricos de las personas solicitantes evaluadas tanto favorable como desfavorablemente.

(viene de la página anterior)

- Universidad de Granada. *Índice de Impacto: Revistas Españolas de Ciencias Sociales (INRECS)* [en línea]. Disponible en: <<http://ec3.ugr.es/in-recs/>> (consulta: 14 de enero de 2010).
- Consejo Superior de Investigaciones Científicas. *Revistas Españolas de Ciencias Sociales y Humanas (RESH)* [en línea]. Disponible en: <<http://resh.cindoc.csic.es/>> (consulta: 14 de enero de 2010).
- Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca. *CARHUS Plus+* [en línea]. Disponible en: <http://www10.gencat.net/agaur_web/AppJava/catala/a_info.jsp?contingut=carhus> (consulta: 14 de enero de 2010).
- Universitat de Barcelona. *Matriu d'Informació per a l'Avaluació de Revistes (MIAR)* [en línea]. Disponible en: <<http://miar.ub.es/>> (consulta: 14 de enero de 2010).

La clasificación de la tipología de las fuentes está permitiendo la elaboración de un mapa empírico del tipo de revistas, editoriales y proyectos de investigación en el contexto catalán, por figuras y campos. Su análisis detallado permitirá determinar si existe un patrón específico de los tipos de outputs de la investigación en Ciencias Sociales y Humanidades

1.3. IMPACTO ESPERADO

Los resultados de este estudio tendrán un impacto sobre distintos agentes. Por un lado, los evaluadores dispondrán de un mayor conocimiento del contexto de la evaluación para cada figura y para cada campo, como por ejemplo cuáles son las principales fuentes de publicación, en qué listados bibliométricos están ubicados o el número promedio de artículos que presentan las personas solicitantes. Los *listados generales* de títulos de revistas elaborados son también una herramienta de trabajo útil para conocer la calidad y tipología de las fuentes.

Asimismo, el estudio debe permitir contar con más evidencias para poder construir referentes comunes y compartidos, del mismo modo que se ha conseguido en otros ámbitos científicos, estableciendo el número mínimo y la tipología de trabajos que hay que aportar para superar la evaluación.

En el caso de las personas evaluadas, el estudio puede contribuir a disponer de referentes más claros respecto a los trabajos que hay que aportar para superar la evaluación.

En el caso de las agencias y organismos de evaluación, la existencia de referentes comunes y compartidos permite avanzar en el establecimiento de mecanismos de reconocimiento mutuo.

Por último, este trabajo puede contribuir a tener una mejor información sobre las principales fuentes de publicación de libros y otros trabajos de investigación. AQU Catalunya no tiene previsto elaborar una lista de clasificación de las editoriales, pero sí puede identificar cuáles son las que concentran la mayoría de los trabajos de calidad. //

2

METODOLOGÍA

2.1.

OBTENCIÓN DE DATOS DE LAS DIVERSAS DIMENSIONES CURRICULARES

En primer lugar, se **identificó a la población y muestra susceptibles de ser estudiadas**, considerando las figuras de profesor lector y profesor agregado para cada uno de los diez campos mencionados. Para que los resultados fueran representativos, se tuvieron en consideración los CV del total de la población en el caso de los agregados y una muestra representativa de los de la población de lectores (con una confianza del 95%), eliminando en todos los casos los CV de candidatos repetidos. La población de estudio y la muestra analizada se exponen, respectivamente, en las tablas 2 y 3. Tal y como puede observarse, se han vaciado los datos de más de 1.500 CV (977 de lector y 564 de agregado).

Una vez establecida la muestra de trabajo, se procedió a **identificar las dimensiones curriculares** de las que tenía que extraerse la información de cada expediente, las cuales se señalan a continuación:

- *Proyectos de investigación*: número total de proyectos de investigación, indicando el número de proyectos donde era investigador principal o participante, la entidad financiadora y su frecuencia.
- *Contratos de investigación y transferencia*: número total de contratos de investigación, indicando los que corresponden a investigador principal o participante, la entidad financiadora y su frecuencia.
- *Publicaciones*: número total de artículos y reviews, diferenciando aquellas en las que el solicitante era autor único.
- *Libros y capítulos de libro*: número total, indicando los que corresponden a autor único, las editoriales en las que se han publicado y su frecuencia.

- *Otras publicaciones*: número de publicaciones en revistas no indexadas, informes, dictámenes, *working papers*, reseñas, traducciones, monografías, etc.
- *Congresos*: número de congresos con ponencias y las publicaciones resultantes.
- *Estancias de investigación*: número de meses y su naturaleza (doctorales o posdoctorales).
- *Dirección de actividad investigadora*: trabajos final de carrera, tesinas, másteres, tesis doctorales.

Como herramienta de trabajo para recoger la información del vaciado de los CV, se diseñó y ensayó una plantilla de vaciado de los CV que permitió **construir la base de datos final con la información más relevante** de cada individuo. El ensayo a pequeña escala de esta plantilla permitió, por un lado, la validación de las dimensiones curriculares identificadas en todos los campos y, por otro, establecer los criterios de vaciado de los CV para asegurar la homogeneidad del proceso en el tiempo, considerando y/o rechazando el mismo tipo de información en todos los campos estudiados.

De esta etapa del proyecto cabe destacar la dificultad que ha supuesto el hecho de que el CV sea un documento relativamente abierto, de modo que la información contenida no siempre responde a las instrucciones establecidas y, además, no se suministra de forma completa. Así, por ejemplo, no siempre es posible distinguir los proyectos competitivos de los no competitivos, que en muchos CV aparecen mezclados, y en muchos casos hay revistas no indexadas en el apartado de las publicaciones inde-

xadas. Eso hizo necesario la adopción de criterios internos de clasificación, para que la extracción de la información fuera un proceso lo más consistente posible. A menudo, las personas solicitantes no incluyen el número de páginas de sus contribuciones, el ISBN, etc. En ese sentido, desde AQU Catalunya se plantea la posibilidad de que los CV que los solicitantes presentan sean los mismos con los que cuentan las universidades en sus aplicativos institucionales. Para poder llegar a este estadio, se ha iniciado un proyecto de colaboración con las universidades.

El **análisis de la información obtenida durante el vaciado de los CV** puso de manifiesto que no existían significativas diferencias, en números absolutos, entre el volumen de aportaciones de expedientes evaluados favorable y desfavorablemente. Así pues, fue necesario abordar un análisis más detallado de las aportaciones para poder determinar la calidad y tipología de éstas, como por ejemplo publicaciones en revistas indexadas en alguna base de datos internacional o artículos publicados en revistas sin indexar.

Como herramienta de trabajo para recoger la información del vaciado de los CV, se diseñó y ensayó una plantilla de vaciado de los CV que permitió construir la base de datos final con la información más relevante de cada individuo

Ámbito	Lectores			Agregados			Total por ámbito
	FAV.	DESF.	TOTAL	FAV.	DESF.	TOTAL	
Comunicación y Documentación	37	28	65	8	18	26	91
Ciencia Política y Sociología	30	39	69	10	15	25	94
Derecho	82	30	112	33	22	55	167
Economía y Empresa	83	79	162	47	38	85	247
Educación	74	68	142	15	19	34	176
Psicología	80	47	127	18	25	43	170
Filología	186	51	237	84	53	137	374
Historia y Arte	195	34	229	90	46	136	365
Filosofía	8	2	10	8	22	30	40
Geografía	40	9	49	9	9	18	67
TOTAL	815	387	1.202	322	267	589	1.791

TABLA 2. POBLACIÓN SUSCEPTIBLE DE SER ANALIZADA

Ámbito	Lectores			Agregados			Total por ámbito
	FAV.	DESF.	TOTAL	FAV.	DESF.	TOTAL	
Comunicación y Documentación	37	28	65	8	15	23	88
Ciencia Política y Sociología	30	39	69	10	15	25	94
Derecho	69	28	97	33	21	54	151
Economía y Empresa	66	65	131	46	38	84	215
Educación	64	55	119	15	18	33	152
Psicología	60	47	107	18	25	43	150
Filología	126	45	171	77	49	126	297
Historia y Arte	135	32	162	88	45	133	295
Filosofía	8	2	10	8	17	25	35
Geografía	39	7	46	9	9	18	64
TOTAL	634	348	977	312	252	564	1.541

TABLA 3. MUESTRA ANALIZADA

El análisis de la tipología de las fuentes se ha llevado a cabo con la construcción de los llamados listados generales, que, para cada campo estudiado, contienen todos los títulos de las revistas incluidas en distintos índices bibliométricos

2.2. IDENTIFICACIÓN DE LA TIPOLOGÍA DE LAS FUENTES

2.2.1. Publicaciones en revistas científicas

En este caso, el análisis de la tipología de las fuentes se ha llevado a cabo con la construcción de los llamados *listados generales*, que, para cada campo estudiado, contienen todos los títulos de las revistas incluidas en distintos índices bibliométricos.

El proceso que se ha seguido para la elaboración de los listados ha sido el siguiente:

- Determinar los índices bibliométricos (ya sea de impacto, como ISI, IN-RECS, RESH o ERIH, o de difusión, como MIAR) a considerar y los ámbitos o áreas de cada uno de ellos asociados a cada campo en el que AQU Catalunya clasifica los CV.
- Fusionar, en un único listado alfabético y sin repeticiones, los títulos de las revistas consideradas y su categorización en cada ámbito e índice considerado. Así, para cada título el listado general permite conocer sus indicios de calidad, como por ejemplo qué cuartil ocupa en ISI, IN-RECS y/o RESH, su clasificación en CARHUS+ y ERIH, y cuál es su valor del índice compuesto de difusión secundaria (ICDS) del MIAR.

Hay que destacar que estos *listados generales*, con un número total de títulos que oscila entre 1.145 y 5.780 según los campos, son una buena herramienta que AQU Catalunya puede poner a disposición de los evaluadores.

Para poder conocer en qué ámbitos se ubican las revistas en las que están publicando las personas solicitantes, se han comparado los listados experimentales de la muestra (agrupando las revistas de lectores y agregados) con los listados generales de su campo. Las revistas no ubicadas en el correspondiente campo se han comparado con los listados generales de otros campos de AQU Catalunya afines, en función de los títulos de las revistas que quedaban sin clasificar, y así sucesivamente. Tras este proceso, las revistas sin clasificar o bien corresponden a títulos que no están incluidos en los listados generales de los campos comparados (no aparecen en ISI, ERIH, CARHUS+, IN-RECS, RESH, MIAR), o bien pertenecen a otros ámbitos, o bien son revistas que los solicitantes han ubicado incorrectamente en la sección “artículos en revistas con evaluación externa” en lugar del apartado “otras publicaciones”. En la sección de resultados se muestra como ejemplo el análisis de la tipología de las revistas científicas para el campo de Psicología.

Para el caso de los proyectos y contratos de investigación, se ha analizado el tipo de entidades financieradoras. Así, se han combinado dos criterios de clasificación: en primer lugar, si los proyectos de investigación eran financiados por entidades públicas o privadas y, en segundo lugar, de acuerdo con un criterio geográfico, si la entidad financiadora es catalana, estatal o internacional

2.2.2. Editoriales

En cuanto a la tipología de editoriales de libros y capítulos de libro, se ha realizado la siguiente clasificación:

- *Editoriales internacionales*: se han dividido según criterios geográficos en europeas (países de la Unión Europea), latinoamericanas, el grupo formado por países anglosajones (Estados Unidos, Canadá, Australia) y otras. La categoría de las editoriales internacionales incluye tanto editoriales de instituciones públicas como privadas. No se incluyen en este apartado las editoriales universitarias internacionales, ya que se optó por hacer una categoría específica de editoriales universitarias.

- *Editoriales estatales*: se han tratado separadamente las públicas y las privadas. Entre las públicas hay tanto las editoriales de las instituciones estatales (i. e. Ministerio) como de las comunidades autónomas (salvo Cataluña). Igual que en el caso anterior, las editoriales universitarias se han clasificado aparte. El criterio que se ha seguido para determinar si una editorial es estatal o catalana, cuando no existía la información en el CV, ha sido la ubicación de la sede editorial.
- *Editoriales catalanas*: análogamente, se ha diferenciado entre públicas y privadas.
- *Editoriales universitarias*: tanto públicas como privadas y de acuerdo con las siguientes subcategorías: internacionales, estatales y catalanas.
- Por último, el grupo de editoriales “sin clasificar” corresponde a editoriales que no han podido clasificarse, por falta de información por parte de los solicitantes o porque con el mismo nombre hay dos o más editoriales distintas.

2.2.3. Proyectos y contratos de investigación

Para el caso de los proyectos y contratos de investigación, se ha analizado el tipo de entidades financieradoras. Así, se han combinado dos criterios de clasificación: en primer lugar, si los proyectos de investigación eran financiados por entidades públicas o privadas y, en segundo lugar, de acuerdo con un criterio geográfico, si la entidad financiadora es catalana, estatal o internacional. //

3

RESULTADOS

En este apartado se presentan, a modo de ejemplo, algunos resultados preliminares que se han obtenido. Prevalece una aproximación descriptiva, dado que en el momento de escribir este artículo todavía no se dispone del análisis de los resultados de la encuesta a los evaluadores.

Se presentan resultados en cuatro grandes áreas: una descripción del patrón de los *outputs* de la investigación en algunos de los ámbitos estudiados, el análisis del tipo de publicaciones en revistas científicas en el ámbito de Psicología, la tipología de editoriales de libros y capítulos de libro en el ámbito de Filología, y el análisis del tipo de proyectos de investigación en el ámbito de Educación.

3.1.

PATRÓN DE LOS OUTPUTS DE PUBLICACIONES DE LA INVESTIGACIÓN

La figura 1 muestra la distribución en porcentaje de los *outputs* de la investigación en los ámbitos de Psicología, Educación y Filología por lo que se refiere a publicaciones (artículos científicos, libros y capítulos de libro, informes y dictámenes, otras publicaciones, publicaciones en congresos). Para cada uno de los ámbitos se indican las distribuciones obtenidas por profesores lectores y agregados evaluados favorable y desfavorablemente de forma separada.

Mientras que en el ámbito de Psicología los artículos representan el 50% de los *outputs* para los profesores evaluados positivamente y el 30-40% para los profesores evaluados negativamente, en el caso de Filología el porcentaje es inferior al 40% en ambos casos, y en Educación es inferior al 25%. En este último ámbito el total de publicaciones en libros, capítulos de libro y otras publicaciones, donde se incluyen *working papers*, artículos no indexados, monografías, reseñas y traducciones, oscila entre el 44 y el 62% del total de los *outputs* de la investigación. Estas aportaciones representan entre el 42 y el 54% en el ámbito de Filología y entre el 27 y el 53% en el ámbito de Psicología.

Estos datos ponen de relieve la diversidad existente entre las disciplinas, puesto que, si bien los artículos en revistas científicas son el principal medio de difusión de la investigación en los ámbitos científicos, en el campo de las Ciencias Sociales y Humanidades es necesario considerar también los libros, capítulos de libro y otras publicaciones.

3.2.

TIPOLOGÍA DE LAS PUBLICACIONES DE ARTÍCULOS EN PSICOLOGÍA

En la figura 2 se presenta una descripción cuantitativa en relación con el volumen de publicaciones de los profesores lectores y agregados (favorables y desfavorables) en el campo de la

Psicología. Tal y como se muestra en la tabla superior de la figura, se han analizado 150 CV, donde se han identificado 584 revistas distintas con un total de 1.588 artículos y reviews publicados.

Los dos gráficos indican, para agregados y lectores, los valores promedio del total de artículos y reviews y cuántos de ellos corresponden a publicaciones de autores únicos. Las barras de color verde corresponden a evaluaciones favorables y las de color azul a evaluaciones desfavorables.

Tanto para el caso de los agregados como de los lectores, puede observarse que no existen diferencias significativas entre los expedientes favorables y desfavorables en cuanto al número de artículos y reviews como autor único.

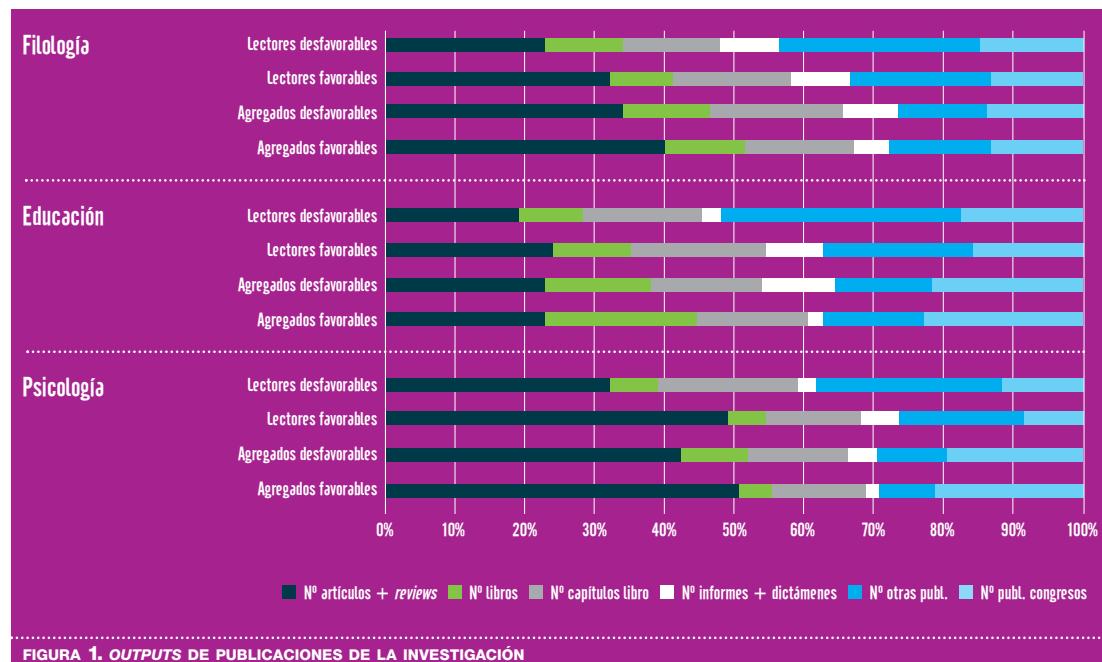

FIGURA 1. OUTPUTS DE PUBLICACIONES DE LA INVESTIGACIÓN

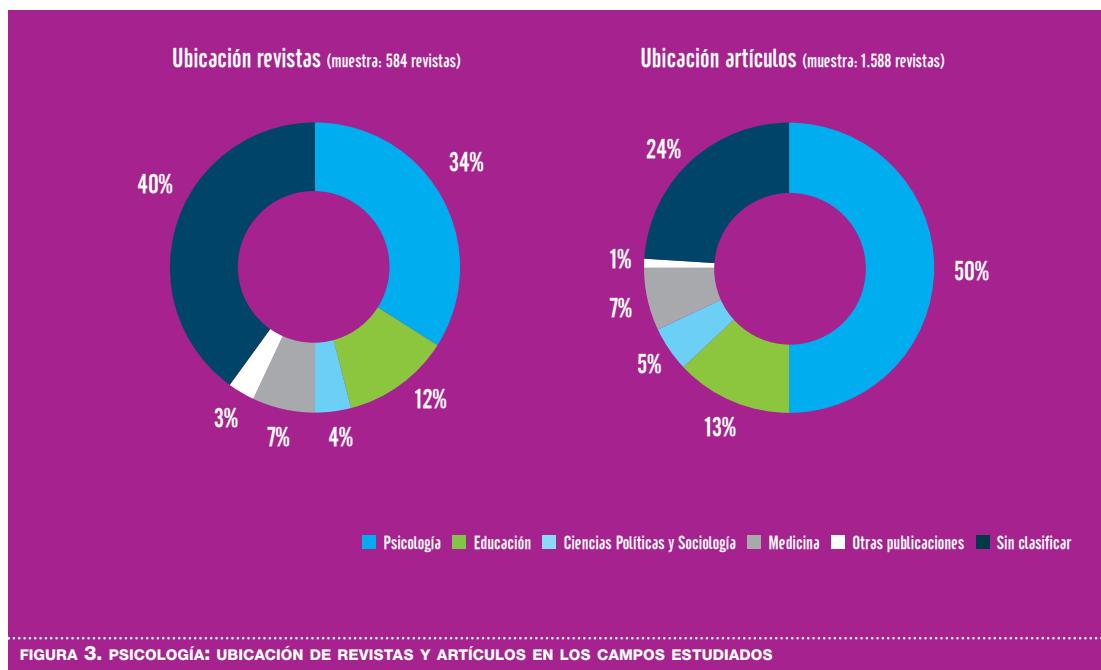

En cuanto al número total de artículos y *reviews*, la media para los agregados es de 17 en los expedientes desfavorables y de 21 en los favorables. La parte inferior de los gráficos muestra el rango de aportaciones (valores mínimos y máximos), que para el caso de los favorables oscila entre 6 y 59 y para el caso de los desfavorables entre 6 y 35. Así pues, en algún caso 6 aportaciones han comportado una evaluación favorable y 35 aportaciones han supuesto una evaluación desfavorable. El mismo comportamiento puede observarse en el caso de la muestra de lectores, aunque, como era de esperar, el número medio de aportaciones es inferior. Lo que se desprende de este análisis es que, si bien con un mayor volumen de publicaciones existen más posibilidades de superar la evaluación, la cantidad de méritos no

es una cuestión determinante y hay que analizar su calidad, siendo imprescindible conocer la tipología de las fuentes de publicación.

La comparación del listado experimental de las revistas de la muestra de Psicología con los distintos listados generales elaborados para los campos estudiados (ver el apartado de metodología) ha permitido obtener la distribución porcentual de la ubicación de revistas y artículos que se muestra en la figura 3. El 34% de las revistas pertenecen al campo de Psicología, el 12% al campo de Educación y el 7% al ámbito de Medicina de ISI. Para el caso de Psicología también se elaboró un listado con las 1.090 revistas de las áreas de Medicina incluidas en ISI. En cuanto a los artículos, el 46% es-

tán publicados en revistas del campo de la Psicología, el 12% en revistas de Educación y el 7% en revistas de Medicina. Las revistas ubicadas en el campo de Ciencias Políticas y Sociología corresponden sólo al 4% del total de publicaciones. Puede observarse también que el 40% de las revistas (el 25% de los artículos) no han podido clasificarse. Este grupo de publicaciones abarca tanto revistas no incluidas en los índices bibliométricos considerados como revistas ubicadas incorrectamente en el apartado de publicaciones relevantes por parte de las personas solicitantes.

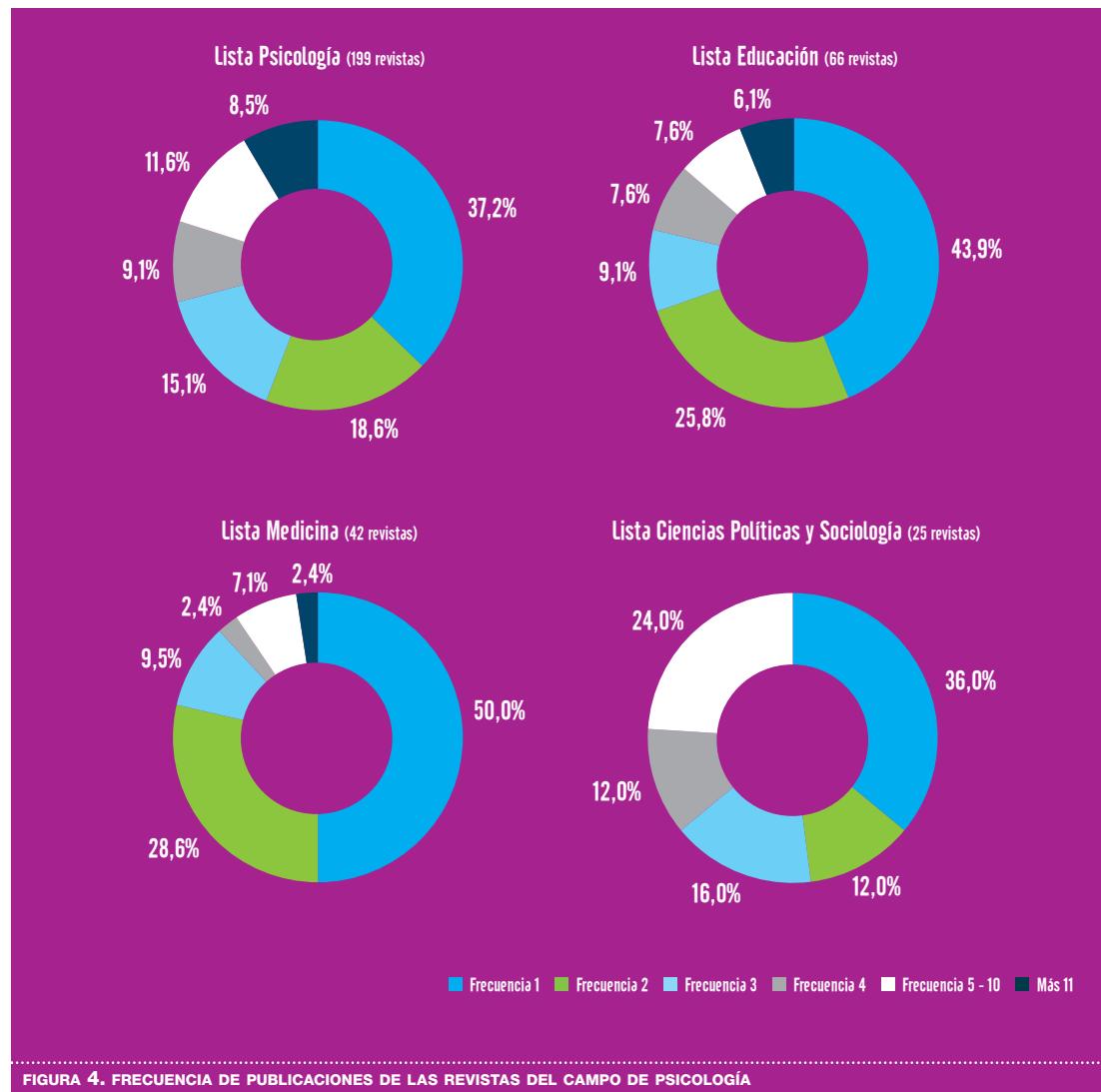
Se han analizado también las frecuencias de publicación de cada uno de los títulos de revistas; y la distribución obtenida por las revistas ubicadas en los campos de Psicología, Educación, Medicina y Ciencias Políticas y Sociología se muestra en la figura 4. Para las revistas ubicadas en el campo de Psicología, se observa que la mayoría de los títulos (55,8%) recogen sólo uno o dos artículos, mientras

que las revistas que presentan frecuencias superiores a 11 artículos son solamente el 8,5%. En este último grupo se encuentran, por ejemplo, las revistas *Psicothema*, *Anuario de Psicología* y *Revista de Psiquiatría de la Facultat de Medicina de Barcelona*.

Una situación similar se observa en las revistas ubicadas en el campo de Educación (66 revistas),

Medicina (42 revistas) y Ciencias Políticas y Sociología (25 revistas). En estos casos, el número de revistas con frecuencias de publicación de uno o dos artículos constituye, respectivamente, el 69,7%, el 78,6% y el 48%. Por otro lado, sólo el 6,1% de las revistas ubicadas en el campo de Educación presentan frecuencias superiores a 11. Entre las revistas de este grupo se encuentran *Cuadernos de Pedagogía*, *Aula de Innovación Educativa*, *Guix Elements d'Acció Educativa* y *Revista de Educación (Madrid)*.

Globalmente, este análisis da una idea del grado de atomización de las revistas donde publican los solicitantes del campo de Psicología. Al finalizar el estudio podrá verse si este patrón también es similar en los demás campos. El análisis del resultado de la encuesta a los evaluadores sobre la calidad de las fuentes permitirá, además, obtener el perfil final del profesorado del campo.

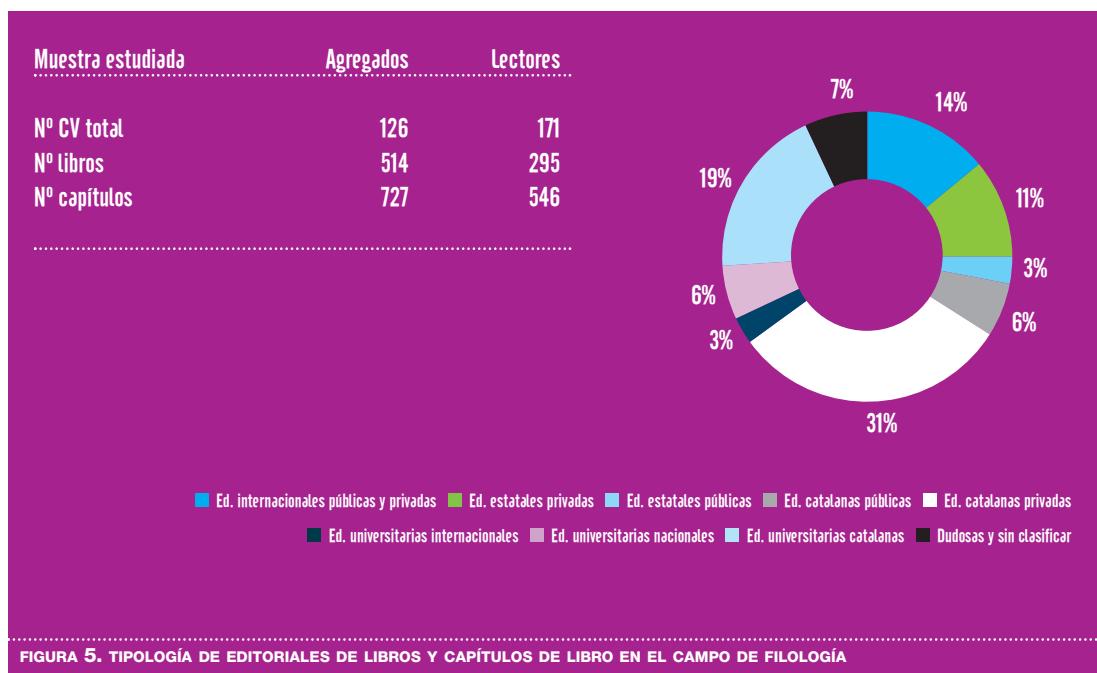
3.3.

ANÁLISIS DEL TIPO DE EDITORIALES EN EL CAMPO DE FILOGRÍA

De la muestra de CV de este ámbito (297 CV) se han identificado 2.082 libros y capítulos de libro publicados. En primer lugar, de acuerdo con los criterios de clasificación mencionados en el apartado de metodología, y tal y como se muestra en la figura 5, el tipo de editorial donde se encuentra mayor número de publicaciones de los solicitantes en el ámbito de Filología son editoriales privadas catalanas, que engloban el 31% de todos los libros y capítulos de libro. Es también significativo que uno de cada cuatro libros o capítulos se ha editado

en una universidad catalana o estatal (sobre todo en las primeras). Así pues, teniendo en cuenta la distribución geográfica de las editoriales, los datos muestran que el 55% corresponde a editoriales catalanas (tanto públicas como privadas), el 21% a editoriales estatales públicas o privadas y, por último, el 17% a editoriales internacionales públicas o privadas. El 7% de las editoriales no se han podido clasificar, a menudo por falta de información en los expedientes de la muestra.

Un análisis de las frecuencias de publicaciones indica que tres universidades barcelonesas (UAB, UB y UPF) son las que más libros y capítulos de libro han editado, seguidas por editoriales catalanas privadas, como Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Proa y Salvat Editores. Dentro del grupo de las editoriales internacionales, el 80% lo constituyen las editoriales de países de la Unión Europea, siendo John Benjamins la editorial internacional más frecuente en las publicaciones de los solicitantes de Filología.

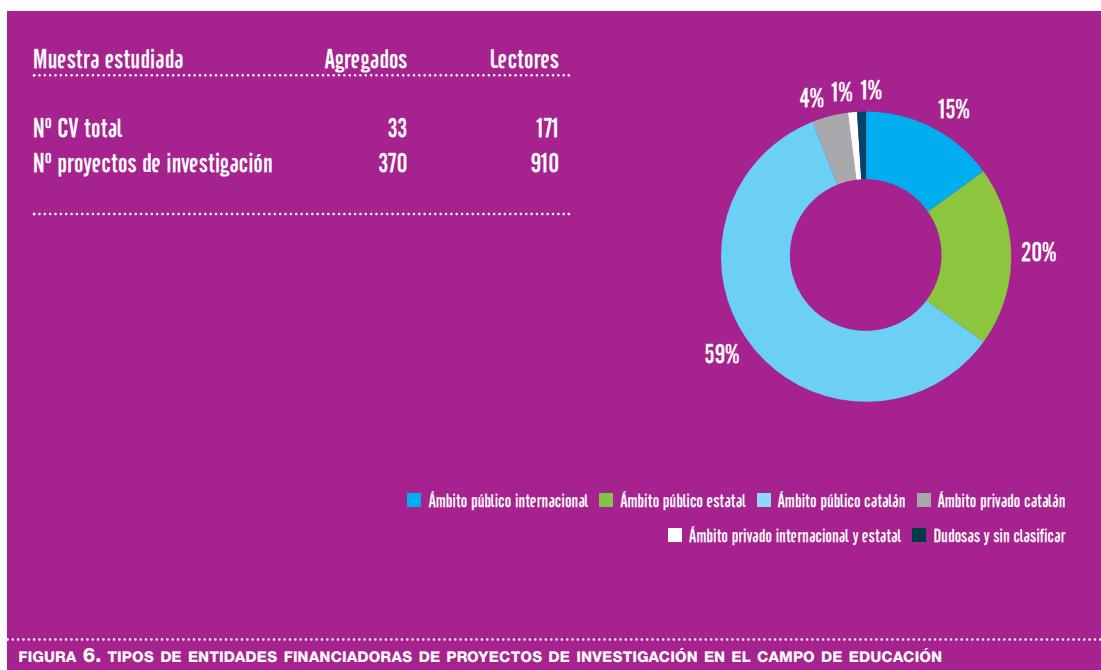
3.4.

ANÁLISIS DEL TIPO DE PROYECTOS DE INVESTIGACIÓN EN EL CAMPO DE EDUCACIÓN

De acuerdo con los datos analizados que se muestran en la figura 6, casi todos los proyectos de investigación en el ámbito de Educación han sido financiados por instituciones públicas, la mayoría instituciones públicas catalanas (59%), seguidas por las estatales (20%) y las internacionales (15%).

Dentro del ámbito internacional, el 60% de los proyectos han sido financiados por la Unión Europea, que también a escala global se encuentra entre las instituciones que más proyectos han financiado. Otras entidades a destacar serían el Ministerio de Educación y Ciencia, el Instituto Nacional de Educación Física de Cataluña y la AGAUR.

//

4

CONCLUSIONES PRELIMINARES

Cabe decir que las conclusiones que se presentan a continuación son de carácter general. Las conclusiones específicas para cada campo se elaborarán al final del proyecto, cuando se hayan analizado todos los campos de las Ciencias Sociales y Humanidades. Como conclusiones generales destacan los siguientes puntos:

- **Necesidad de reflexionar sobre criterios y estándares para poder disponer de un marco de referencia más explícito**

Un marco de referencia más explícito, fruto de un mayor consenso en los criterios de evaluación, permitirá a una persona solicitante de informe de lector o de acreditación de investigación saber con menor grado de incertidumbre sus posibilidades de superar la evaluación, y puede dar más seguridad a los procesos de evaluación de la calidad.

- **Conveniencia de desarrollar una sistemática de acumulación empírica de datos que permita el ajuste periódico de los criterios**

El disponer de información actualizada sobre el patrón de investigación (por figuras de profesorado y campos) es una herramienta muy útil para ir ajustando los criterios de evaluación, de modo que puedan tomarse decisiones sobre la modificación de los criterios a partir de datos experimentales concretos, aumentando de forma gradual y razonable el nivel de exigencia, llegado el caso. En este sentido, son muchas las comisiones de evaluación de profesorado de AQU Catalunya que constatan el cambio y la mejora en la actividad de la investigación de las personas solicitantes, considerando la función pedagógica que los criterios de evaluación han tenido en los siete años de funcionamiento del proceso de evaluación externa del profesorado. //

►

Un marco de referencia más explícito, fruto de un mayor consenso en los criterios de evaluación, permitirá a una persona solicitante de informe de lector o de acreditación de investigación saber con menor grado de incertidumbre sus posibilidades de superar la evaluación, y puede dar más seguridad a los procesos de evaluación de la calidad

AQU CATALUNYA

CONCLUSIONES GLOBALES DEL TALLER

CONCLUSIONES GLOBALES DEL TALLER

1

INTRODUCCIÓN

113

La XI edición de los Talleres de reflexión y debate de AQU Catalunya con las universidades catalanas se dedicó a la evaluación de **la investigación en Humanidades y Ciencias Sociales**. El objetivo del Taller era crear un espacio de reflexión general sobre la investigación, que permitiera identificar propuestas de mejora de la evaluación, con la voluntad de generar un mayor consenso dentro de la comunidad científica y académica catalana.

Las más de 300 personas que participaron en él se organizaron en grupos de trabajo (Grupo 1: Filosofía, Historia, Arte, Antropología y Geografía; Grupo 2: Filología y Traducción e Interpretación; Grupo 3: Educación; Grupo 4: Economía y Empresa, Ciencias Políticas y Sociología; Grupo 5: Psicología; Grupo 6: Derecho; Grupo 7: Biblioteconomía y Documentación y Comunicación), cada uno de los cuales llegó a conclusiones sobre cómo mejorar la evaluación de la investigación en su área de conocimiento. Estas conclusiones pueden consultarse en la http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions_es.html.

Las aportaciones más significativas y transversales, que son compartidas por la mayoría de los grupos de trabajo, se han recogido en este documento final, que tiene la voluntad de ser el punto de partida

para proponer los cambios necesarios en cuanto al enfoque, el modelo y la operativa de evaluación.

Las propuestas planteadas van orientadas, sobre todo, a un perfeccionamiento de la evaluación. Por eso es indispensable que las agencias de evaluación, de ámbito catalán y español, nos pongamos de acuerdo en mejorar el modelo, puesto que la coherencia del sistema (que no uniformidad) es un requisito para su buen funcionamiento.

El compromiso que la agencia catalana adquiere a partir de ahora, tomando como punto de partida las conclusiones del Taller, es promover un debate más amplio en el ámbito catalán y español, para articular un sistema de evaluación más ajustado a las especificidades de las áreas humanísticas y sociales. //

Las conclusiones sobre cómo mejorar la evaluación de la investigación en cada una de las áreas de conocimiento que participaron en el taller, se pueden consultar en la web de AQU Catalunya:

http://www.aqu.cat/activitats/tallers_jornades/taller_2010/conclusions_es.html

2

EL MARCO DE REFLEXIÓN¹

ALGUNOS PRINCIPIOS O CRITERIOS PARA LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN HUMANÍSTICA Y SOCIAL

Valorar y evaluar son sinónimos de notable proximidad; y deberíamos mirar, como principio, que la valoración que nos parece que merece el conocimiento humanístico y social no se vea frontalmente contradicha por su sumisión a una evaluación donde sus características no sólo no sean bien ponderadas, sino que sean incluso ignoradas. En ningún caso se trata de resistirse ni siquiera de poner en duda la conveniencia de la evaluación, el respeto a las exigencias del servicio público al que nos debemos, su justicia e incluso necesidad sistémica. Sí se trata, en cambio, de reflexionar y generar procesos de diálogo y obtención de procedimientos lo más consensuados posible para que la evaluación no se degrade en un proceso dogmático o ideológico —que enmascare falsamente la realidad— ni en un reduccionismo cuantitativista que esté en neta contradicción con la naturaleza de los conocimientos evaluados.

Se pueden apuntar principios o criterios mínimos y genéricos que enmarquen de forma más concreta el debate sobre los procedimientos de evaluación de la investigación de estos ámbitos.

La evaluación de la investigación humanística y social no es reducible a otras respetables y respetadas formas de evaluación de investigación; su singularidad, incluso, debe permitir una notable variedad interna.

Los criterios de medida cuantitativa deberían estar siempre subordinados a criterios cualitativos de *peer review* en que pueda realizarse una valoración.

La valoración de las aportaciones individuales debe ser especialmente relevante, dado que las prácticas de investigación son esencialmente individuales por la naturaleza de los conocimientos: reflexivos, analíticos, críticos y, a menudo, incluso creativos.

.....
¹ Este apartado es una adaptación del fragmento final de la intervención del Dr. Joan Manuel del Pozo, titulada *La evaluación del conocimiento humanístico y social*, dentro el Taller sobre la evaluación de la investigación en Humanidades y Ciencias Sociales, a quien se propuso que en su ponencia inaugural elaborara un marco teórico para los posteriores debates de los grupos de trabajo.

La investigación —y eventualmente la transferencia— realizada en publicaciones no homologadas internacionalmente, sobre todo si está vinculada a aspectos territoriales o a determinadas singularidades culturales, merece una significativa valoración de su contenido.

Las personas responsables de la evaluación necesitan tener un elevado grado de conocimiento intrínseco o especialista de las materias que evalúan, porque se espera de ellas que valoren calidades, más que contar cantidades, de los trabajos presentados a evaluación.

Una cosa es defender y practicar la transferencia de conocimientos del mundo investigador al mundo productivo y otra bien distinta es dar el máximo valor a esta acción de transferencia que, en rigor, es una simple derivada de la investigación básica o no orientada, fundamental tanto en los ámbitos científicos y naturales como, desde luego, en las humanidades y ciencias sociales. Un elemental sentido de la autonomía de la producción de conocimiento —de cualquier tipo— nos debe hacer reclamar la ponderación de su valor, situada a gran distancia de su rendimiento productivo; de lo contrario se estaría postulando el predominio del mercado sobre la ciencia, lo que, evidentemente, tiene mucho de ideológico y nada de científico.

Se constata el “pluralismo” inherente a la producción de conocimiento en el mundo contemporáneo. En efecto, en la medida que se atenúa el determinismo causalista en el mundo de la ciencia natural, se expresa claramente la apertura y diversidad de sus conocimientos. Lo mismo pasa con la destrucción de los cánones del humanismo y la fragmentación de las ciencias sociales: es un canto a la pluralidad, la diversidad y la diferencia.

En este contexto, es natural el establecimiento de procedimientos evaluadores que respeten no sólo la gran diferencia entre ámbitos científicos y naturales y humanísticos y sociales, sino las grandes diferencias dentro de cada uno de ellos.

Tras remarcar que no tiene sentido la radical distinción epistemológica entre las “dos culturas” —todo es ciencia si existe método y espíritu crítico—, hay que dejar bien claro que —precisamente en honor del espíritu metódico y crítico, que evita sobre todo la confusión— no tiene sentido la uniformidad evaluadora si, como hemos estado observando, el valor epistemológico de fondo se expresa funcionalmente en metodologías muy diversas, objetivos distantes, prácticas investigadoras heterogéneas y canales y formas de difusión completamente distintos. Una vez más en la vida humana el reto es estimulante: llegar a disfrutar de la unidad de fondo a través de variados caminos en los procedimientos. //

3

APORTACIONES PARA MEJORAR LA EVALUACIÓN DE LA INVESTIGACIÓN EN HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES

► Es una opinión compartida que la aplicación mimética de los criterios y de la metodología de evaluación de los ámbitos científicos y tecnológicos genera disfunciones en los ámbitos de las Humanidades y las Ciencias Sociales. Es necesario, pues, reconocer el pluralismo y la especificidad de estas áreas y construir criterios de evaluación adecuados a esa diversidad

INTRODUCCIÓN²

Los asistentes al Taller no cuestionan la conveniencia de ser evaluados. Lo consideran un requisito, dado el necesario reparto de recursos, la garantía de los niveles de calidad de la investigación y el rendimiento de cuentas de la actividad desarrollada. A pesar de ello, es una opinión compartida que la aplicación mimética de los criterios y de la metodología de evaluación de los ámbitos científicos y tecnológicos genera disfunciones en los ámbitos de las Humanidades y las Ciencias Sociales.

Varios son los motivos que explican estos desajustes:

- Estas disciplinas contienen una amplia diversidad de áreas de conocimiento y de tradiciones de investigación, con distintos niveles de consolidación dentro de las propias áreas.
- A menudo la investigación parte de una clara delimitación territorial.
- No han consensuado mecanismos de evaluación y referentes comunes.
- El libro o monografía, uno de los principales instrumentos de difusión en estas áreas, no ha logrado el nivel de identidad merecido dada la ausencia de un sistema de evaluación más claro y preciso.
- A menudo y generalmente, los ritmos y tiempos de la investigación son bastante más largos, como lo son también los períodos de vigencia de los trabajos resultantes.

² Entendemos por área disciplinaria las Humanidades, las Ciencias Sociales, etc.; por disciplina, la Historia, la Filosofía, etc.; y por área de conocimiento, las áreas de adscripción del profesorado pos-LRU, como por ejemplo la Didáctica de las Ciencias Sociales, etc.

Es necesario, pues, reconocer el pluralismo y la especificidad de estas áreas y **construir criterios de evaluación adecuados a esa diversidad**.

A continuación se detallan las **principales aportaciones**, transversales para el conjunto de las Humanidades y las Ciencias Sociales, que fundamentan la posible introducción de modificaciones en cuanto al enfoque, modelo y operativa de evaluación. Antes, sin embargo, en el primer apartado “Política de evaluación”, se recogen otros aspectos más generales que, aunque no sean competencia de AQU Catalunya, se han tratado en el Taller y deben tenerse en cuenta, puesto que los procesos de evaluación indefectiblemente se encmarcan en un contexto político y estratégico del profesorado del sistema universitario catalán.

POLÍTICA DE EVALUACIÓN

Globalmente, y en todas las ciencias, se advierte que la introducción de los procesos de evaluación de la investigación, y las consecuencias que se derivan, pueden modificar las pautas de trabajo y los objetivos de los investigadores e investigadoras. Incluso puede llegarse a confundir que la finalidad de la investigación sea publicar, en lugar de adelantarse al conocimiento o mejorar las condiciones sociales y/o económicas del entorno.

Es necesario que las autoridades competentes sean especialmente **cuidadosas, coherentes y flexibles** en el planteamiento de políticas y procesos de evaluación (tanto con respecto a grupos como a personas), para garantizar el difícil equilibrio que supone incentivar la investigación.

Las políticas de evaluación deberían tener en cuenta el contexto de oportunidades para llevar a cabo la investigación. Las políticas de financiación existentes y la inserción en grupos de investigación potentes son aspectos que pueden condicionar las oportunidades para

En todas las ciencias, se advierte que la introducción de los procesos de evaluación de la investigación, y las consecuencias que se derivan, pueden modificar las pautas de trabajo y los objetivos de los investigadores e investigadoras. Incluso puede llegar a confundir que la finalidad de la investigación sea publicar, en lugar de adelantarse al conocimiento o mejorar las condiciones sociales y/o económicas del entorno

realizarla. Pertenecer a un grupo con mucha productividad, donde a menudo el número de autores de los trabajos es elevado, incrementa la posibilidad de recibir posteriores citas.

Si hablamos de calidad en la investigación, se determina que el criterio fundamental reside en **la originalidad y la relevancia del conocimiento que genera**. Otros factores que la encmarcan pueden ser la interdisciplinariedad, la idiosincrasia de los equipos de investigación, su experiencia y la capacidad para formar investigadores novedosos, la capacidad para fomentar la formación de redes y el intercambio de conocimientos y estrategias.

El grupo de investigación, como estructura objeto de evaluación (grupos consolidados, etc.), es singular de nuestro sistema universitario, facilitando el trabajo colectivo e interdisciplinario, así como la inserción de investigadores novedosos en el sistema de investigación, la captación de recursos y su opti-

mización. Sin embargo, aunque el actual sistema se vertebría a través de los grupos de investigación, no habría que olvidar que existen otras unidades de investigación, como los **investigadores individuales**, que todavía trabajan más o menos en solitario por las especificidades propias de su área de conocimiento, o bien **formas más colectivas de realizar investigación** y publicar, como por ejemplo las redes. Las políticas que se pongan en marcha **deberían tener en cuenta estas otras unidades de investigación**, también importantes.

En el caso de los proyectos que desarrollan los investigadores e investigadoras, se entiende que sería necesaria una evaluación no sólo de los resultados publicados, sino también de otros aspectos del propio proceso de la investigación, y que debería tenerse en cuenta como factor importante la originalidad e interdisciplinariedad del trabajo

En el caso de los proyectos que desarrollan los investigadores e investigadoras, y aparte de criterios de valoración puramente técnicos (tales como la distinción entre proyectos competitivos y no competitivos o el organismo financiador, entre otros), se entiende que sería necesaria una evaluación no sólo de los resultados publicados, sino también de otros aspectos del propio proceso de la investigación, y que debería tenerse en cuenta como factor importante la originalidad e interdisciplinariedad del trabajo. Habría que añadir, en relación con la evaluación de proyectos de investigación, la necesidad de **ampliar los plazos para la evaluación de resultados publicados**, por la especificidad propia de los ritmos y tiempos de investigación.

Por último, se considera **imprescindible evaluar la postinvestigación**, el retorno de la investigación, sobre todo aquella que se ha financiado con fondos públicos.

Durante el Taller se ha puesto de relieve que se debería **mejorar la definición de las tipologías de profesorado que necesita la universidad catalana**. En concordancia con estas tipologías, y dado que la evaluación establece un sistema de incentivos que condiciona la actividad científica y académica, se entiende que habría que **establecer mejor la finalidad de la evaluación**. Sería positivo concretar si las agencias tienen que evaluar niveles de excelencia o bien deben centrarse en una acreditación de mínimos.

LA EVALUACIÓN

El sistema de evaluación

El sistema

De forma prácticamente unánime se ha expresado la opinión de que **el sistema de evaluación debería ser complementario entre la valoración por mecanismos indirectos y**

En buena parte de las disciplinas humanísticas y sociales, las monografías no son sustituibles por artículos. Por lo tanto, los procesos de evaluación deberían ser sensibles a esa realidad

mecanismos directos. Por lo tanto, se apuesta claramente por un sistema mixto, en el que la evaluación se base principalmente en la valoración indirecta, y la valoración directa sólo se aplique en aquellos casos de duda o en aquellos casos en los que la persona evaluada, con el objetivo de superar la evaluación, quiera someter a evaluación directa algún trabajo significativo de su investigación.

La lengua

Los sistemas de evaluación deberían permitir valorar la calidad de la investigación **sin perjuicio de la lengua en la que está escrita ni de su carácter territorial.** Tendrían que arbitrarse las medidas necesarias para que estas investigaciones no sufran ningún tipo de discriminación.

El objeto de evaluación

Libros, monografías y su evaluación

Se pone de relieve el **papel de la monografía como instrumento muy significativo sobre el que se vehicula buena parte de la investigación** de estos ámbitos. Los libros, las monografías y los capítulos de libros deberían ser valorados en función de los diversos campos y siguiendo criterios de calidad. Se entiende que, en buena parte de las disciplinas humanísticas y sociales, las monografías no son sustituibles por artículos. Por lo tanto, los procesos de evaluación deberían ser sensibles a esa realidad.

Este reconocimiento comporta la necesidad de establecer criterios que fijen la calidad de las editoriales universitarias o privadas de orientación académica. Habría que definir una lista de editoriales que cumplan mecanismos y criterios de calidad en el proceso editorial. Algunos de los criterios que habría que tener en cuenta pueden ser la utilización de evaluadores independientes en procesos como el de *peer reviewing*, consejos editoriales de nivel, internacionalización, etc.

Criterios de calidad de los artículos

Durante el Taller se ha subrayado la **importancia de que los artículos estén publicados en revistas con índices de impacto.** Si bien no se discute el valor de los índices como por ejemplo el JCR, existen suficientes evidencias empíricas de sus limitaciones en los ámbitos humanísticos y sociales. Asimismo, se ha constatado que no es fácil jerarquizar las revistas en estos índices, y que incluso hay algunas que no están recogidas en ellos, lo que dificulta la valoración de la investigación realizada por los investigadores.

Por eso se considera necesario que las bases de datos cumplan unos criterios de calidad objetivos y claros, para que **las revistas que se incluyan en ellas puedan ser valoradas.** También sería necesario que existiera una **revisión periódica de los índices/criterios de calidad** como consecuencia de los resultados de las evaluaciones. Se sugiere ir avanzando en la incorporación de criterios que tengan en cuenta la rápida expansión de las publicaciones digitales y las dinámicas de Open Access.

A fin de establecer referentes para determinados períodos de tiempos, se considera de utilidad contar con estudios empíricos que analicen la realidad del personal investigador.

También se entiende que en el momento de evaluar **habría que tener en cuenta distintos**

El procedimiento, el proceso de selección de evaluadores, los derechos de la persona evaluada y los criterios de evaluación deberían ser precisos, objetivos y transparentes y tendrían que estar disponibles con suficiente antelación a la evaluación

índices, tales como ISI, SCOPUS, etc., para disponer de una visión de conjunto de la evaluación.

Y, por último, se hace una referencia explícita al sistema de clasificación de revistas científicas **CARHUS+**, que se pide que se revise y finalice teniendo en cuenta los criterios anteriormente mencionados, así como a otros índices del Estado español (RESH, IN-RECS o MiAR) e internacionales (ISI o SCOPUS).

La transferencia del conocimiento

Se constata que **debería definirse qué se entiende por transferencia del conocimiento** en el campo de las Humanidades y las Ciencias Sociales, puesto que es un concepto sobre el cual no existe un consenso generalizado. Hay que avanzar, pues, en su conceptualización, para **reconocer el valor social del conocimiento generado** y para poder articular los mecanismos que lo evalúen.

Los criterios que podrían tenerse en cuenta a la hora de definirlo son: el impacto social, la aplicabilidad, la relación con la investigación realizada con independencia del formato... Por último, debería poder valorarse la **investigación realizada por encargo** en empresas, organismos, etc. como transferencia de conocimiento, **siempre y**

cuando la investigación pudiera difundirse totalmente o en parte, ya que estos ámbitos difícilmente pueden tener patentes.

El procedimiento de evaluación

Ha existido unanimidad en considerar que el procedimiento, el proceso de selección de evaluadores, los derechos de la persona evaluada y los criterios de evaluación deberían ser precisos, objetivos y transparentes y tendrían que estar disponibles con suficiente antelación a la evaluación. Precisamente, la transparencia y objetividad del proceso deberían permitir el facilitar una aproximación previa sobre el resultado de la evaluación, con el propósito de reducir el grado de incertidumbre respecto a las posibilidades de superarla.

En el caso de los criterios de evaluación, se pide que tengan **continuidad en el tiempo**.

Si bien la composición de una comisión de evaluación debe ser necesariamente pluridisciplinaria dentro de las Humanidades y las Ciencias Sociales, se pide que en el caso de la evaluación indirecta **las personas evaluadoras sean de la misma disciplina** que la persona evaluada. Cuando se habla de evaluación directa, **los evaluadores y evaluadoras deberían poseer un perfil lo más próximo posible al área de conocimiento**.

También se remarca la **importancia de motivar suficientemente las resoluciones de evaluación**, con el objetivo de orientar mejor a las personas evaluadas sobre cómo superar la evaluación.

Por último, se pide **mayor coordinación entre agencias que evalúan la investigación**. Concretamente, se considera que las agencias deberían realizar un esfuerzo por usar criterios similares y hacer equivalencias en cuanto a evaluaciones.

//

4

DECÁLOGO FINAL

A continuación se resumen las diez principales acciones a llevar a cabo:

1. Tendría que establecerse un **sistema de evaluación mixto**. La evaluación debería basarse principalmente en una evaluación por mecanismos indirectos, complementada en aquellos casos en los que se solicite con una evaluación por mecanismos directos de algún trabajo significativo.
2. La valoración de la calidad de la investigación debería realizarse **sin perjuicio de la lengua** en la que está escrita ni de su carácter territorial.
3. Se debería **recuperar el papel del libro, la monografía y el capítulo de libro** como instrumentos muy significativos sobre los que se vehicula la investigación en estas áreas disciplinarias.
4. Habría que fijar los **criterios de la calidad de las editoriales** universitarias o privadas de orientación académica.
5. Las bases de datos tendrían que cumplir unos criterios de calidad objetivos y claros, para que **las revistas que se incluyan en ellas puedan ser valoradas**.
6. Debería definirse **qué se entiende por transferencia de conocimiento**.
7. **El procedimiento, el proceso de selección de evaluadores, los derechos de la persona evaluada y los criterios de evaluación deberían ser precisos, objetivos y transparentes** en todos sus apartados.
8. En el caso de la evaluación indirecta, **las personas evaluadoras tendrían que ser de la misma disciplina** que la persona evaluada. En la evaluación directa, **los evaluadores y evaluadoras deberían poseer un perfil lo más próximo posible al área de conocimiento**.
9. Habría que **mejorar la motivación de las resoluciones** de evaluación.
10. Debería incrementarse la **coordinación entre las agencias** que evalúan la investigación. //

.....
Via Laietana 28, 5a planta · 08003 Barcelona · Tel.: 93 268 89 50 · Fax: 93 268 89 51

www.aqu.cat

Agència
per a la Qualitat
del Sistema Universitari
de Catalunya

Generalitat
de Catalunya